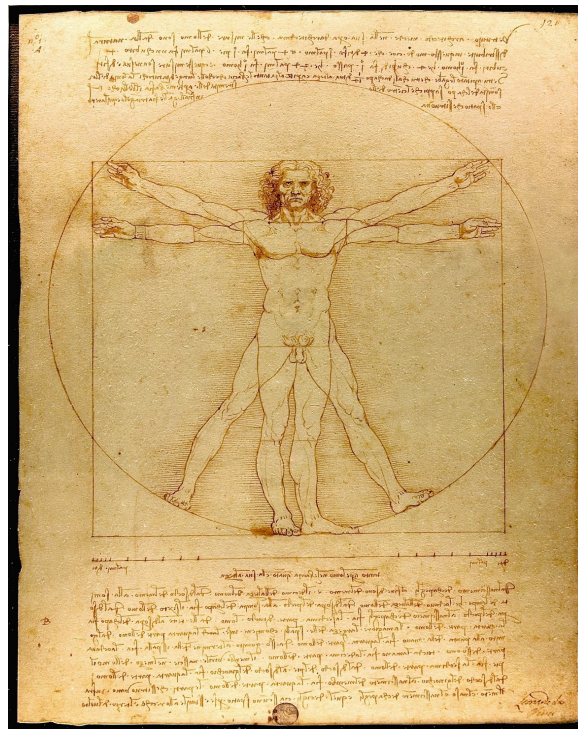

Individualisering som standardisering

Oslo-ungdommers opplevelse av og syn på kropp som refleksivt prosjekt i identitetsdannelsen

Av Kine Paulsen

Masteroppgave ved Institutt for sosiologi og
samfunnsgeografi

UNIVERSITETET I OSLO

30.06.12

© Forfatter: Kine Paulsen

År: 2012

Tittel: ”Individualisering som standardisering” – Oslo ungdommers opplevelse av og syn på kropp som refleksivt prosjekt i identitetsdannelsen.

Forfatter: Kine Paulsen

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Tema for oppgaven er unge voksnes forståelse av kropp og dens betydning som refleksivt prosjekt i identitetsdannelsen. Bakgrunnen for temaet er på den ene side grunnet i en teoretisk antakelse om at dagens vestlige samfunn er preget av en økende individualisering som har konsekvenser for hvordan individer tenker om kropp og identitet. Individualiseringens betydning for identitetsarbeidet er at identitet går fra å være gitt til å bli en oppgave. Selvet er ikke et resultat av en konkret biografi eller fortelling, men må forstås som individets kontinuerlige arbeid for å *skape* en slik biografi via refleksive valg. Kroppen blir en del av selvets refleksive prosjekt. Kroppsprosjekter er forsøk på å konstruere og skape en koherent og levedyktig selv-identitet, særlig gjennom å rette oppmerksomhet mot dens overflate. Hvor kropp tidligere var et uttrykk for sosial identitet, er kropp i senmoderniteten blitt et bærende tegn på en personlig identitet.

På den annen side er kropp blitt et samfunnsproblem ved at overvekt og fedme er blitt de nye helseepidemiene. Helsen privatiseres ved at staten forsøker å legge til rette for at individene skal fatte de "riktige" valgene for kroppen. I et senmoderne samfunn er individet blitt sin egen helseminister, og ansvaret hviler tungt på egne skuldre. Dette har konsekvenser for hvordan unge voksne tenker og vurderer sin egen og andres kropp.

Ung voksen-fasen er preget av at viktige valg skal fattes. I tillegg til å velge utdanning og arbeide, skal unge voksne forsøke å finne ut av seg selv, hvordan man vil leve sitt liv og hvem man vil være, kort sagt: finne ut av sin identitet. Selvrealisering er individualiseringens viktigste postulat. Den røde tråden i selvrealisering er autentisitet.

Tidligere studier finner en tett sammenheng mellom en "god" kropp og en persipert "god" identitet. En "god" kropp er en slank og veltrent kropp som i den vestlige verden signaliserer kontroll, ansvarsbevissthet og suksess. Denne kroppen kan se ut til at formelig produseres på de mange tusen treningssentre som finnes i det ganske land. En "god" kropp kommuniserer dermed ikke bare personlige egenskaper, men også en god moral. Andre forskere har også påpekt at diskursive konstruksjoner av helse og kropp integreres og uttrykkes ulikt gjennom de unges fortellinger om kropp.

Hensikten med oppgaven er å undersøke sammenhengen mellom kropp og identitet blant unge voksne i Oslo. Utvalget består av 34 respondenter født i 1992 som deltok i LUNO-undersøkelsen. Gjennom kvalitative intervjuer og ord-bilde assosiasjon er målet å undersøke hvordan unge voksne forstår temaene kropp og identitet. På den måten vil svakheter og styrker ved samfunnsdiagnostiske teorier synliggjøres.

Analysen er ment å løfte frem en empirisk forståelse av kropp som del av selvets refleksive prosjekt gjennom tre typer som blir en visualisering av en kroppslig moral. De tre typene består av ett ideale og to tilhørende avvik. Typene står i et dialektisk forhold til hverandre og minner om det aristoteliske imperativ den gylne middelvei. Idealet er derimot rimelig smalt, og blir derfor betegnet som den Smale Midte, mens de to tilhørende typer er udelt negative og betegnes som henholdsvis den Ustabile og den Viljeløse. Ved å løfte frem hverdagslig kroppslig praksis og informantenes egne tatt for gitte sannheter om kropp, vil denne sammenhengen kunne belyses. Ambisjonen er å synliggjøre hvordan kropp har fått en større og annerledes betydning for unge voksne.

Analysen trekker fire konklusjoner:

Det viktigste for de unge voksne er å være seg selv. De opplever seg selv som fritatte fra idealer, da dette går på bekostning av en bevissthet om selvet som fritt og autonomt.

Andre blir gjerne forstått som å enten jakte idealer eller å ha feilet i sitt kroppsprosjekt. Dermed holdes andre i større grad ansvarlig for sine kroppslige utfall. Å feile i sitt kroppsprosjekt blir sett på som et brudd på en grunnleggende samfunnsmoral som den Smale midte representerer.

Ved at andre holdes ansvarlig, mens de selv er fritatte fra idealer, kan dette være en kilde til ambivalens. Idealkroppen er hele tiden til stede, og selv om de kan velge å ikke bry seg må de være forberedt på en sosial sanksjonering dette kan medføre. Risikoen er at de blir oppfattet av andre som individer med lav moral.

En av løsningene for å takle konflikten mellom frihet og idealer blir trening. Via trening utsetter de å møte seg selv i døren ved å måtte stå til ansvar for sine kropper da dette oppleves som en måte å beholde kontrollen over kroppen. Likevel er treningen i større grad individualisert på treningssentre, noe som forsterker opplevelsen av kropp som eget ansvar.

Selv om de unge voksne har internalisert en bevissthet om frihet fra idealer, må de hele tiden forholde seg til et opplevd kroppsideal. Individualisering i betydningen frihet blir i sin konsekvens standardisering ved at idealet alltid befinner seg i sidesynet.

Forord

Å levere master er en ganske syk følelse. Jeg kan tenke meg at det er nesten samme følelse som å motta en Oscar-statue for en Hollywood-skuespiller. Takketalen i en slik prisutdeling er alltid preget av å takke alle som har fått dem dit de er i dag. Jeg har ikke tenkt å være noe dårligere.

I motsetning til disse Hollywood-skuespillerne skal jeg ikke begynne med å takke min skaper, men heller den som virkelig er grunnen til at jeg har klart å tråkle meg igjennom det beste og det verste året i mitt liv: min veileder professor Torben Hviid Nielsen. Hans sympatiske vesen og urokkelige tro på meg i et helt år har vært helt uvurderlig. På hans ”byrå” er terskelen lav og takhøyden stor for å være hele meg, ikke bare en forvirret student. Et vanlig takk blir liksom litt for svakt for å uttrykke min takknemlighet, men det får holde her.

En stor takk fortjener alle de flotte unge menneskene jeg har møtt i arbeidet med dette prosjektet. Uten deres åpenhet og villighet til å snakke om både hverdagslige og noen ganger vanskelige ting, hadde ikke dette prosjektet vært mulig.

En takk må også rettes til ansatte nede på NOVA for godt samarbeid og tilgang til datamateriale. Takk til Ingela Lundin Kvaem på psykologisk institutt som har viet deler av sin verdifulle tid for å kaste ball med meg om oppgaven min. Takk også til Jens Hjort som har vært prosjektleder.

Som disse skuespillerne takker sitt crew, vil jeg også takke mitt eget crew og støtteapparat, nemlig min familie, venner og studiekamerater. Linda, Margrethe og Stian på prosjektet har vært fantastiske støttespillere og inspirasjonskilder i arbeidet med prosjektet. Takk til mine øvrige venner på og utenfor studiet for støtte og kaffepauser. Takk til min beste venninne Hilde for gjennomlesning. En spesiell takk går til min gode kamerat Morten som alltid stiller opp for meg og er tålmodig, selv når jeg er sliten og sur.

Til slutt takk til mamma og pappa for at dere alltid er så stolte av meg og alltid har ment at jeg kan nå stjernene hvis jeg bare vil.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Unge voksne, en ny ungdomsfase	1
1.2	Kropp, et samfunnsproblem	2
1.3	Om å være sin egen helseminister	5
1.4	Problemstilling og avgrensning	6
2	Teoretisk rammeverk.....	7
2.1	Kropp som sosialt konstruert	8
2.1.1	Kropp og identitet i samhandling.....	10
2.1.2	Kropp og kjønnnet identitet: "Working gender into the body"	12
2.1.3	Kroppslige diskurser	15
2.2	Kropp og identitet i senmoderniteten.	16
2.2.1	Ny tid, nye muligheter: kjennetegn ved senmoderniteten.....	17
2.2.2	Individualisering	18
2.2.3	Selv-identitet og refleksivitet	19
2.2.4	Kropp som refleksivt prosjekt	20
2.3	Teoretisk diskusjon	22
3	Metode.....	25
3.1	"Young Perspectives": et utgangspunkt -fire veier.	25
3.1.1	Rekruttering av informanter	26
3.2	Kvalitativ metode: intervju og bilder som kilder til data	27
3.2.1	Metodologiske betraktninger og utfordringer	29
3.3	Forberedelser til datainnsamling.....	30
3.3.1	Forforståelser: å forske på unge voksne og kropp	30
3.3.2	En felles intervjuguide.....	31
3.4	Metodiske bilder: nøytralt eller ideelt kjønnnet?	31
3.4.1	Kjønnsnøytralt basert på objektive målinger	32
3.4.2	Tre formalitetskrav.....	32
3.4.3	Tilbakemeldinger fra informantene i intervjusituasjonen	33
3.4.4	Synlige forskjeller	34
3.4.5	Variasjon i funn	35
3.4.6	Balanse mellom nøytralt og ideelt kjønnnet	35
3.5	Gjennomføringen av datainnsamlingen	36
3.5.1	Erfaringer til ettertanke	37
3.6	Etiske betraktninger.....	39
3.7	Analysestrategi.....	39
3.7.1	Gangen i analysen	40
4	Kropp som overfladisk symbol	41
4.1	Kroppslig narrativ	42
4.1.2	Den Ustabile.....	43
4.1.3	Den Viljeløse	46

4.1.4	Den Smale Midte.....	51
4.1.5	Ingen kommer unna bare med utseende: gode kropper og god selvtillit.....	54
4.2	Kontrollstrategier og viktigheten av balanse	57
4.2.1	Overvåkningsstrategier	58
4.2.2	Ignoreringsstrategier.....	61
4.2.3	Kroppslig moral	65
4.3	Kropp som uttrykk for personlig identitet	66
5	Forholdet mellom selvet og andre.....	68
5.1	Kroppsidealer	69
5.2	Selvet og den Smale midte	70
5.3	Fortellinger om andre og ytterpunktene	73
5.4	En livsløgn?	77
5.5	Ambivalente kropper	78
6	Kroppslige diskurser.....	82
6.1	Diskursive konstruksjoner.....	82
6.1.1	"Skjønnhet kommer innenfra"/ "Kropp som eget ansvar"	84
6.1.2	Diskursiv ambivalens.....	88
6.2	Individualisert trening.....	90
6.2.1	Lacrosse for gøy og studio for trening	91
7	Konklusjon og diskusjon.....	94
7.1	Empiriske funn.....	94
7.2	Teoretiske implikasjoner.....	99
7.3	Individualisering som standardisering	100
	Litteraturliste.....	103
	Vedlegg 1 Informantoversikt.....	109
	Vedlegg 2 Intervjuguide	114
	Vedlegg 3 Informasjonsskriv	121
	Vedlegg 4 Utvalgsriterier for kvalitativ undersøkelse i forlengelsen av LUNO	123

1 Innledning

Bildet som preger forsiden av denne oppgaven er ”The Vitruvian Man” som er tegnet av Leonardo Da Vinci omkring år 1490¹. Tegningen er en geometrisk beskrivelse av de ideelle menneskelige proporsjoner, noe som er grunnen til at ”The Vitruvian Man” også noen ganger blir kalt ”The Proportions of Man”. Tegningen er dermed en illustrasjon av en perfekt symmetrisk kropp: idealkroppen. Dette er en kropp som verken går over eller under sine grenser. Da Vinci får imidlertid denne ideelle kroppen til å passe inn både i en sirkel og en firkant. Dette kan tolkes som at kroppen er formbar til både sirkler og firkanter: den kan tilpasses til det man selv ønsker. På mange måter kan dette bildet leses som en visualisering av oppgavens tema: på den ene siden finnes en standard for en perfekt kropp, mens på den annen side er man fri til å individuelt tilpasse sin kropp til både sirkler og firkanter. Unge voksne i senmoderniteten har valget mellom å tilpasse sin kropp til sirkler eller firkanter, eller forholde seg til et bilde om idealkroppen. Spørsmålet er bare om de virkelig har denne friheten eller om denne friheten egentlig betyr en tvunget frihet til standardisering?

1.1 Unge voksne, en ny ungdomsfase

Hvem er unge voksne? På mange måter kan det virke som at ungdomstiden har fått en ny vår i den fortsettende kategorien som gjerne betegnes som unge voksne. Ung voksen er ikke en biologisk alder men en sosial kategori som er voksende i varighet og med en rimelig usikker avgrensning i begge ender (Illeris m.fl., 2010:20). Analytisk sett kan man si at ung voksenalderen starter i tenårene og varer frem til trettiårsalderen (Frønes og Brusdal, 2000:50). Dette er også en fase hvor mange og store valg skal fattes og kanskje omgjøres. Man skal ikke bare finne seg en partner, velge en utdanning og fremtidig arbeid, men kanskje mest av alt forsøke å finne ut av seg selv, hvordan man vil leve sitt liv og hvem man vil være, kort sagt: finne ut av sin identitet. Identitet handler om hvordan man vil oppleve seg selv, hvem man opplever at man er og hvem man opplever at man er i møte med andre (Hopkins, 2010:6). Det kanskje aller viktigste med identitet er at man opplever at man er den samme over tid.

¹ <http://leonardodavinci.stanford.edu/submissions/clabaugh/history/leonardo.html>

Tidligere var mønstre for identitet lang mer fastlagt da de aller fleste fulgte sine foreldres spor, både kulturelt og sosialt (Illeris, 2010:34). Dagens samfunn er preget av det den tyske psykologen Thomas Ziehe har kalt en ”kulturelle frisetting” (Ziehe, 1983). Dette innebærer at valgmulighetene for unge voksne identitet synes uendelige. Det nye med denne kulturelle frisettingen er at identitetsarbeidet har utviklet seg til å bli en oppgave, nettopp fordi den fremstår som nøkkelen til å skape en sammenheng mellom de ulike valg som fattes gjennom livet. Identitetsarbeidet blir i et kulturelt frisatt samfunn den viktigste oppgaven for unge voksne. Denne oppgaven kan være en komplisert affære. For hvordan kan man skape en sammenhengende identitet i et samfunn som er under stadig endring og utvikling?

*Daglig møter jeg jenter og gutter som er kronisk misfornøyde med egen kropp, personlighet og utseende.(...)
Bak fasaden føler de seg som mislykkede vesener, utstøtt fra samfunnet. De har ikke oppnådd den selvrealisering og valgfrihet som de overalt er blitt lovet.*

Per Are Løkke, ”Ungdommens nødrops”, kronikk i Dagsavisen, 20.02.12

Per Are Løkke er spesialist i barne- og ungdomspsykologi. I kronikken skriver han om hvordan dagens unge blir villedet til å tro at de er satt fri til å skape seg selv ut i fra egne ressurser, og at de kan finne sin identitet uten å identifisere seg med andre. Han omtaler dette som ”individualiseringens smertefulle fallhøyder”. Kroppen og utseende er blitt en del av identitetsforståelsen til unge, hvor de rives mellom et ønske om å passe inn, men samtidig oppleve seg som fritatt fra samfunnets påtvungne idealer. Hvilken rolle har kroppen fått i identitetsarbeidet for unge voksne, og hvilken rolle spiller kropp i samfunnet?

1.2 Kropp, et samfunnsproblem

På mange måter kan det se ut til at kropp har fått en større plass i dagens samfunn enn tidligere. De største norske avisene har daglig en eller annen form for oppskrift på hvordan kroppen skal både slankes, bli sunnere, mer effektiv, unngå sykdom og stress, bedret nattesøvn og sexliv osv. Listen over hva som kan bedres, endres eller forandres er endeløs. Men ikke bare det: Folk renner ned dørene på treningsstudio for å springe livet av seg på en tredemølle som om det var et hamsterhjul. Men på tross av at bikinisesongen nærmer seg med

stormskritt viser statistikker at vi nordmenn blir bare feitere og feitere. Så hva i alle dager er det som skjer? Jo, kropp er blitt et samfunnsproblem og fordi alle har en kropp er vi også alle rammet. Men hva er egentlig problemet?

Mennesket har alltid forsøkt å forme kroppen etter sin kulturs gitte idealer gjennom klesplagg som for eksempel korsetter (Pedersen, 2000:20). Kropp markerte tidligere en sosial tilhørighet. Dette gjaldt ikke bare klær, men også kropp som objekt. Når arbeiderklassen jobbet ute, holdt overklassen seg inne for å beholde sin hvite kropp. Da arbeiderklassen trakk ned i gruvene, trakk de høyere klasser ut for å sole seg. Kroppen som objekt markerte avstand til andre klasser og dermed en sosial tilhørighet. Klasse og kjønn var ”naturlige faktorer” som veiledet individer til sine anviste plasser i samfunnet (Bauman, 2001:46). Med moderne teknologi som plastisk kirurgi, genteknologi osv., er mulighetene uendelige i utformingen av kroppen. Kroppslig prosjekt har i dag fått en helt ny betydning. Men ikke alle har verken lyst eller ressurser til å endre radikalt på kroppen. De fleste benytter seg av mer verdslige former for kroppskontroll som diett og trening. Med større kunnskap om kontroll av kroppen, er de kroppslige sosiale skillelinjer i dag forsvunnet. Korsettet er borte, men mye tyder likevel på at kroppen er blitt sitt eget korsett (Pedersen, 2000:20).

To av tre menn og en av to kvinner over 40 år lider av overvekt eller fedme, og det er økende forekomst av overvekt og fedme blant barn. Samlet blir det derfor viktigere enn noen gang med tiltak for å forebygge og utsette sykdom og sikre flere friske år for alle.

Meld. St. 13 (2011–2012) ”Utdanning for velferd”

Overvekt og fedme er regnet som en av de største samfunnsproblemene i den vestlige verden. Fra et biomedisinsk ståsted regnes overvekt som for lav fysisk aktivitet kombinert med for høyt energiinntak². Den økende forekomsten av overvekt blant befolkningen omtales gjerne som vår tids nye helseepidemi. Stortingsmelding 13 varsler om at overvekt og fedme er blitt et økende problem også i Norge. Det underliggende i denne sammenheng er at det er individers kropp som gjøres problematiske. Kropp er blitt et samfunnsproblem hvor overvekt defineres som sykdom. Kroppens prosjekt består dermed av å hele tiden måtte forholde seg til et potensielt forfall. Overvekt og fedme defineres i denne meldingen som en sykdomstilstand som staten må legge til rette for å unngå.

Kropp blir lesbar i den forstand at overvekt og fedme leses som avvik eller

² WHO: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs311/en/index.htm>

sykdomstegn. Men kropp er også blitt noe mer: et objekt for offentlig beskuelse, som avslører innehaverens sanne karakter.

Norske politikere deltar ikke i en skjønnhetskongekonkurranse. Det er viktigere å være ekte enn slank og pen. Men det går en grense. Erna Solberg er så overvektig at mange ikke hører hva hun sier. Man tenker isteden: Kan hun ha kontroll når hun spiser seg så tjukk? Vekta skader troverdigheten, og det kan hun tape stemmer på.
Kjell Terje Ringdal, Dagbladet 28.09.09

Kommunikasjonsrådgiver Kjell Terje Ringdal advarer Høyreleder Erna Solberg om at hennes korpulente kropp kommuniserer en mangel på kontroll. Det som gjør at hennes troverdighet svekket grunner i et spørsmål om ”hvorvidt kan hun kontrollere et land når hun ikke engang klarer å kontrollere seg selv?”. Hennes kropp leses som et symbol på hennes personlige kvaliteter og egentlige identitet. Til tross for at hun forsøker å fremstå som en pålitelig politiker avsløres hun av sin egen kropp. En kropp som overskrider sine grenser kommuniserer en slags manglende moral om måtehold og evne til selvkontroll. Så hvilke verdier er det samfunnet anerkjenner som gode?

Den moderne næringslivslederen skal dessuten ha evnen til å sette seg mål, og hva er vel bedre enn å vise at han rekker å trene til Birkebeinerrennet i en travel hverdag og attpåtil få gode resultater!
Bjørn Barland, forsker til A-Magasinet 23.09.11

Måltrettethet, selvkontroll og evne til gjennomføring vises gjennom en velholdt kropp. Ved å gå Birken viser næringstopplederne at de har nettopp disse egenskapene. Selv om ikke alle går Birken, manifesterer fortsatt disse egenskapene seg i kroppen ved at en ”god” kropp vitner om en ”god” identitet med høy moral og riktige verdier. Kropp er dermed blitt et moralsk anliggende som markerer en skillelinje mellom godt og dårlig (Illeris m.fl, 2009:62).

Kropp som uttrykk for en ”god” identitet har konsekvenser for unge mennesker i identitetsutformingen. Det skaper et press på de unge som i stigende grad bedømmer seg selv og andre på bakgrunn av deres kropper. Kropp blir dermed den arena hvor identitetsarbeidet i størst grad spilles ut. Den polske sosiologen Zygmunt Bauman hevder at vi har gått fra en epoke med tildelte identiteter til en universell sammenligning (2001). Unge voksne står dermed friere i identitetsutformingen, men må forholde seg til en oppfatning om en ”god”

identitet gjennom en ”god” kropp. Men hvorfor er individene selv så opptatte av en god kropp?

1.3 Om å være sin egen helseminister

Helse og kropp er i senmoderniteten blitt et privat anliggende. I 2003 var Dagfinn Høybråten helseminister og i Stortingsmelding 16 (2002-2003) er hovedbudskapet at staten skal legge til rette for ansvar for egen helse

Den enkelte har et ansvar for egen helse og vil på mange områder ha valgmuligheter og stå ansvarlig for sine valg. Men samfunnet kan og bør påvirke valgene gjennom å informere, tilføre kunnskap og påvirke holdninger. Kunnskapsformidling og holdningspåvirkning må suppleres med andre tiltak. Det kan innebære å gjøre de sunne valgene lettere og mer attraktive. Men det kan også bety å gjøre de helsenedbrytende valgene vanskeligere, uten samtidig å fremme negative holdninger overfor de som allikevel velger annerledes

Stortingsmelding 16 (2002-2003): ”1.3 Personlig ansvar og samfunnsansvar”, lansert 10.01.03

Helsen skal privatiseres og staten skal legge til rette for at innbyggerne fatter de riktige valgene for egen helse. Det fremkommer av meldingen at dette ikke betyr å fremme negative holdninger overfor de som velger annerledes, men hvor sannsynlig er dette? Dersom moralen blir en kategorisering av riktig og galt, er det naturlig at de som velger ”feil” når de er smertelig klar over at det er feil, potensielt kommer til å bli sosialt sanksjonert. I tillegg betyr en privatisering av helsen at alle skal bli sin egen helseminister, et ansvar som hviler tungt på individets skuldre. Uttrykt med lege Per Fuggelis ord: *”Den alvorligste bivirkningen av «du er din egen helsesmed»-linjen er imidlertid underslaget av politikk. Helsen blir avpolitisert. Helsen blir tatt ut av Stortinget og storkapitalens styrerom - og isolert i den individuelle kroppen”.*

For unge mennesker i identitetsutformingen kan dette få enorme konsekvenser. Individualiserte kropper som symboliserer en personlig identitet gjør identitetsutformingen til et kraftigere og mer alvorlig prosjekt enn noen sinne. De bærer ansvaret for sin egen helse og

kropp på egne skuldre. Konsekvensen er at de selv må stå til ansvar dersom de mislykkes. Men hvordan takler de dette ansvaret?

1.4 Problemstilling og avgrensning

Å forske på kropp er å forske på noe alle mennesker har til felles. Det meste av forskning som omhandler kropp tar utgangspunkt i temaer som kroppsilde/idealer, kroppsfixering eller kroppsmodifisering. Alle disse temaer er viktige, men gjelder ikke alltid alle. Men kropp er kanskje det mest vanlige man kan tenke seg, og det er nettopp hvordan unge takler en ”vanlig” kroppspraksis min hovedinteresse. Temaet for denne oppgaven er unge voksnes forståelse av kropp og dens betydning som refleksivt prosjekt i identitetsdannelsen. Den overordnede problemstillingen for denne oppgaven lyder derfor som følger: *”Hva er forholdet mellom kropp og identitet for unge voksne i et senmoderne samfunn?”*. Denne problemstillingen vil bli belyst gjennom tre forskningsspørsmål som skal synliggjøres gjennom analysen.

1. På hvilken måte ser de unge kropp som uttrykk for en personlig identitet?
2. Hvilke sammenhenger spiller kjønn en rolle i forholdet mellom kropp og identitet?
3. Hvilke diskurser trekker de unge på i fortellinger om kropp?

Forskningsspørsmålene vil bli belyst gjennom de tre første analysekapitlene. Det siste kapitlet skal sammenfatte funnene, og sammenstille disse med teori senmodernitet som kontekst og de teoretiske implikasjoner dette medfører. Det underliggende spørsmålet blir til slutt: hvor frie er egentlig de unge voksne i utformingen av sin kroppslige identitet?

2 Teoretisk rammeverk

Shilling argumenterer for at en helhetlig forståelse av kroppen bør bygge på en oppfatning om kropp som noe fysisk, materielt og biologisk fenomen som ikke lar seg redusere til sosiale prosesser eller kategorier (2003:10). Dette betyr ikke at sosiale prosesser skal utelukkes, men at det faktisk at kropp kanskje først og fremst er en biologisk størrelse som vi alle både er og har, ikke er til å komme fra. Et teoretisk rammeverk for en forståelse av kroppen kan dermed fort risikere å gå i samme fella som mye sosiologisk teori om kroppen er blitt kritisert for, nemlig å glemme at kropp også er en biologisk organisme (Shilling, 2003). På den annen side hevder Turner at sosiologi som disiplin nettopp tar utgangspunkt i sosial mening ved menneskelig handling, hvor biologi og psykologi kommer til kort. Med andre ord begynner sosiologien der biologien slutter.

Oppgavens problemstilling tar sikte på å utforske sammenhengen mellom kropp og identitet hos unge voksne i et senmoderne samfunn. Det teoretiske rammeverket bør dermed favne teoretiske perspektiver som muliggjør en fortolkningsramme for denne problemstillingen. Derfor vil jeg nøye meg med å anerkjenne kropp som en biologisk størrelse, men lene meg på Turners argument hvor en prosessuell forståelse av kropp vil gi større sosiologisk mening.

De teoretiske perspektiver som her presenteres er todelt. Den første delen gir en mulig fortolkningsramme for en generell forståelse av kropp og identitet. Den andre delen tar for seg hvordan denne forståelsen er historisk forankret i senmoderniteten. I den generelle delen presenteres et sosialkonstruktivistisk perspektiv. Teorier fra sosialkonstruktivisme er mangefasettert og for å unngå å gå i fella som Schilling advarer mot, vil jeg inkludere symbolsk interaksjonistisk perspektiv. Dernest vil perspektiver på kjønn inkluderes for å etablere en forståelse om kropp som del av en kjønned identitet, samt hvordan kropp forstås på tvers av kjønn. For å komplimentere dette vil diskursbegrepet drøftes. Videre er ikke kropp og identitet vedvarende fenomen men betinget av en historisk kontekst. Andre del vil dermed favne teoretiske forståelser for hvordan kropp henger sammen med identitet for unge voksne i et senmoderne samfunn. Tidligere forskning på området vil presenteres gjennomgående på bakgrunn av teoretisk relevans og inspirasjon. Til slutt følger en teoretisk drøfting av teoriens gyldighet, før jeg plasserer mitt eget bidrag til en utvidet forståelse av kropp i

senmoderniteten.

2.1 Kropp som sosialt konstruert

Den engelske sosiologen Lisa Blackman skriver at dersom vi ønsker å forstå hva det betyr å være menneske må vi forstå hvordan kroppen konstrueres gjennom symboler, mening og diskursiv praksis (2008:22). Mary Douglas hevder at kroppen er det mest naturlige bildet på samfunnet og argumenterer for at ideer om kroppen er nært knyttet til dominante ideer i samfunnet generelt (Douglas, i Shilling, 2003:64). Kropp kan leses som en metafor på samfunnets normative holdninger. Å redegjøre for en enhetlig filosofisk antakelse som ligger til grunn i sosialkonstruktivismen er problematisk fordi dette er en teoretisk retning som er mangfoldig og forskjellig. På dette grunnlag advarer Vivien Burr mot å skulle gi en karakteristikk som dekker alle. Hun lister dog opp fire premisser som binder det sosialkonstruktivistiske feltet sammen, og som kan være fruktbare for den grunnleggende forståelsen av fenomenet (Burr, 2005:3-5) .

Den første premisset handler om å ha en kritisk innstilling til selvfølgelig viten. Burr skriver at viten kun er tilgjengelig gjennom våre kategorier. For eksempel er kjønn, ved siden av å være biologisk fundert, kanskje mest en sosial kategori. Hva som kan regnes for feminint og maskulint er ikke innskrevet i biologiske forskjeller, men basert på samfunnsmessige normer for femininitet eller maskulinitet. For eksempel finner Marianne Inéz Lien i sin masteroppgave at fenomenet slanking regnes som en feminin aktivitet blant menn (Lien, 2004). En mann på slankekur må derfor ty til alternative strategier i forhandlingen av sin maskulinitet.

Det andre premisset Burr nevner er historisk og kulturell spesifisitet. Dette innebærer et syn om at vår måte å se og forstå verden på alltid er tilknyttet en spesifikk kulturell kontekst. Giddens argumenterer for hvordan kropp i senmoderniteten er blitt et uttrykk for en personlig identitet framfor en tidligere sosial identitet (1996:120). Dette innebærer at kroppen er blitt det symbol som skal avsløre våre indre personlige karakteristika. En oppfatning av et fenomen som historisk og kulturelt spesifikt innebærer også en oppfatning om antiessensialisme, som at fenomeners betydning ikke er ”naturlige”.

Det tredje premisset Burr nevner er en sammenheng mellom viten og sosiale

prosesser. Mennesker konstruerer kunnskap via sosial interaksjon hvor man både bygger felles sannheter og kjemper om hva som skal anses for sant eller falskt. I skrivende stund er for eksempel lavkarbokost blitt det gjeldende imperativ for å holde en sunn og frisk kropp. Blant annet innebærer dette en svartelisting av brød og poteter som for noen år tilbake siden utgjorde selve grunnsteinen i et norsk kosthold. Vår viten om hva som regnes som bra eller dårlig for kroppen skapes og opprettholdes gjennom diskursive konstruksjoner og forhandling med disse konstruksjonene.

Det fjerde og siste premisset handler om at det eksisterer en sammenheng mellom viten og sosial handling. At det finnes visse sannheter om kroppen både med tanke på ivaretagelse og opprettholdelse, vil ha konsekvenser for hvordan individet handler i forhold til denne viten. For eksempel kan sannheter for hvordan kroppen skal ivaretas ha konsekvenser for hvordan individer handler. Trening er i dagens samfunn blitt det midlet som individer benytter for å nå et samfunnsideale om en trent kropp, samt en sannhet om at trening er bra for helsa. For noen år tilbake siden var trening en uuntødt konsekvens av kroppslig arbeid, mens i dagens samfunn er treningssentret definert som ungdomskilden.

Sosialkonstruktivisme har vært utsatt for mye kritikk i sosiologisk teori. For eksempel nevner Turner at denne teoritradisjonen overser kropp som levd erfaring (2008:12). Med Schillings ord: *"While we are told much about the social significance of the body by these views, we tend to learn far less about what is meant by the body"* (2003:63). En risiko ved å se kroppen som utelukkende skapt og drevet av sosiale prosesser er at kunnskap om hva som egentlig blir konstruert går tapt. Igjen vil jeg argumentere for at denne risikoen vil begrenses til hva som er målet for forskningen. Denne oppgaven har ikke som formål å utforske kropp som levd erfaring som sådan, men heller hvordan kropp forstås sosialt for unge voksne. Å utelukkende se kropp som sosial prosess eller kategori vil gi liten mening dersom formålet var å utforske levd erfaring. Derimot kan sosialkonstruktivistiske perspektiver bidra til en forståelse som går utover kropp som levd erfaring ved nettopp å bringe samfunnet tilbake til kroppen (Shilling, 2003:63).

En annen sentral kritikk rettet mot sosialkonstruktivisme er problemet med "agency" forstått som individers autonomi og vilje (Blackman, 2008:22). Dette er en kritikk som er overførbar til et av sosiologiens eldste problem, nemlig mikro-makro problemet. Å skulle forklare sosiale fenomen ved å utelukkende ta utgangspunkt i sosiale prosesser gir et svakt grunnlag for å forklare endring, mens å ta utgangspunkt i kropp som levd erfaring vil også ha vanskelig for å forklare hvorfor handling skjer på tvers av individer. Denne oppgaven har ikke

som mål å overkomme mikro-makro problemet, men heller forsøke å nedjustere betydningen det vil ha for hvordan kropp skal forstås. Et forsøk på å omgå dette er å gripe fenomenet både nedenfra og ovenfra. Ved å ta utgangspunkt i hvordan individer samhandler og forhandler frem viten, men samtidig forsøke å peke på større sosiale prosesser kan til dels problemet med agency omgås. Å hente inn forståelser fra symbolsk interaksjonisme for å belyse hvordan forståelser av kropp og identitet produseres og forhandles gjennom sosial interaksjon, samt peke på diskursive tendenser, kan potensielt oppgavens tema belyses uten nødvendigvis å frata individene deres autonomi eller overse sosiale prosesser.

2.1.1 Kropp og identitet i samhandling

Identitet stammer fra det latinske ordet *idem*, som betyr ”det samme” (Krange og Øia, 2005:53). En vanlig forståelse av identitet er en opplevelse av å være et enhetlig, kongruent selv på tvers av tid og rom. Individet er den samme uavhengig av hvem, hva og hvor. Men identitet handler også om identifisering og differensiering. Identifisering viser til de større sosiale kollektiv som et individ føler seg en del av, mens differensiering fordrer det motsatte hvor individet avgrenser seg fra andre: jeg er jente – ikke gutt, jeg er norsk – ikke svensk (Krange og Øia, 2005:54).

Symbolsk interaksjonisme tar utgangspunkt i at kunnskap produseres og forhandles gjennom sosial interaksjon (Aakvaag, 2008:65). Sentralt ved teorier fra symbolsk interaksjonisme er forståelsen om at identitet ikke er en statisk størrelse som sådan, men noe som kontinuerlig skapes i interaksjon med andre. Handling har derfor en indre side og et ytre uttrykk som leses som symbol (Thagaard, 2003:34). Goffman, som kan sies å være en av de fremste representantene for denne tradisjonen, benytter tre ulike forståelser av identitetsbegrepet: sosial-, personlig- og egoidentitet (Goffman, 1963). Selvet realiseres gjennom presentasjon og roller, og kroppen er det medium som selvet presenterer seg gjennom. Det er derfor mulig å fortolke Goffmans identitetsforståelse ikke bare som en presentasjon av selvet, men som *en presentasjon av selvet mediert gjennom en sosialt fortolket kropp* (Turner, 2008:41). Goffmans tredeling er et forsøk på å forklare fenomenet stigma, men jeg vil argumentere for at denne forståelsen også lar seg overføre til en forståelse av sammenhengen mellom kropp og identitet.

Differensieringene av identitetsbegrepet kan på mange måter anses å operere på tre forskjellige nivåer i identitetsforståelsen. Goffman hevder at når to personer møtes vil de som regel forsøke å skaffe opplysninger om hverandre, enten via foreliggende informasjon som fysiske trekk eller ved å trekke på tidligere erfaringer ved personer som ligner (Goffman, 1992:11). Det er den *sosiale identiteten* som først gjenkjennes via personens ytre fremtoning, og dette kan også sies å utgjøre det første nivået. Her ligger det også en mulighet for stereotypisering dersom man ikke kjenner personen fra før av. Stereotypisering forstås som å klassifisere en person på bakgrunn av generelle antakelser kommunisert gjennom ytre symboler. Videre skaper den oppfattede sosiale identiteten normative forventninger om hvordan personen skal være. I så måte skiller han mellom den *virtuelle* sosiale identitet og den *faktiske* sosiale identitet (Goffman, 1963:12). Den virtuelle sosiale identitet referer til hvordan individer ser på seg selv og sin egen identitet, mens den faktiske sosiale identitet referer til hvordan andre oppfatter dem (Shilling, 2003:76). Et viktig poeng hos Goffman er hans bruk av sosial identitet fremfor sosial status. Status fordrer utelukkende en sosial posisjon, mens i begrepet sosial identitet hviler det også en antakelse om personlige karakteristika, i tillegg til sosial posisjon (Goffmann, 1963:12).

Personlig identitet kan sies å utgjøre det andre nivået i identitetsforståelsen. Dette beskriver Goffman som unike markører eller kjennetegn ved personen, samt en biografisk sammenhengende forståelse om at personen er den samme på tvers av tid og rom (1963:74). Hvor den sosiale identiteten kan tolkes som en mer umiddelbar og situasjonell identitet, kan det hevdes at personlig identiteten er en mer biografisk og varig identitet. Med andre ord kan det argumenteres for at den virtuelle sosiale identiteten blir forsøkt å være en slags speiling av den personlige identiteten, mens den faktiske sosiale identiteten ligger utenfor individets kontroll som sådan.

Det tredje og siste nivået i identitetsforståelsen er egoidentitet. Dette utgjør de subjektive følelser individet opplever i forhold til sin egen situasjon (Goffman, 1963:129). Sosial og personlig identitet er først og fremst andres fortolkninger av en persons identitet, mens egoidentitet referer til den subjektive opplevelsen som står i forhold til sosial og personlig identitet (Goffman, 1963:129).

Det ligger en slags implisitt forståelse av identitet relatert og sentrert i kropp hos Goffman. Shilling hevder at Goffmans tilnærming til hvordan kropp og identitet forholder seg til hverandre kan kjennetegnes på tre områder (Shilling, 1997:80). For det første blir kropp oppfattet som en materiell og kommuniserende enhet som kontrolleres av individet i den grad

det bidrar til sosial interaksjon. For det andre er ikke kropp direkte produsert av sosiale prosesser, men det er heller meningene i form av et felles vokabular om kroppen som ikke er under umiddelbar kontroll av individet. Kropp er dermed forstått som en dualistisk størrelse hos Goffman: På den ene side har individer kontroll i form av håndtering av inntrykk, mens på den annen side er den også kategorisert av samfunnet. Det tredje og kanskje mest sentrale kjennetegn er at kroppen anses som det medium hvor forholdet mellom selv-identitet og sosial identitet kommuniseres (Shilling, 1997:80).

Håndtering av kroppen er sentralt for at menneskelig samhandling skal fungere. Aksept av den andres sosiale identitet er essensielt for bekreftelse av personens selv-identitet som et kompetent menneske. Vår virtuelle identitet blir overvåket av et generelt ønske om å bli oppfattet som ”normale” mennesker som er verdige en plass i samfunnet. Oppstår det en diskrepans mellom vår faktiske sosiale identitet og vår personlige identitet, kan dette lede til følelser av ambivalens og skam (Goffmann, 1963).

Kjønn er for de aller fleste en naturlig del av identiteten. I goffmaniansk forstand kan kjønn sies å utgjøre en del av vår sosiale identitet som tolkes av andre, men også vår personlige identitet. Vi forholder oss til kvinner og menn som om de var naturlige størrelser. Hva som regnes for maskulint og feminint kan sies å være sosialt konstruerte størrelser og avhengig av hvordan vi ”gjør” kjønn. Men hvordan kan kjønn og identitet forstås i forhold til kropp?

2.1.2 Kropp og kjønn identitet: ”Working gender into the body”

En oppgave om kropp og identitet krever nødvendigvis også en forståelse av kjønn. Dette kan imidlertid by på noen utfordringer når mye sosiologisk teori om kropp og kjønn i praksis er begrenset og forbeholdt kun det ene kjønn, nemlig kvinner (se for eksempel, Bordo 1993; Orbach 1986; Howson, 2004; Skeggs, 1997). Litteraturen på feltet kan derfor til tider få det til å virke som at kvinner er mer ”kroppsliggjorte” enn menn (Shilling, 2003:30). Feltet som omhandler det annet kjønn, nemlig menn, synes å bli mer og mer sentralt i sosiologisk teori om kropp (se for eksempel Seidler, 1997). Disse teoretikerne tilfører selvsagt nyttige perspektiver og forståelser til bordet i spørsmålet om hvordan kjønn både gjøres og oppleves som en sentral del av identiteten. Til tross for et systematisk litteratursøk på feltet savnes forskning som belyser hvordan kropp og identitet gjøres kjønn i et komparativt perspektiv.

Tidligere forskning som omhandler sammenhengen mellom kropp og kjønn i norsk sammenheng har i stor grad vært sentrert rundt temaer som kroppsbilde og spiseforstyrrelser (se f.eks Kvaalem 2007; Storvoll m.fl., 2005; Skårderud, 2000). Det er definitivt jenter som kommer dårligst ut av det med tanke på disse temaene. Tallet på antall med spiseforstyrrelser i Norge³ er på ca. 120 000. Av disse er om lag 90% kvinner. Hardest rammet er aldersgruppen mellom 15 og 35 år. At jenter er misfornøyde med sin egen kropp er et såpass vanlig funn at det kan betegnes som en normativ misnøye (Kvaalem, 2007:41). En svensk studie viser at kulturelle normer om kropp har stor betydning for og innvirkning på for hvordan unge av begge kjønn opplever sin kropp (Bengs, 2000). Som nevnt er alle disse bidragene nyttige for et utvidet perspektiv om kjønn og identitet, men sier lite om hvordan kjønn bør forstås teoretisk i et komparativt perspektiv.

Den australske sosiologen Reawyn Connell er en av de som har inntatt et større metablikk når det kommer til hvordan kjønn *generelt* bør teoretiseres. Det kan derfor være nyttig å følge noen av hennes innsikter for å muliggjøre et grunnlag for fortolkning av kropp og kjønn i denne oppgaven.

Connell hevder at den teoretiske debatten tradisjonelt har hatt to tilnærminger: Den ene omhandler teorier om kjønn som rolle og sosial forventning, mens den andre er teorier om makt og dominering (Connell, 1985). Teorier som omhandler roller og sosial forventning har det til felles at kjønn ikke bare er anti-essensialistisk, men mest av alt noe man *gjør*. Å være mann eller kvinne betyr å spille ut en rolle som tilsvarer ens kjønn, som den maskuline eller feminine. Med dette følger en analytisk distinksjon mellom person og posisjon, samt en viss atferd som er tilskrevet rollen. Dersom man ikke klarer å leve opp til rolleforventningene kan man forvente seg sosiale sanksjoner. Styrken ved slike teorier er forbindelsen mellom sosial struktur og utforming av personlighet og identitet (Connell, 1987:48). Slike typer teorier vektlegger sosialisering til kjønnsrollene. En annen styrke er at aktøren tillegges en form for handlingskraft ved at *forventningene* til rollen potensielt kan endres.

Hvor teorier om kjønnsroller tar utgangspunkt i individet, tar den andre tilnærmingen utgangspunkt i det store bildet. Denne tilnærmingen fokuserer på konflikter vedrørende sosiale interesser og makt i kjønnsrelasjoner (Connell, 1987:54). Særlig har fokuset vært på kvinneundertrykkelse, men også etnisitet og klasse (Connell, 1987:58). Styrken ved denne tilnærmingen er at den nettopp fanger helheten og synliggjør maktstrukturer. Svakheten er at

³ Tall hentet fra "Interessegruppa for kvinner med spiseforstyrrelser":
<http://www.iks.no/iks/presse/informasjon/>

analysen av kjønn begynner og slutter med en universell antakelse om at ”mann” og ”kvinne” er to absolutte kategorier (Connell, 1985:264; 1987:57). Connell understreker at teorier om kjønn er ikke et enhetlig og logisk system, men heller et helt nettverk av innsikter og argumenter (1985:261). Hun foreslår at en teoretisk tilnærming til kjønn bør kunne gi et grep om personlig liv og sosial struktur, uten å kollapse inn i pluralisme og voluntarisme på den ene siden, og biologisk determinisme på den andre siden. En praksisbasert tilnærming til kropp og kjønn er derfor hennes syntese mellom de to dominerende tilnærmingene (Connell, 1985:267).

For det første må en forståelse av kropp som en del av en kjønnset identitet anerkjenne hvordan sosial praksis og kategorier gir mening til kropp som ligger utenfor biologien. For det andre vil enkelte sosiale praksiser definere folks kropper som forskjellig, mens andre vil bidra til å endre dem ved å overvåke dem fysisk. For det tredje foregår det en interaksjon mellom negasjon og forandring. Dette betyr at kjønnete kategorier og praksiser opererer som materielle krefter som bidrar til å forme kvinner og menns kropper slik at de svarer til visse bilder av femininitet og maskulinitet (Shilling, 1997:83). I korte trekk betyr dette at tilnærming til kjønn må fokusere på praksis, hvordan folk gjør og forholder seg til denne praksisen, samt et fokus på sosial struktur i form av samfunnsprosesser.

Et studie som kan sies å mestre denne balansen mellom hvordan kropp og kjønn virker i praksis med fokus både på individ og sosiale prosesser, er et studie av den engelske sosiologen Liz Frost (2003). Hun viser til tidligere forskning av hvordan unge kvinners fokus på utseende har vært en kilde til en følelse av fremmedgjøring fra deres kropper. De samme tendensene av ”feminisering” hevder hun også er å spore hos unge menn (Frost, 2003:55). Studiet konkluderer med at unge menn i økende grad engasjerer seg i utseende i form av å ha en ”bra” kropp. Forskjellen er imidlertid hvordan unge kvinner og menn ”gjør” sitt utseende med fokus på kroppen. Hun konkluderer med at hvor det holder for kvinner å være slanke, er viktigheten av styrke og fysiske evner mer sentralt for gutter. Imidlertid blir overvektige av begge kjønn utsatt for stigmatisering, noe som gir gjenklang i andre studier som har fokusert spesielt på stigmatisering av overvektige (Frost, 2003:67; Puhl og Brownell, 2001).

Connell fokuserer på hvordan kropp, identitet og kjønn bør forstås i praksis, både i form av umiddelbar interaksjon og språk. For å videre belyse nettopp dette kan diskursbegrepet være en fruktbar komplimentering.

2.1.3 Kroppslige diskurser

Hvordan vi tenker og forstår kropp er ikke statisk, men endrer seg i takt med sosiale prosesser. Slike historisk funderte tankesett og praksiser etableres ofte i diskurser.

Diskursbegrepet er komplisert og ulike teoretiske retninger varierer i sitt syn på hvor stor innvirkning diskurser har for sosial praksis (Jørgensen og Phillips, 1999:15). Iver B. Neumann har definert diskurs som *”et system for frembringelse av et sett med utsagn og praksiser, ved å innskrive seg i institusjoner og fremstå som mer eller mindre normale, er virkelighetskonstituerende for sine bærere og har en viss grad av regularitet i et sett av sosiale relasjoner”* (Neumann, 2001:18).

Enkelt sagt kan diskurs forstås som en institusjonelt fundert måte å tenke og snakke på. Begrepet framhever en sammenheng mellom kreftene i samfunnet slik de materialiserer seg i institusjoner som for eksempel språk, samt individers erkjennelse. I fortellinger om oss selv trekker vi på tilgjengelige diskurser i samfunnet. Det ligger dermed et klart maktspekt i diskursbegrepet ved at diskurser ofte fremstår som normale.

Diskursbegrepet knyttes ofte til Foucaults diskursanalyse. Kropp for Foucault er ikke bare et objekt sentrert i diskurser, men konstituerer selve forbindelsen mellom daglig praksis og organisatorisk makt (Shilling, 2003:66). Diskursene bidrar til en legitimering mellom tanke og praksis ved at kunnskap produseres gjennom språk. Språket var derfor også hovedfokuset for Foucault. Han understreker likevel at all sosial praksis har et diskursivt aspekt (Shilling, 2003:67).

En studie av Wright m.fl (2006) trekker på Foucaults prinsipper ved å belyse hvordan unge menn og kvinner integrerer og forhandler i forhold til diskurser om helse og sunnhet. Deres utgangspunkt er hvordan slike diskurser påvirker måten unge tenker om seg selv og andre, i tillegg til å påvirke deres forhold til sine kropper. De anerkjenner likevel at de unge ikke er passive konsumenter av diskurser som sannheter, men heller at disse diskursene integreres og forhandles om på ulik måte (Wright m.fl, 2006:708). Forskerne argumenterer for at samfunnsdiskurser om kropp og helse integreres og uttrykkes forskjellig i de unges selvforståelse og hverdagspraksis. Resultatene impliserer at dominante helsediskurser verken er entydige eller determinerende for hvordan de unge forstår seg selv og sin identitet. Derimot forholder de seg ulikt i forhold til hvordan diskursene forhandles om og internaliseres, både innad og på tvers av kjønn (Wright, m.fl, 2006:714). Det er dermed ikke noen entydig kjønnsforskjell i forhold til hvordan diskursene forhandlet eller integreres, men avhengig av flere faktorer.

Foucaults syn på kropp i diskurser har vært ute i mye hardt vær og blitt kritisert for å operere med ikke-materielle kropper (Shilling, 2003:70) Dette grunnes i at han anser kropp både som konstruert og konstituert av diskurser. Diskursbegrepet i denne sammenhengen blir likevel kun sett på som komplimentær i den grad det muliggjør en utkrystallisering av hvilke diskurser de unge i trekker på i fortellinger om kropp.

Hittil har det blitt presentert noen perspektiver for å forstå sammenhengen mellom kropp, identitet og kjønn på et mer generelt nivå. Jeg begynte kapitlet med å hevde at en helhetlig forståelse av kropp bør inkludere perspektiver som griper fenomenet som noe fysisk, konstruert og relasjonelt. Like viktig bør en slik forståelse også inkludere kropp som noe *kontekstuell*. Andre del av kapitlet forsøker derfor å gripe hvilken betydning kropp har i senmoderniteten. Senmoderniteten danner det samfunnsmessige utgangspunktet og bakgrunnsteppe for oppgaven, men er alene utilstrekkelig for å forstå flertydigheten ved kroppen. I denne delen blir samtidsprosesser som individualisering og refleksivitet drøftet med sikte på å forstå hvilken innvirkning dette har for hvordan kropp og identitet forstås og oppleves av individer i senmoderniteten.

2.2 Kropp og identitet i senmoderniteten.

I den vestlige verden er det en økende tendens mot å anse kroppen som noe som befinner seg i en tilstand av "becoming"; et prosjekt som krever konstant tilsyn. Dette betyr at individet alltid er bevisst og aktiv i ivaretagelsen av sin egen kropp. Videre krever dette en anerkjennelse av kroppens betydning både som personlig ressurs og som sosialt symbol som kommuniserer en persons egentlige identitet (Shilling, 2003:4-5).

Tidligere i kapitlet ble det etablert en generell forståelse av hvordan kropp kan forstås sosiologisk, som et historisk vedvarende fenomen. Mennesket uten kropp er utenkelig. Men kroppens historiske signifikans i samfunnet er skiftende, også med hensyn til identitet. Identitetsbegrepet slik det forstås av Goffman kan tolkes som at den sosiale identitet og personlige identitet blir forsøkt kommunisert gjennom den virtuelle sosiale identitet, hvor hensikten er å gi inntrykk av seg selv som et moralsk vesen. I senmoderniteten er denne forbindelsen blitt tettere, eller kanskje til og med borte. Den sosiale identiteten er blitt den personlige identiteten og kroppen er blitt det medium som avslører en persons sanne natur

(Bourdieu, 1990:3). Samtidsdiagnostikere som Giddens Beck og Bauman, som jeg lener meg mest på her, som har vært sentrale i forsøket på å teoretisere en pågående samfunnsendring til et senmoderne samfunn. Men hva kjennetegner et senmoderne samfunn, og hvordan påvirker dette synet på kroppen?

2.2.1 Ny tid, nye muligheter: kjennetegn ved senmoderniteten

Et felles trekk ved teoretiseringen av det vestlige samfunnet i dag er påstanden om at det har skjedd en endring som gjør dagens samfunn kategorisk forskjellig fra et førmoderne samfunn. De sosiale og kulturelle rammene hvor unge blir voksne har alltid vært i endring, men det er en utbredt oppfattelse om at disse endringene skjer raskere i våre dager (Krange og Øia, 2005:22). Endringene til noe kvalitativt nytt har fått mange navn, hvor den engelske sosiologen Anthony Giddens begrep om "senmoderniteten", som også blir brukt i denne oppgaven, bare er ett av dem (1996). Den tyske sosiologen Ulrich Beck (1994) og den polske sosiologen Zygmunt Baumann (2000) bruker betegnelsene "risikosamfunnet"/"refleksiv modernisering" og "flytende modernitet". Alle disse betegnelsens er forsøk på å sette ord på en intuisjon om en radikal forandring i menneskers liv og sosiale forhold (Baumann, 2000:21). Baumann skriver at moderniteten alltid har handlet om endring, men at vi nå er inne i en fase hvor moderniteten moderniserer seg selv (Baumann, 2000:13, Krange og Øia, 2005:113). Dette innebærer at faste institusjoner som kjønn, klasse, religion og nasjonalstat forvitrer (Beck, 1994).

Store narrativ som tidligere bidro med mening er forsvunnet. Med et skifte fra det tradisjonelle samfunnets faste rammer og sterke institusjoner er menneskelivet gått fra å være gitt til å bli en oppgave. Dette er en prosess som i sin natur aldri ender. Ved at institusjonene og samfunnets fortellinger forvitrer, forvitrer også normene for å kunne definere tingenes tilstand (Krange og Øia, 2005:116). Hvor man tidligere kunne forholde seg til forhåndsdefinerte referansegrupper, er vi nå på vei inn i en epoke av universell sammenligning (Bauman, 2000:18). Med dette følger en frihet til å velge sitt liv og sin identitet. Friheten blir en betingelse og en forutsetning som ikke kan tilkjempes, men noe man er tvunget til (Nielsen, 2010:176). Konsekvensen er at individet gjøres ansvarlig for sin egen skjebne, som videre fører til at folk vender blikket mot sine egne liv (Krange og Øia, 2005:116). I det senmoderne samfunn blir enhver sin egen lykkes smed, og det kan se ut til at

man smir best alene.

Giddens hevder at sosialt liv fortsatt blir påvirket av moderne sosiale prosesser, men at det er først nå at implikasjonene på disse begynner å bli synlige (Shilling, 2003:2). Et samfunn i endring endrer dermed vilkårene for unges oppvekst og identitetsdannelse. Den mest gjennomtrengende prosessen ved senmoderniteten er den som omtales som ”individualisering”. Dette er en prosess som ikke bare skjer på strukturelt nivå, men også på individnivå. På individnivå uttrykkes dette som at selvet utformes som en refleksiv prosess, hvor kroppen blir en del av denne refleksiviteten. I det følgende skal disse begrepene utdypes i den grad de er relevante for individers identitetskonstruksjon, samt kropp som en del av dette.

2.2.2 Individualisering

Individualisering som sosial prosess er ikke et nytt begrep i sosiologien. Prosessen hvor individer oppfattes som enkeltindivider, og ikke som medlemmer av en sosial gruppe, klasse eller kategori er en pågående prosess som ikke er ny av senmoderniteten (j.f. Aakvaag, 2006). Beck og Beck-Gernsheim argumenterer for at individualisering må forstås som en prosess som er og har vært under utvikling over lengre tid, men at det vil være feilaktig å likestille den pågående individualiseringsprosessen med neoliberale ideer om det frie markedsindividet (2002:xxi). I tillegg argumenterer de for at individualisering ikke kan forstås som individets tendens til tilbaketrekning fra samfunnet, slik klassikerne gjorde, men heller at i samtidens individualisering, eller institusjonell individualisering som de betegner det, utgjør individet den grunnleggende enhet for sosial reproduksjon (Beck og Beck-Gernsheim, 2002:xxi). Å gi mennesker rollen som enkeltmenneske er det moderne samfunns varemerke, skriver Bauman (2000:43). Bauman definerer individualisering som *”å forvandle menneskers ”identitet” fra noe som er ”gitt” til en ”oppgave” og gi aktørene ansvaret for å utføre oppgaven og for konsekvensene (også bivirkningene) av deres innsats”* (Baumann, 2000:44). Individualisering er dermed ikke et valg, men en skjebne (Bauman, 2000:46).

Individualisering er både en strukturell prosess og en individuell prosess. I denne sammenheng vil teoriens relevans være todelt. På den ene siden tar oppgaven utgangspunkt i individer, men også hvordan individer tenker på tvers av sosiale kategorier som kjønn. Hvordan individualisering foregår i diskurser som jo utgjør en del av den strukturelle

innvirkningen, vil dermed ha konsekvenser for hvordan individer tenker, både om seg selv og sin egen kropp. Fordi det er individet som utgjør grunnsteinen her, er det hensiktsmessig å også vektlegge denne delen av individualiseringsprosessen mest. Det kan argumenteres for at det er på individnivå at de strukturelle endringers konsekvenser blir synlige. Derfor skal fokuset fra nå av handle om hvordan identitetsdannelsen foregår i senmoderniteten, samt hvordan denne er preget av refleksivitet og større fokus på kropp.

2.2.3 Selv-identitet og refleksivitet

The ethic of individual self-fulfilment and achievement is the most powerful current in modern society. The choosing, deciding, shaping human being who aspires to be the author of his or her own life, the creator of an individual identity, is the central character of our time (Beck, 2000:165).

Hvilke konsekvenser har individualisering som generell samfunnsprosess for hvordan enkeltindivider tenker om seg selv og sin egen identitet? Sitatet fra Beck beskriver en generell tendens ved individualisering, nemlig at det nye etos i senmoderniteten er at individet må forme sin egen identitet refleksivt. Å være refleksiv kan forstås som å være aktiv og revurderende i sine valg på en daglig basis. Tidligere la sosiale kategorier som klasse og kjønn retningslinjer i identitetsdannelsen, men er i senmoderniteten forvitret. Det er opp til enkeltindividet å velge sin identitet (Bauman, 2000). Bauman skriver at klasse og kjønn var kategorier som veide tungt for enkeltindividets valgmuligheter, og veiledet individene i identitetsutformingen. Disse ble i sin tur regnet som "naturlige faktorer". Den overordnede oppgaven for individet var å passe inn i sin anviste nisje, ved å gjøre det samme som alle andre gjorde (Baumann, 2009:46). I senmoderniteten finnes det ikke lengre slike anviste plasser. Giddens omtaler dette som en "*disembedding (utleiring), uten reembedding*" (1996:32). Dermed blir identitetskonstruksjonen i senmoderniteten preget av at standardbiografien, hvor klasse og kjønn opererte som veivisere blir en valgt "*do-it-yourself biography*", eller en refleksiv biografi (Beck, 1994:15; Giddens, 1996). Men hva betyr egentlig dette?

Giddens svarer at en refleksiv biografi betyr at vi ikke *har* en biografi, men vi på daglig basis *lever* en biografi som er refleksivt organisert (Giddens, 1996:26). En biografi kan

forstås som en fortelling om selvet. For eksempel stilles vi hver eneste dag ovenfor ulike valg eller handlingsalternativer. Selvet er ikke et resultat av en konkret biografi eller fortelling, men må forstås som individets kontinuerlige arbeid for å *skape* en slik biografi via aktive valg (Krange og Øia, 2005:110). Vi er ikke hva vi er, men hva vi gjør oss selv til, skriver Giddens (1996:94). En konsekvens er at individet tvinges til å forholde seg aktivt og bevisst i forhold til kunnskap om ulike valgmuligheter. Refleksiviteten springer ut av en form for strukturell tvang, som gjør at den ikke bare retter seg mot individers omverden, men også innover mot personen selv. En refleksiv holdning til seg selv gjør at individer blir nødt til å reflektere over seg selv og egne livsprosjekter (Krange og Øia, 2005:109). Giddens (1996) gjør her et skille mellom selvet som generelt fenomen, altså fortellingen om et sammenhengende og konsistent selv, og selvets identitet. Selvets identitet, i motsetning til selvet som generelt fenomen, forutsetter en refleksiv bevissthet hvor individet selv alltid er ansvarlig. Selvidentitet må dermed kontinuerlig skapes og opprettholdes i individets refleksive bevissthet (Giddens, 1996:68). Med dette følger at selvrealiseringen alltid ligger i fremtiden. Å være moderne er å alltid ligge foran seg selv og identiteten kan kun eksistere som et uoppfylt prosjekt, skriver Bauman (2000:41).

Selvets refleksivitet forlenges til kroppen (Giddens, 1996:98). Kroppen er ikke kun et objekt som er en del av et handlingssystem, men er en iboende del av den refleksive oppmerksomhet individet har til seg selv. Å holde øye med kroppens prosesser og har en aktiv bevissthet om hva som er bra og dårlig for kroppen er en del av denne refleksiviteten. I den sammenheng hevder Giddens at kropp i senmoderniteten er blitt en del av selvets refleksive prosjekt (1996:120). Kroppens grenser har i senmoderniteten skiftet fra å være naturlig til å bli noe sosialt. Individers utforming av sin egen selv-identitet krever derfor også en nøye overvåking av kroppen, da kroppen er blitt manifestasjonen på den personlige identiteten slik den blir forstått av andre.

2.2.4 Kropp som refleksivt prosjekt

Kroppen er direkte forbundet med selvets prinsipielle konstruksjon, skriver Giddens (1996:122). Den er et prosjekt som skal utarbeides som en del av en persons selv-identitet og er i en konstant prosess av "becoming" (Shilling, 2003:4). I mer tradisjonelle samfunn ble kroppens fremtreden, som utsmykking og klesvalg, et uttrykk for en sosial identitet som var

mer eller mindre gitt. Dette gir mening i forhold til Goffmans begrep om sosial identitet som ble diskutert tidligere i kapitlet. Den sosiale identitet er det som møter omverdenen, mens den personlige utgjør den sammenhengende biografien selv et har om seg selv. I det senmoderne samfunn er ikke lenger sosial identitet adskilt fra den personlige identitet, slik Goffman hevder. Derimot er forholdet blitt tettere, om ikke borte. Den sosiale identitet er blitt den personlige identitet. Å se kroppen som et prosjekt betyr at individer alltid må være oppmerksom på utseende, kontroll og opprettholdelse av kroppen. Særlig med tanke på hvilke signaler den sender om ens personlige identitet. Kroppsprosjekter er forsøk på å konstruere og skape en koherent og levedyktig selv-identitet, særlig gjennom å rette oppmerksomhet mot dens overflate (Featherstone, 1991). Shilling argumenterer for at en av senmodernitetens konsekvenser er at kroppen individualiseres og blir bærer av en symbolsk verdi (1993). Kroppens verdi er ikke knyttet til funksjon, men dens utseende.

Ulike studier har forsøkt å knytte Giddens teori om kropp som refleksivt prosjekt opp mot temaer som trening, kjønn og persepsjon og sosiale konsekvenser av overvekt. Den italienske sosiologen Roberta Sassatelli argumenterer for at dagens ideale om en slank og stram kropp formelig persiperes som produsert på treningssentrene (1999). En slank og vel trent kropp signaliserer i den vestlige verden kontroll, ansvarsbevissthet og suksess (Skårderud, 2000:34). Begrepet "body-conscious society" har blitt brukt for å betegne dagens samfunn som feirer tynnhetsidealet og hvis medlemmer overvåker og justerer seg i forhold til dette idealet (Crossley, 2004:233). Dette kan kobles sammen med begrepet "healthism" som er et begrep som først ble introdusert av økonomen Robert Crawford (Rysst, 2010:72). Begrepet beskriver en ny politisk ideologi i USA, hvor ansvaret for helseproblemer var gått fra å være en statlig bekymring til å bli et privat anliggende (Rysst, 2010:72). I et senmoderne samfunn er altså helsen individualisert, og individer er selv ansvarlige for at denne vedlikeholdes.

Men det individuelle ansvaret er ikke bare knyttet til det å opprettholde en god helse. Baumann skriver at det er en diskursiv forskjell mellom "helse" og "å være i form" (2000:93). Helse knyttes til kvantifiserbare og målbare størrelser, mens "å være i form" referer til et ubegrenset forbedringspotensial (Baumann, 2000:93). Denne distinksjonen er interessant da den indikerer at helse ikke bare er å holde seg frisk, i betydningen fravær av sykdom. Helse er også knyttet til å være i form, hvor utviklingspotensialet er uendelig og aldri oppnådd. Sett i sammenheng med selv og kropp som refleksivt prosjekt gir dette mening. Oppnåelsen "å være i form" ligger fremtiden og må kontinuerlig skapes og refleksivt

oppretholdes, på samme måte som selvets identitetsutforming som ble vist ovenfor.

Mari Rysst (2010) undersøker blant annet hvordan diskurser om helse kobles sammen med et godt utseende blant menn og kvinner i Norge. Ved å undersøke magasiners representasjoner av kroppsidealer, finner hun en sammenheng mellom disse idealene og hvordan menn og kvinner forholder seg til de på en daglig basis. Trening var en av vanligste praksisene. Ikke alle informantene trente, men alle mente at de *burde*. I tråd med dette finner Wiklund m.fl. (2010) at unge kvinner var oppmerksomme på et eksisterende samfunnspress om å ”se bra ut”, men følte seg likevel ekle og skyldige når de spiste (2010:1571). Begge studiene ser dette i sammenheng med internaliserte diskurser om at helse og et godt utseende er to sider av samme sak. Rysst finner at både menn og kvinner bedriver en eller annen form for selvovervåkning knyttet til persepsjonen om et kroppsideale (Rysst, 2010:79). På bakgrunn av dette kan det antydes at det finnes diskursive konstruksjoner om hva som kjennetegner en ”god” og en ”dårlig” kropp, hvor trening er veien til god helse og et godt utseende.

Dersom dette er tilfelle, vil det nødvendigvis være noen som faller utenfor. En studie av Phul og Brownell (2001) gir en oversikt over hvilke sosiale felt overvektige blir utsatt for stigmatisering i USA. Deres funn indikerer at overvektige stigmatiseres både profesjonelt og sosialt, og at de oppfattes som late, har manglende selvdisiplin og dårlige lederegenskaper (Phul og Brownell, 2001:800). Det var riktignok verre for kvinner å være overvektig enn for menn. Likevel er den overordnede holdningen presentert i deres datamateriale at kroppen oppleves som et personlig ansvar hvor overvekt er en konsekvens av inaktivitet eller et annet karakterbrist.

2.3 Teoretisk diskusjon

Teoriene som har vært diskutert til nå har vært relevante i den grad de bidrar med en mulig fortolkningsramme for hvordan kropp kan forstås som noe fysisk, konstruert, relasjonelt og kontekstuell. Men hva er teoriens gyldighet på tvers av disse innfallsvinklene, sett i sammenheng?

Samtidsdiagnostikerne hevder at tidligere veivisere for identitetsutformingen som kjønn og klasse er forvitret. Furlong og Cartmel hevder derimot at senmoderniteten har

frembrakt en illusjon om individualisering (1997:110). Å hevde at kjønn og klasse ikke lenger har noen betydning i senmoderniteten kaller de en epistemologisk feilslutning (Furlong og Cartmel, 1997:110). En kritisk diskusjon av teoriens relevans bør likevel inneholde nettopp slike spørsmål. I forhold til kropp og identitet, er det i det hele tatt mulig å hevde at sosiale kategorier er forvitret, og at individet står helt fritt i sin identitetsutforming? Hvor fritt er egentlig individet?

Hvorvidt kjønn fortsatt har en betydning for identitetsutformingen kan sies å være sprikende. I en senmoderne kontekst hvor kroppen utgjør en del av selvets refleksive prosjekt kan ansvaret føles uoppnåelig og resultatet kan bli en følelse av ambivalens og negativt selvbilde. Fortsatt viser flere studier at jenter har et mer negativt kroppsbilde enn gutter, og jenter blir i større grad enn gutter rammet av spiseforstyrrelser. For eksempel viser Bengs (2000) studie at kjønnte kroppsidealer påvirker ungdommers oppfatning av sin egen kropp. Likevel viser andre studier at kjønnsforskjellen ikke er like stor og avgjørende. Frosts (2003) studie finner at kjønn ikke er determinerende i forhold til kroppslig overvåkning eller bekymring, men heller at dette gjøre ulikt på tvers av kjønn. Noe lignende finner Wright m.fl. (2006). Resultatene deres peker på at ulike helsediskursers påvirkning på individet avhenger av flere faktorer enn bare kjønn. En mulig tolkning av disse ulike funnene kan være at kjønn ikke nødvendigvis er mindre avgjørende for en persons identitetsdannelse og opplevelsen av kropp som prosjekt, men at det nok er flere faktorer enn bare kjønn som er avgjørende. Kroppslige diskurser internaliseres ikke automatisk inn i individet, men forhandles om og justeres interaktivt. Kjønnskategorier som avgjørende i identitetsdannelsen står dermed ikke i et én til én-forhold, men avhengig av ulike faktorer. Brannen og Nilsen hevder at kjønn i stedet bør brukes som sensitiverende begrep, som ikke legger strukturelle føringer, men er muliggjørende for å gripe kompleksiteten ved fenomenet (2005:414).

Et annet kritisk blikk kan rettes på den friheten som samtidsdiagnostikerne hevder at individet har. Med økt individualisering kommer en økt refleksiv holdning til kropp som en del av selvets refleksive prosjekt. I prinsippet betyr dette at individet retter blikket innover mot seg selv. Goffman (1963) hevder at alle mennesker ønsker å bli oppfattet som moralske vesener som er verdige en plass i samfunnet. For å bli oppfattet som moralske vesener må det dermed eksistere en slags form for moral som gjør dette mulig å oppnå. Individualiseringstenen fordrer individets autonomi og autensitet. I forhold til kropp kan det virke som at dette ikke er normen, men at standarden fortsatt eksisterer og kanskje er enda sterkere enn tidligere. Når kroppen utformes refleksivt er det på den ene siden for å bli

oppfattet som moralske vesener, og på den andre siden for å stemme overens med oppfattelsen av den personlige identiteten. Som studiet av Phul og Brownell viste ble de som falt utenfor denne normalen, altså overvektige, stigmatisert og persipert som late og inkompetente. Dagens idealet er det motsatte. De personlige karakteristika sitter som avslørende tegn på kroppen, og ansvaret hviler tungt på individets skuldre.

De tidligere studier som er trukket fram i dette kapitlet, sammen med de større teoretiske perspektiv, er viktige i forståelsen av hvordan kropp og identitet henger sammen. Det kan se ut til at det foreligger et mulig paradoks i Giddens forståelse av kropp som uttrykk for personlig identitet og autentisitet som selvrealiseringens moralske tråd, som kan være en kilde til ambivalens i identitetsdannelsen. Når det kommer til kjønn er forskningen til dels sprikende, hvor den ene siden hevder at kjønn er avgjørende, mens den andre nedtoner betydningen. Samtlige av disse studiene er i tillegg enten utenlandske, eller de omhandler voksne mennesker. Et studie av sammenhengen mellom kropp og identitet oppleves for unge voksne i senmoderniteten i et komparativt perspektiv savnes dermed. Her vil jeg plassere mitt bidrag til en utvidet forståelse av nettopp dette temaet.

3 Metode

Metoden ved et forskningsprosjekt er på mange måter forskerens verktøykasse: Man må vite hvilket verktøy man skal bruke til hva. Her skal den metodiske verktøykassa tømmes og de ulike verktøyene og erfaringene med dem, presenteres og drøftes.

Denne oppgaven er en del av et større kvalitativt forskningsprosjekt på institutt for sosiologi og samfunnsgeografi ved universitetet i Oslo. I så måte betyr dette at jeg har stått i en teoretisk og metodisk særstilling. Det overordnede prosjektet som helhet har derfor lagt en del føringer for hvordan en del av de metodologiske valg i denne oppgaven ble fattet og løst. Samtidig som oppgaven metodisk og teoretisk er tilknyttet et større prosjekt, har jeg også selv møtt utfordringer som bør diskuteres og fått erfaringer til ettertanke. Først vil jeg imidlertid vie litt plass til oppgavens utgangspunkt, nemlig ”Young Perspectives”.

3.1 ”Young Perspectives”: et utgangspunkt -fire veier.

Høsten 2010 ble fire masterstudenter med på prosjektet ”Young Perspectives”⁴, som skulle være et kvalitativt oppfølgingsprosjekt av NOVAs Longitudinell Ung i Oslo (LUNO)⁵. Prosjektleder var stipendiat Jens Hjort. Prosjektet tok utgangspunkt i de kvantitative datainnsamlingene fra LUNO-undersøkelsen, som var en prospektiv longitudinell undersøkelse av Oslo-ungdom født i 1992. Formålet var å kartlegge Oslo-ungdommers tanker om erfaringer, valg og hendelser har betydning for senere valg, særlig med vekt på utdanning og yrkesvalg. Respondentene i undersøkelsen hadde frem til 2011 svart på til sammen tre spørreundersøkelser: Den første når de gikk i 9. klasse, den neste i 10. og den siste i andre klasse på videregående. Vårt utvalg for den kvalitative undersøkelsen baserte seg på de som hadde svart på den siste undersøkelsen. Alle de fire masterstudentene valgte å fordype seg innen hvert sitt tema, hvor mitt tema om sammenheng mellom kropp og identitet er en av dem.

⁴ Se vedlegg 4.

⁵ For en mer utdypende beskrivelse av LUNO-undersøkelsen se <http://www.nova.no/id/10533.0>

Det teoretiske utgangspunktet for prosjektet som helhet var samtidssdiagnostiske debatter om individualisering og betydning av klasse. Utgangsteser var at individualisering rammer ulikt i samfunnet. Vi lot oss inspirere av individualisering som samfunnsprosess, og Hjort konstruerte på bakgrunn av to spørsmålsbatterier, en indeks som utgjorde en grovkornet operasjonalisering av tilbøyelighet til individualiseringstendenser. For å undersøke hvordan individualiseringstendenser treffer ungdom ulikt var vi interesserte i to motsatte grupper. En cut-off i begge ender av indeksen gjorde at vi satt igjen med to segmenter, hvor segment 1 ble teoretisk antatt å være mer tilbøyelig til individualiseringstendenser enn segment 2.

Individualisering og endret syn på kropp som er utgangspunktet for denne oppgaven var blant annet inspirert av et av funnene til Heggen og Øia som viser at et positivt kroppsbilde korrelerer positivt med akademisk selvbilde (2005:150). De som har et positivt forhold til sin egen kropp har dermed ikke bare et bedre selvbilde, men vurderer i større grad sine akademiske evner høyere enn de som har et lavere kroppsbilde. Sammenhengen mellom kropp og identitet så ut til å henge tett sammen og fikk meg på tanken om at unge voksnes vurdering av kropp knyttet til identitet kan potensielt ha konsekvenser for hvordan de vurderer seg selv som helhet og dermed også velger fremtid. Først måtte imidlertid denne sammenhengen utforskes nøyere.

3.1.1 Rekruttering av informanter

Frem til selve rekrutteringen av informantene hadde utvalget allerede gjennomgått en rekke seleksjonsmekanismer. En av disse var segmentinndelingen basert på spørsmålsbatteriene og indeksen konstruert av stipendiat Hjort. Prosjektet er som nevnt basert på spørreundersøkelsen LUNO som foregikk over tre runder. 2470 svarte på minst én av undersøkelsene, hvorav 1865 svarte på tredje runde. Det er vanskelig å si om frafallet er tilfeldig eller systematisk, men en mulig forklaring kan være frafall i videregående utdanning generelt. Tall fra Statistisk sentralbyrå viser at 3 av 10 ikke fullfører videregående i løpet av fem år (SSB, 2011). Frafallet kan også skyldes at elevene mistet interessen eller ikke fikk mulighet til å følge prosjektet videre. 965 av de 1865 sa seg villige til å bli kontaktet ved et eventuelt oppfølgingsintervju. Den siste seleksjonsmekanismen var en begrensning fra NOVA hvor vi måtte utelukke alle respondenter fra yrkesfaglig linje. Ulempen med disse seleksjonsmekanismene var at vi ikke fikk tilgang til de respondentene som ville gjort

utvalget bredere og mer nyansert. Likevel bidro resultatet til at vi fikk en maksimal variasjon innen mainstream, noe som muliggjorde eventuelle nye typologiseringer ut over segmentinndelingen.

I løpet av høsten 2011 fikk om lag 100 respondenter fra segment 1 og 2 i utvalget tilsendt et informasjonsskriv⁶ om prosjektet. Formålet med informasjonsskrivet bestod både i å informere om hva prosjektet handlet om, at det hadde en tilknytning LUNO, samt at forskrifter om personvern skulle etterfølges. Dette innebar blant annet en forsikring om at intervjuet var konfidensielt, sikker oppbevaring av intervjuopptak/transkripsjoner og en anonymisering av respondentene i våre publikasjoner. Skrivet understreket at det var frivillig å delta og at det var mulig å trekke seg både før, etter og i selve intervjusituasjonen.

Til sammen ble 34 informanter rekruttert. Det var vanskeligere å rekruttere guttene fra segment 2, og jentene viste generelt en større villighet til å bli intervjuet enn guttene. Det var altså en viss kjønnsforskjell i antall respondenter som sa seg villige til å bli intervjuet. Jette Fog understreker at intervjusituasjonen er en ensidig fortrolighetsrelasjon (2005). Kanskje kan en mulig forklaring på kjønnsforskjellen være at kvinner har lettere for å prate om de tema vi ønsket å snakke om enn menn? Eller kanskje følte guttene fra segment 2 at de ikke hadde noe å vise til i sitt liv, noe som begrenset deres lyst til å delta? Dette blir bare gjetninger, men er refleksjoner som er verdt å overveie.

3.2 Kvalitativ metode: intervju og bilder som kilder til data

Å undersøke sammenhengen mellom en teoretisk antatt virkelighet og en faktisk virkelighet byr på en del utfordringer. Den første utfordringen man støter på i forskning er spørsmålet om hva som er den beste måten å undersøke problemstillingen på? Utfordringen i dette tilfellet består i å hente de teoretiske forståelsene av temaet ned til en hverdagslig virkelighet, samtidig som den hverdagslige opplevelsen av kropp løftes opp til et større teoretisk plan.

Målet her var ikke å teste store teories gyldighet, men heller gjennomføre en empirinær undersøkelse med fokus på individers hverdagslige forståelse av et universelt, men

⁶ se vedlegg 3

også til dels historisk spesifikt fenomen, nemlig kropp og identitet for unge voksne i senmoderniteten. Den amerikanske sosiologen Clifford Geertz hevder at begreper og teoriers styrker og svakheter blir synlige i hverdagslig praksis (1973). Oppgaven er dermed et forsøk på å etablere en forståelse av storteoretiske begreper i et erfaringsnært perspektiv. De britiske sosiologene Furlong og Cartmel hevder et studie av unge menneskers liv gir en ideell mulighet til å undersøke store teoriers relevans: Dersom det har skjedd en samfunnsendring hvor strukturene er svekket, er det hos unge mennesker på livets dørstokk vi kan forvente å se denne endringen (2007:3).

Begrepene som ble presentert i teorikapitlet er likevel bare brukt som sensitiverende begreper. Den amerikanske sosiologen Herbert Blumer (1954) hevder at samfunnsvitenskapelige begreper kun bør brukes som sensitiverende i den grad de gjør forskeren oppmerksom på viktige mønstre, heller å la begreper styre forskningen. Et sentralt argument hos samfunnsdiagnostikerne er blant annet at gamle, retningsveiledende kategorier som kjønn og klasse er forvitret. Den tidligere forskningen som ble presentert i kapittel 2 antydte at det finnes ulike fortolkninger av kjønns betydning for kropp og identitet. Oppgaven styres ikke av kjønn som en veiledende forskjell, men er sensitiverende i den grad det åpner opp for et blikk for likheter fremfor forskjeller.

På grunn av oppgavens inspirasjon fra samfunnsdiagnostiske begreper er tilnærmingen til problemstillingen av en abduktiv karakter. Dette er en metodologisk posisjon som stiller seg mellom induktiv og deduktiv metode (Thagaard, 2003:177). Dette betyr at problemstillingen er teoretisk inspirert, men empirisk fundert. Fordi mine spørsmål var grunnet i erfaringsnære opplevelser er metoden hovedsakelig basert på seminstrukturerte intervjuer med unge voksne av begge kjønn. Intervjuundersøkelser gir en god mulighet til innsikt i hvordan individer forstår seg selv og sine omgivelser (Thagaard, 2003:58). Intervju er både et verktøy og et håndverk hvor forskeren er sitt eget viktigste redskap, og hvor kunnskapen produseres gjennom interaksjon mellom forskeren og intervjupersonen (Fog, 2005; Kvale og Brinkmann, 2010:99).

Kvalitativ metode åpner også opp for litt mer kreative metoder for generering av kvalitative data. Derfor ble det i tillegg til semistrukturerte intervjuer, også benyttet tegnede bilder og adjektiver for få de unge til å reflektere rundt kropp og identitet på en annen måte enn dersom man bare hadde benyttet intervju som metode. Et brudd i intervjuet og en veksling mellom de talte ord og bilder kan bidra til en løsere stemning i intervjuet, da situasjonen i denne delen bærer preg av å nærme seg et slags eksperiment. Ideen til ord-bilde

assosiasjoner er hentet fra en svensk masterstudie av forholdet mellom normalitet, spiseforstyrrelser og kroppsideal (Bjereld, 2010). Kroppene er tegnet og representerer ikke virkelige mennesker. Avgjørelsen om å bruke tegnede kroppar framfor virkelige avbildede mennesker drar fordel av at inntrykket bli mindre virkelighetsnært og kroppene fremstår som idealtyper. Ved å bruke adjektiver til bildene muliggjøres en tankeprosess og hvilke ord som legges på hvilke kroppar kan si noe mer om kroppens symbolske betydning utover det rent estetiske.

Å forske på temaer som kropp knyttet til identitet krever noen refleksjoner da dette er temaer som kan oppfattes som svært sensitive, særlig for unge voksne. Før jeg går videre vil jeg avse litt plass til noen metodologiske betraktninger og utfordringer omkring dette.

3.2.1 Metodologiske betraktninger og utfordringer

Det metodiske grunnlaget i denne oppgaven er på mange måter inspirert av den svenske sosiologen Carita Bengs metodiske fremgangsmåte i sin avhandling "Looking good", om kjønnede kroppsideal (2000). Fordelen med å følge en annen forskers metode og bygge videre på andres arbeider, er at man bidrar til en utvidet forståelse av området. Bengs benytter seg riktignok av en kvantitativ tilnærming. Argumentene hun begrunner dette med er at mange av spørsmålene er såpass sensitive at hun ikke kan regne med å få valide svar. Begrunnelsen er i aller høyeste grad noe jeg selv har overveid og kan si meg enig i. Likevel understreker hun den generelle begrensningen ved en kvantitativ tilnærming som gjelder manglende dybde og svar uten noen videre begrunnelse, også gjelder hennes resultater (Bengs, 2000:76).

I dette tilfelle ønsket jeg å forsøke å omgå dette problemet ved å ikke risikere å stille informantene til veggs i en påtvungen terapeutisk samtale om opplevelsen av egen kropp, men heller motivere informantene til å reflektere rundt temaet på et mer generelt nivå, hvor de selv ikke nødvendigvis er målskiven. I intervjuene har jeg spurt informantene om vaner og opplevelser om kroppen som ikke nødvendigvis oppfattes så sensitivt. Eksempler på slike spørsmål er trening og treningsvaner. Fordelene med dette er en unngåelse av begrensningene Bengs selv nevner: At begrunnelsen for de valgte ord og meninger informantene bruker kommer klarere frem. Ulempen er at informantene potensielt kan tilpasse sine svar fordi denne må svare ansikt til ansikt. En alternativ strategi for å få frem generelle kulturelle holdninger

om kropp ville vært å benytte seg av et fokusgruppeintervju. Dette ville vært ideelt dersom det utelukkende var det bare var kulturelle holdninger jeg var interessert i å avdekke. Mitt mål var imidlertid å først undersøke hvilke holdninger og strategier informantene selv ytret i forhold til kropp som en foranderlig enhet, for så dernest se hvordan de plasserte seg selv i forhold til andres kropp. På denne måten ville jeg få et mer nyansert bilde som ville muliggjøre en analyse med utgangspunkt i individualiseringstesen og kropp.

3.3 Forberedelser til datainnsamling

Karin Widerberg (2001) råder en nybegynner i forskning om å bruke alle kanaler for å få inspirasjon til sitt prosjekt. Dette forsøkte også vi i prosjektgruppa. Til tross for at vi alle var godt oppe i 20-åra, var ikke ungdomstiden og starten på voksenlivet så langt unna. For å få inspirasjon til hverandres tema skrev alle et slags minnearbeid med sikte på å reflektere rundt hvordan vi selv hadde opplevd de ting informantene våre opplever. De andre skrev et minnenotat på mitt tema om kropp og identitet, og jeg bidro med mine minner til deres tema. Minnearbeidmetoden er en metode utviklet av den tyske sosiologen Frigga Haug med hensikt om å se og forstå erfaring på en ny måte (Widerberg, 2001:40). Ellers bestod forberedelsene i å snakke med venner og kjente, skumme avisoverskrifter og artikler.

3.3.1 Forforståelser: å forske på unge voksne og kropp

Som en del av forberedelsene ble det gjort et systematisk litteratursøk og gjennomgått en omfattende del forskning på feltet om kropp og identitet. Mye av denne forskningen konkluderte med at jenter generelt var mer utsatte enn gutter i forhold til egen kropp. Dette, og et stort fokus på kvinnekroppen i media, bidro til at jeg forventet å finne en ganske klar kjønnsforskjell også i min egen forskning.

I tillegg antok jeg tidlig at jeg ville få svar som representerte den generelle sunnhetsdiskursen som preger det norske samfunnet i dag, både i media og i dagligtalen, hvor *sunnhet og helse* er blitt et mantra og en ledestjerne. Samtidig er mye av overskriftene i media dobbeltsidig ved at de både representerer det estetiske foranderlige ved kroppen, side om side

ved det som er sunt og har helsemessige fordeler. Dette trigget min nysgjerrighet og fikk meg til å lure på om det var estetikken ved kroppen eller selve sunnhetsfokuset som var det dominerende hos unge voksne, og hva var i så fall sammenhengen?

3.3.2 En felles intervjuguide

En intervjuguide er en slags manus som strukturerer intervjuet, gjerne sortert etter tema. I semistrukturerte intervju, som vi bestemte oss for å ta bruke, er guiden inndelt i visse emner med forslag til spørsmål (Kvale og Brinkmann, 2010:143). Fordelen var at vi kunne dra fordeler av alles kapasitet og intervjuer, og ikke minst få et større analysemateriale. Ulempen var at selv om vi hadde et felles teoretisk utgangspunkt, hadde vi likevel fem ulike temaer. I tillegg ville vi potensielt gå glipp av dybden i hvert tema. Et forsøk på å integrere spørsmålene slik at de gjaldt på tvers av hverandre ble derfor vanskeligere enn vi hadde forutsett. Fordi vi anså en større respondentmasse som en større fordel enn en potensiell dybde var en ulempe, ble løsningen å sortere guiden etter tema, hvor mitt tema ble lagt til slutten av hvert intervju. Det ble også bestemt at stipendiat Hjort skulle delta på noen av intervjuene. Intervjuguiden ble utformet med sikte på at temaene skulle flyte ”naturlig” over i hverandre uten en følelse av kunstig temaskift. Etter litt prøving og erfaring med denne intervjuguiden bestemte vi oss for å revidere den. Det var også etter denne revideringen at bildene kom med som en del av min undersøkelse.

En av de andre på prosjektgruppa stilte meg plutselig en dag et spørsmål angående bildene som jeg fant ganske interessant, nemlig om den tynne dama på bildet ikke virket tynnere enn mannen? Dette fikk meg til å reflektere over hvordan bildene var tegnet og om de i det hele tatt er valide til sitt formål.

3.4 Metodiske bilder: nøytralt eller ideelt kjønn?

Siste del av intervjuet var ord-bilde assosiasjonen. Dette var de samme tegnede kroppene som Carita Bengs benyttet i sin avhandling (2000). Formålet var å belyse hvorvidt det var en systematisk sammenheng mellom hvilke adjektiv som ble brukt på hvilke kropp. Risikoen

ved å benytte seg av kroppsbildene i denne sammenheng er hvorvidt de er nøytrale i den betydning at de er tegnet for å vise mann og kvinnekropper, og ikke tegnet etter et ideale i betydningen slik manns og kvinnekropper *skal eller bør være*. Dersom sistnevnte er tilfelle, vil jeg risikere å måle noe jeg ikke mente å måle, nemlig en bekreftelse av et ideale fremfor ulike holdninger om kropp. Et godt utgangspunkt for en slik drøfting vil være å starte med en gjennomgang av Bengs argumenter for at tegningene holder vann i hennes avhandling.

3.4.1 Kjønnsnøytralt basert på objektive målinger

I Bengs undersøkelse var kroppene stilt opp etter økende kroppsstørrelse, med den tynneste kroppen først og den mer korpulente kroppen til sist. Bengs finner at omlag halvparten av informantene rapporterte at de selv hadde en figur som lignet medianfiguren, altså den som ble regnet som normalvektig (2000:87). Hun stiller spørsmålstegn ved hvorvidt denne kroppen ble valgt på bakgrunn at den står i midten. I mye forskningslitteratur står det beskrevet at ved en skala vil mange informanter velge medianen. Spørsmålet hun stiller er dermed høyst aktuell for denne problematikken. Bengs argumenterer for at informantenes valg er valide på bakgrunn av at denne kroppsstørrelsen korrelerer positivt med målinger av informantenes BMI som ble gjort parallelt med spørreundersøkelsen. Hun konkluderer videre med at fordi figurenes økende kroppsstørrelse korrelerer positivt med respondentenes økende BMI, er ikke funnene problematiske. Hun antyder heller at dette indikerer at informantenes egne kroppsbedømminger er nøyaktige (Bengs, 2000:87).

3.4.2 Tre formalitetskrav

Bengs har riktignok et annet fokus enn meg selv i sin avhandling ved at hun er mer interessert i hvordan informantene vurderer sin *egen* kropp opp mot et kjønnnet kroppsideale. Dermed er spørsmålet om hvorvidt kroppene er ideelt kjønnnet fortsatt et relevant spørsmål i denne sammenheng. Dersom informantene i denne undersøkelsen opplever de tegnede kroppene som ideelt kjønnet vil de fra begynnelsen velge ”det eneste riktige”, og operasjonaliseringen i form av tegningene vil måle noe annet enn det de var ment til å måle, nemlig en bekreftelse av et ideale. Et grep som ble gjort til forskjell fra Bengs for å forsøke å unngå dette var å stille kroppene i tilfeldig rekkefølge, både bildet med fem kropper og de tre kroppene som fikk

adjektiv. På denne måten skulle informantene få rom til å tenke og reflektere før de eventuelt valgte den midterste kroppen på automatikk. Tilfeldig rekkefølge til tross, vurderer jeg like fullt at det vil være noen formalitetskrav som bør oppfylles dersom konklusjonen skal bli at kroppene er mest mulig nøytralt kjønnnet.

Det første og jeg vil påstå det viktigste, er hvorvidt informantene selv uttrykker en refleksiv holdning i møtet med tegningene. Dersom de kommenterer og påpeker ulike mangler eller endringer som burde vært tilstede for å fylle et opplevd samfunnsideale eller en gjennomsnittskropp, vil dette være et tegn på at tegningene fremprovosere denne refleksive holdningen hos informantene.

Det andre vil være hvorvidt det er åpenbare forskjeller i fremstillingen av kvinnekroppene og mannskroppene. Dette er et litt mer komplisert formalitetskrav på grunn av en antakelse om at kvinner og menn har ulik kroppsbygning. Likevel vil jeg hevde at også her vil tilbakemeldingen fra informantene være viktig. Dersom de uttrykker åpenbare brudd med deres forventninger vil dette være indikatorer på at bildene representerer en gal virkelighet.

Det tredje kravet angår selve resultatene. Dersom det er en rungende enighet fra alle informantene om hva som er normalt og ideelt vil jeg påstå at dette ikke betyr at kroppene er nøytralt kjønnede, men heller er kjønnnet etter et visst ideale som fremprovoserer resultatene ved at de andre alternativene er utelukket. Avvik i en undersøkelse trenger ikke bety at forantakelsene er ugyldige, men bidra til å styrke dem nettopp fordi verden ikke er homogen og man vil få frem et mangefasettert bilde. Nedenfor sammenligner jeg kort de oppsatte formalitetskravene for å nærmere kunne vurdere hvorvidt funnene kan anses som valide.

3.4.3 Tilbakemeldinger fra informantene i intervjusituasjonen

De fleste av informantene kommenterte ikke eksplisitt hvordan kroppene stemte eller avvek fra deres oppfatning av hvordan kropper ser ut. Jeg vil anta at det faktisk at de blir presentert for tegnede kropper og ikke virkelige, gjør at dette oppfattes som mer nøytralt for de fleste og dermed stilles det ikke spørsmålstegn ved det fysiske. Det er åpenbart at kroppen står i fokus.

Likevel påpekte en del av informantene av begge kjønn at den mannlige versjonen av idealkropp/normalkropp manglet synlige muskler for å oppfylle det som ble regnet som kroppsidealet for menn. Denne kroppen ble likevel valgt som ideal/normal, men for enkelte

med et forbehold om at han burde hatt mer synlig muskler.

Dette med synlige muskler har ledet til forvirring også i forhold til den figuren som er et hakk større enn den som ble valgt ut som normal/ideal. En del av informantene har derfor spurt om dette er muskler eller fett før de har bestemt seg for å svare. Dette bekrefter en holdning om at mannen skal ha muskler for å oppfylle et ideale, ved siden av å være slank. De kvinnelige figurene oppleves ikke som like tvetydige, og i forhold til disse er det ingen kommentarer i materialet. Dette betyr ikke videre at tegningene av kvinnekroppene ikke er valide, men krever at de andre formalitetskravene er på plass.

3.4.4 Synlige forskjeller

Hvorvidt det finnes åpenbare synlige forskjeller i tegningene er vanskelig å avgjøre av to grunner: Den ene handler om hvordan tegneren selv har forestilt seg at ”objektive” manns og kvinnekropper er bygd; og det andre handler om at de er kjønnede ved at de er tegnet på en ”feminin” og ”maskulin” måte. Den første grunnen handler om at tegneren, for å kunne fremstille kroppene på en mest mulig objektiv måte, må ha en for-antakelse om hvordan den gjennomsnittlige manns og kvinnekroppen er bygd fra naturens side. Av tegningene kan det se ut som at kvinner er kraftigere over hofter og lår, mens menn legger på seg på magen og er generelt bredere over skuldrene enn kvinner. Hos mannen er det magen som er tykk, mens kvinnen har overvekten på hofter og lår. I og med at disse kroppene ikke er målt og veid er det en umulig oppgave å sammenligne det eneste objektive målet man har på kroppsstørrelse, nemlig BMI.

Umiddelbart kan det derimot se ut til at den nest tynneste kvinnen er tynnere enn den nest tynneste mannen. Jeg vil argumentere for at dette kan forklares ut i fra måten de er tegnet ”feminin” og ”maskulin” på. De mannlige figurene står med begge armene ned, mens kvinnene har venstre armen bak ryggen og en knekk i hofta. At armen er bak ryggen og ikke ned langs siden kan bidra til at den kvinnelige figuren oppleves som tynnere enn den mannlige.

3.4.5 Variasjon i funn

Generelt ble den normalvektige figuren (nr 4) fremhevet som både normal og ideal av begge kjønn. Av 15 informanter som ble presentert for bildene var det likevel variasjoner både mellom kjønn og på tvers av kjønn⁷. Selv om den generelle meningen er at den normalvektige av begge kjønn blir attribuert som både mest normal og ideale, finnes det en viss variasjon. Dette kan tolkes som at informanten forhandler, modererer og er refleksiv i møtet med bildene.

3.4.6 Balanse mellom nøytralt og ideelt kjønn

På bakgrunn av formalitetskravene kan det argumenteres for at det finnes enkelte elementer ved tegningene som gjør at de kan oppleves som å passe et gitt samfunnsideale. I sær figurenes stående stilling i form av ”maskulin” og ”feminin” kan oppleves som å bekrefte et samfunnsideale om at kvinner skal være smale og beskjedne, mens menn skal være sterke og pågående. Særlig armene hos figurene avslører denne kjønnede identiteten. Dersom dette hadde vært det eneste kravet for om bildene skulle bli regnet som nøytrale eller ideelle, ville konklusjonen vært sistnevnte med forbehold om at det er hvordan figurene er kjønnede som er i fokus.

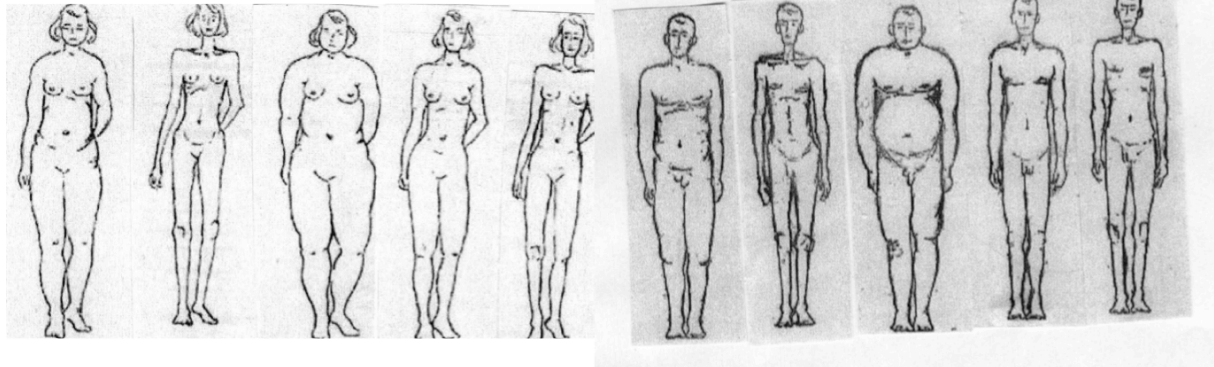
Dette er likevel ikke hele problemstillingen, derav de to andre kravene til informantenes tilbakemelding og variasjon i funn. Tilbakemeldingen fra informantene viste tydelig en forhandlende posisjon i møtet med bildene, selv om ikke alle ytret slike forbehold, viser dette likevel at informantene forholder seg refleksivt når de skal peke ut hva som kan regnes som normalt og ideelt. Variasjonen viser at informantene kan ha ulik mening om hva som er normal og ideal. De mannlige informantene tenderer til å synes at idealet skal heller være større enn mindre for sitt kjønn, mens motsatt er tilfelle for de kvinnelige informantene. Den generelle oppfatningen er likevel at den normalvektige figuren (4) både er normal og ideal for begge kjønn.

Det vil være vanskelig å gjøre figurene objektive fordi de er ment å være kjønnede ved å representere manns og kvinnekropper. Dette er i utgangspunktet ikke problematisk i den grad de er nøytralt kjønn og ikke kjønn etter et samfunnsideale. Den overstående drøftingen viser at dette er en hårfn balanse som lett kan vippe den ene eller den andre veien.

⁷ En oversikt over fordelingen i denne variasjonen finnes på side 70 i kapittel 5.

Ankepunktet vil likevel være i den grad informantene forholder seg refleksivt i møte med bildene, noe diskusjonen overfor viser. Det vil dermed være rimelig å konkludere med at bildene er valide til sitt formål i denne oppgaven.

Bildene som ble brukt i forbindelse med spørsmålet: "hvilke av kroppene synes du er den mest normale/ideale kroppen?" Bilde 3-5 ble presentert med adjektiver i rekkefølgen 3-5-4

3.5 Gjennomføringen av datainnsamlingen

Som nybegynner er det alltid mange ting man må huske på, også innen forskning. For både å få litt trening, samt undersøke om intervjuguiden holdt vann gjennomførte vi derfor alle pilotintervjuer. Pilotintervju kan også være nyttige for å bli oppmerksom på kroppsspråk hos informanten (Kvale og Brinkmann, 2010:188). Vi rekrutterte venners småsøsken og slektninger i samme aldersgruppe som informantene, og byttet innad. Pilotintervjuene var nyttig erfaring da det fikk oss til å oppdage sider ved våre temaer vi ikke hadde innsikt i fra før av.

Intervjuene begynte med en briefing for at informanten skulle være innforstått med hva vi skulle snakke om (Kvale og Brinkmann, 2010:141). Det ble også spurt om tillatelse til å bruke båndopptaker under intervjuet. Dette var greit for alle. For å etablere tillit begynte intervjuet med at vi stilte "ufarlige" spørsmål om bakgrunn og skole. Fog skriver at forskeren må etablere seg mellom nærhet og distanse hvor hun har en nøytral holdning, men samtidig evner å vise empati ovenfor informanten (2005:68). Etter intervjuet var over ble informanten

spurt hvordan denne følte intervjuet hadde gått og om det var ting vi burde snakket om som ikke ble tatt opp, også kalt debriefing (Kvale og Brinkmann, 2010:141). De aller fleste svarte at det var en fin opplevelse å få snakke om ting de lenge hadde tenkt på, men aldri hadde fått sjanse til å snakke om. Et par informanter hadde vanskeligheter med å sette på adjektivene på kroppene. De forklarte det ofte som at dette var en kobling de aldri hadde tenkt over før. Likevel var det overraskende hvor raskt de aller fleste gjorde koblinger mellom adjektivene og kroppene. Det kunne noen ganger virke som at informantene også selv ble veldig overrasket over hvor kjapt de gjorde disse koblingene. Intervjuene som varte mellom én til halvannen time, ble transkribert i sin helhet og delt med resten av prosjektgruppa i form av papirutskrifter. Widerberg skriver at intervjuutskriftene gir en god pekepinn på hvordan man gjør seg som intervjuer (2001:102). Å lese ikke bare mine egne utskrifter, men også de andres, var en verdifull erfaring.

Jeg gjorde mange verdifulle erfaringer som intervjuer. I forskningslitteraturen blir man ofte rådet til å reflektere over sitt kjønn i møte med informanten. I dette tilfelle skulle jeg imidlertid ikke bare bli oppmerksom på mitt kjønn, men min kropp. Emil har satt adjektiver på de mannlige kroppene, men det virker som at han sliter litt mer med kvinnene.

K: hvordan var det å sette ordene på damene? Det virket litt som om du syntes det var litt vanskelig?

E: Ja, det var litt rart. Jeg har aldri tenkt på å beskrive jentekropper på den måten.

K: Var det vanskelig med tanke på at jeg er jente, eller gikk det greit?

E: det hadde vært vanskelig hvis du var kjempetjukk. Men nei, det....

Jeg hadde på forhånd reflektert nøye over betydningen av mitt kjønn i intervjusituasjonen i den grad det kunne være vanskeligere å snakke om kropp med guttene, siden jeg var jente. Jeg hadde derimot ikke tatt med i beregningene at informantene sannsynligvis også vurderte *min* kropp under intervjuet. Ingen av de andre informantene sier dette så eksplisitt som Emil. Jeg kan likevel tenke meg at Emils tanker om nettopp denne uttalelsen var at han risikerte å si noe negativt om *meg* dersom jeg hadde vært mer korpulent, og han hadde satt negative adjektiver på den mer korpulente kvinnen på bildet.

3.5.1 Erfaringer til ettertanke

Forskerens ytre kjennetegn vil ha betydning for hvordan forskeren oppfattes av informantene, noe den overstående episoden ble et klart eksempel på. Som kvinne og noen år eldre enn mine

informanter var dette ting som var viktige ting å reflektere over. Derfor kledde jeg meg alltid nøytralt for å ikke forstyrre temaene vi skulle snakke om. At jeg i tillegg var såpass mye eldre enn informantene, men samtidig enda ikke så gammel, tenkte jeg at mitt utgangspunkt var en fordel heller enn en ulempe. Da ville jeg forhåpentligvis unngå at informantene identifiserte seg med meg, men samtidig kunne jeg ha en forståelse for hva de snakket om. Dette skulle vise seg å være en riktig antakelse i 9 av 10 intervjuer.

Det siste intervjuet med en mannlig informant måtte imidlertid utelates fra analysen da jeg opplevde situasjonen som ubehagelig flørtete fra informantens side. Under intervjuet vurderte jeg fortløpende hvordan jeg skulle takle den vanskelige situasjonen jeg var i. Jeg forhold meg rolig og avbalansert under hele intervjuet og forsøkte heller å markere avstand både fysisk og sosialt fra informanten, blant annet ved å tegne et diffust bilde av hvem jeg var på privaten. Hensikten var å markere større avstand enn det som faktisk var sannheten. Etter intervjuet skrev jeg et langt notat over hva som hadde skjedd og i samtale med veileder kom vi fram til at dette intervjuet burde utelates på grunn av muligheten for å ha fått tilpassede svar.

De fleste intervjuene var en berikelse. En av de viktigste erfaringene jeg gjorde meg er at ung-voksen-kategorien på ingen måte er en homogen gruppe, men at det finnes mange unge som har hatt en vanskelig skolegang og oppvekst. Under et intervju med én av informantene forstod jeg tidlig at dette var en gutt som ikke hadde hatt det helt enkelt. Han fortalte om en ganske vanskelig oppvekst med mobbing og problematisk forhold til sin nærmeste familie. Under intervjuet lot jeg han snakke fritt om de vanskelige temaene, heller enn å avbryte han. Jeg vurderte dette som at jeg ville risikere å skade han dersom jeg hadde avbrutt han. Derfor forsøkte jeg heller å lede samtalen på andre tema når sjansen bød seg. Jeg spurte han også etter intervjuet om han syntes det var OK å snakke med meg om disse tingene. Han svarte at enkelte av de tingene han hadde fortalt hadde han aldri fortalt noen, men at han følte at han kunne stole på meg.

Et av forskningsintervjuets uintenderte konsekvenser kan enkelte ganger være den intimitet og åpenhet som i så mange andre tilfeller er en fordel. Forskningsintervjuerens evne til å lytte oppmerksomt kan lede til potensielle kvasiterapeutiske situasjoner (Kvale og Brinkmann, 2010:91). Til dels tok nok også dette nevnte intervjuet form som en kvasiterapeutisk samtale. Likevel vurderte jeg hensyn til en mulig skade for informanten dersom jeg ikke lot han snakke ferdig som viktigere enn min misoppfattede rolle som terapeut.

3.6 Etiske betraktninger

Den overstående situasjonen bidro til en refleksjon over de etiske spørsmål som foreligger når man forsker på mennesker. Generelt bør de etiske implikasjoner ved forskningen overveies allerede fra prosjektet tar form (Kvale og Brinkmann, 2010:80). Av særlig interesse i denne studien er kravet til konfidensialitet og anonymisering. Unge voksne er ikke en utsatt gruppe som sådan, men består av varierende unge mennesker med ulik bagasje. Situasjonen ovenfor var et godt eksempel på at etiske spørsmål kan dukke opp underveis i undersøkelsen, og ikke alltid kan planlegges på forhånd.

Som en tommelfingerregel for deltakerne i prosjektet anonymiserte vi våre informanter allerede fra transkripsjonen av. Transkripsjonene og lydopptakene ble oppbevart på en minnepinne som befant seg i et innelåst skap i stipendiat Hjorts forvaring. Informantene fikk beskjed om at både lydopptak og transkripsjoner ville bli slettet så snart prosjektet ble avsluttet. Selv om informasjonsskrivet de hadde fått tilsendt tidligere understreket at de kunne trekke seg både før, under og etter intervjuet, ble dette gjentatt før intervjuet startet.

3.7 Analysestrategi

34 intervjuer er et stort datamateriale å få oversikt over. Et dataverktøy som HyperResearch ble derfor nyttig i systematiseringen av data. Intervjutranskripsjonene ble analysert ved hjelp av en tematisk tilnærming som kombinerer deduktiv og induktiv koding. Den teoretiske inspirasjonen i oppgaven danner grunnlaget for den deduktive kodingen. Temaene ble også induktivt kodet ved å følge en grounded theory-tilnærming (se Croswell, 2007:63). Dette muliggjorde empirinære fortolkninger og åpnet opp for uventede sammenhenger. En temasentrert tilnærminger til analysen innebærer at forskeren sammenligner informasjonen fra alle informantene om hvert tema (Thagaard, 2003:153). Fordelen med en slik tilnærming er et helhetsfokus. Det er viktigere hva som sies enn hvem som sier det. På den måten kan informantens anonymitet sikrere ivaretas (Thagaard, 2003:168). Risikoen ved en slik tilnærming kan være at informantenes utsagn kan fremstilles etter forskerens eget forgodtbefinnende. Informantenes fortellinger tolkes likevel som en refleksjon av

identitetsarbeidet unge voksne står overfor og som et aktivt øyeblikk i selvets forsøk på å skape en sammenhengende biografi om sin egen identitet (Giddens, 1996).

3.7.1 Gangen i analysen

Første og andre analysekapittel tar sikte på å besvare de to første forskningsspørsmålene om *”på hvilken måte ser de unge kropp som uttrykk for en personlig identitet?”*, og i *”hvilke sammenhenger spiller kjønn en rolle i forholdet mellom kropp og identitet?”*. Første kapittel er konsentreres analysen rundt resultatene av ord-bildeassosiasjonen. I denne sammenheng kan koblingen mellom kropp og personlig identitet bli synlig.

Andre kapittel tar dette et steg videre for å belyse hvordan informantene posisjonerer seg selv i denne sammenhengen. Kjønnforskjeller tydeliggjøres gjennom hvert kapittel.

Tredje analysekapittel skal besvare det siste forskningsspørsmålet om *”hvilke diskurser trekker de unge på i fortellinger om kropp og identitet?”*. Her pekes det på to diskurser som kan bidra til en utvidet forståelse av de to foregående kapitlene.

I siste kapittel sammenstilles funnene som gir grunnlag for en drøfting av teoretiske implikasjoner og for nye spørsmål om temaet.

4 Kropp som overfladisk symbol

Av alle "personens" manifestasjoner er det kroppen som vanskeligst la seg modifisere, særlig når det gjelder varige endringer, men også midlertidige. Samtidig er det kroppen som sosialt sett holdes for å være den manifestasjon som best betegner "personens" "vesen" og "natur" – fordi kroppen er hinsides enhver intensjon om å betegne noe.

Pierre Bourdieu, (1990:3)

I "Kroppens sosiale persepsjon" som det overstående sitatet er hentet fra, argumenterer Bourdieu for at kroppen leses som et eget språk som bruker bæreren selv som medium. Den "naturlige identitetens språk", eller karakterens språk er i virkeligheten den sosiale identitetens språk, hevder han (Bourdieu, 1990:3). Fordi dette språket er det minst kontrollerbare regnes også dette språket for å være det mest sanne. Kropp er et sosialt produkt, og selv om den leses som en manifestasjon av personlig identitet, forholder dens symbolske betydning seg også til en samfunnsmoral. Derfor er det i bærerens interesse å opprettholde en "god" kropp, som ikke bare signaliserer en god identitet, men mest av alt en høy moral.

Dette kapitlet tar sikte på å besvare de to første forskningsspørsmålene "på hvilken måte ser de unge kropp som uttrykk for en personlig identitet?", og "hvilke sammenhenger spiller kjønn en rolle i forholdet mellom kropp og identitet?". Fordi sammenhengen mellom kropp, identitet og kjønn ikke alltid er direkte mulig å adskille vil disse tingene bli behandlet parallelt. Kjønnforskjeller vil derfor vises gjennom oppgaven som helhet, hvor dette er viktig.

Da arbeidet med denne oppgaven begynte, forventet jeg å finne en større kjønnforskjell en analysen faktisk viser. Mine forantakelser kan ha flere forklaringer, blant annet at mye tidligere forskning har grunnet sine analyser i en antakelse om at kjønn og kropp er forskjellig. Imidlertid viser mine analyser at kropp er mer likt enn forskjellig mellom kjønn. I dette kapitlet vises kjønnforskjellene i tre sammenhenger. Det første handler om at tynne jenter oppleves som rammet av en spiseforstyrrelse. Den andre går på at jenter har en større åpenhet om å snakke om temaer som trening med sikte på å slanke seg. Det tredje handler om en uttalt ambivalens mellom en opplevd frihet og krav til idealer.

4.1 Kroppslig narrativ

Narrativ er kulturelle fortellinger som medlemmer av et samfunn har tilgang til og kan gjenkjenne. I så måte bidrar narrativ med mening til menneskelig handling, samt refleksjoner omkring en samfunnsmoral (Bold, 2012:16). Det overordnede narrativ slik det kom fram i intervjuene minner om det aristoteliske imperativ om en gylden middelvei. Moralen handler om å ikke ha for mye av det ene, og ikke for lite av det andre. En gylden middelvei impliserer riktignok en slags bred midte, hvor ytterpunktene er mer ekstreme unntak fra regelen. I intervjuene fremstår imidlertid den gyldne middelvei som en rimelig smal vei, hvor ytterpunktene er lette fallgruver enn ekstremtilfeller. Jeg vil derfor argumentere for at middelveien er en smal sti eller smal midte, fremfor en bred vei.

Til sammen består dette overordnede narrativ av tre typer, hvor den Smale midte er den typen som informantene idealiserer og fremhever som den mest normale. Den Ustabile og den Viljeløse bidrar til å definere hva som kjennetegner den Smale midte. Typene er ikke en dikotomi med motsetninger, ei heller et kontinuum. De visualiserer et ideal med to tilhørende avvik. Typene står således i et dialektisk forhold til hverandre, da de er gjensidig avhengige av hverandre for å eksistere.

Den Ustabile	Den Smale midte	Den Viljeløse
• <u>Ytre karakteristika:</u>• Stygg, usexy, uattraktiv• <u>Indre karakteristika:</u>• Måltrett, usikker, viljesterk, kjedelig, psykisk ustabil• <u>Annet:</u>• Unormal	• <u>Ytre karakteristika:</u>• Vakker, sexy, attraktiv• <u>Indre karakteristika:</u>• Interessant, omsorgsfull, måltrett, tilfreds, aktiv• <u>Annet:</u>• Normal, ideal	• <u>Ytre karakteristika:</u>• Stygg, usexy, uattraktiv• <u>Indre karakteristika:</u>• Lat, usikker, viljeløs, utilfreds, grådig, uinteressant• Mangler evne til å ta kontroll• <u>Annet:</u>• Unormal

Figur 1. Oversikt over ideale med tilhørende avvik slik de hyppigst ble beskrevet av informantene.

Fordi idealet eksisterer på bakgrunn av sine to tilhørende ytterpunkter vil det være hensiktsmessig å begynne med disse.

4.1.2 Den Ustabile

Den Ustabile kommuniserer en grunnleggende usikkerhet gjennom sin tynne kropp. Dette gjelder begge kjønn. Det eksisterer imidlertid en slags kjønnsforskjell i denne typen. Kvinner blir oftere enn menn persipert som anorektiske overslankere. Menn kan både ha slanket seg, samt være tynn fra naturens side. Begge deler imidlertid en ustabil psyke, som er et resultat av indre usikkerhet på seg selv og en opplevd problematisk kropp.

”Hvis det er noen som er målrettet så er det henne, men hun har mistet litt grepet!”

Sitatet overfor er hentet fra Emil som beskriver den tynne kvinnen. Målrettethet kan forstås som en tilstand hvor man har satt seg et fremtidig mål og man jobber intenst for å nå dette målet. Å være målrettet er i utgangspunktet regnet som en positiv egenskap, men at det finnes en grense.

Emil: Jeg har ikke noe i mot tynne jenter, men hvis hun er sånn på vei mot anorexia så har hun jo et litt rart mål. Hun er jo på en måte målrettet, men hun tenker helt feil.

I: For eksempel henne som du sier er usikker, men samtidig målrettet.

Arild: Hun har valgt å bli så tynn da, da hun jo tydeligvis hatt et mål om at hun skal bli så tynn. Men, at hun lar seg bli så tynn er et tegn på at hun ikke er helt trygg på seg selv da.

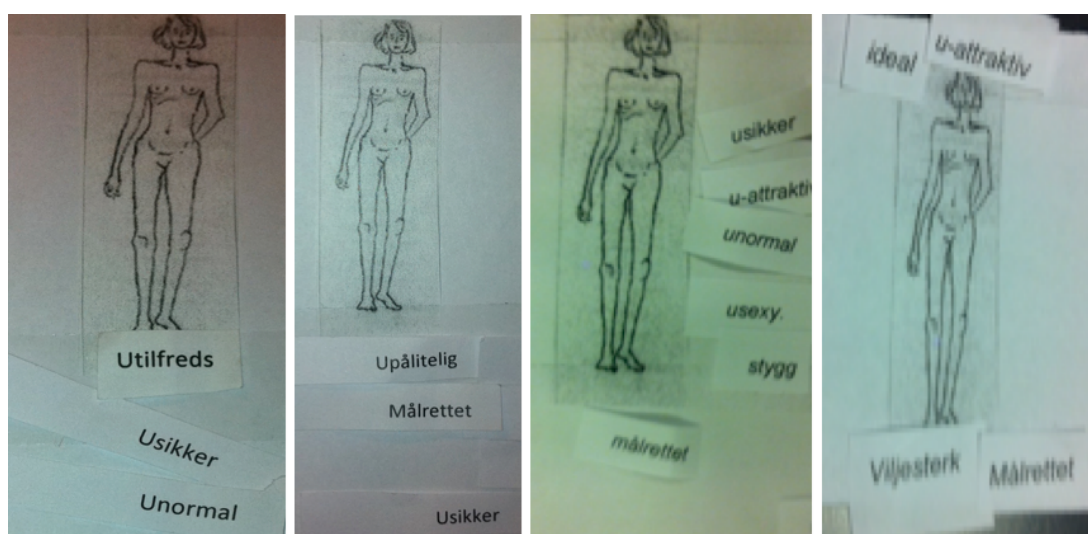
Det er en forskjell mellom å være tynn og det å være sykkelig tynn. Førstnevnte oppleves ikke i utgangspunktet som et problem, men sistnevnte virker som en nærliggende tolkning for Emil. Han trekker fort assosiasjoner til at hun er i mentalt ubalanse, ved at hun ”tenker helt feil” og ”har mistet grepet”. Arild fremhever kvinnens aktive valg om å bli tynn. Han tolker henne som en overdreven slanker som han, i likhet med Emil, tenker at må bunne i en indre usikkerhet.

Andrea: Hun var usexy fordi hun i mine øyne så ut som hun fokuserte for mye på å være veldig, veldig, veldig, veldig tynn, og kanskje brydde seg litt for mye om å legge på seg. Det syns jeg er litt usexy, for du skal på en måte own it... like you own it holdt jeg på å si. Walk it like you own it. Og jeg syns ikke hun virket som hun egentlig var veldig fornøyd med kroppen sin, selv om hun sikkert er det da. Men så er du usexy når du er usikker.

I likhet med Arild, mener også Andrea at en manglende selvtilliten driver kvinnen til slanking. Selvsikkerhet er sexy og det at hun er tynn avslører at hun er usikker på seg selv og misfornøyd med kroppen sin. Koblingen mellom tynn kropp som resultat av indre usikkerhet

er nærliggende for flere av informantene. Even hevder at både den tynne og den tykke er innesluttet, men fremhever at det nok er den tynne som er mest inneslutta. Felles for disse fortellingene er at kvinnens kropp beskrives som unormal. Ved å beskrive denne kroppen som både stygg og unormal tar informantene også aktivt avstand fra denne kroppstypen.

Slanking sees i sammenheng med et overdrevent behov for kontroll over kroppen. Et overfokusert behov for kontroll blir i neste instans koblet opp mot spiseforstyrrelser og psykiske lidelser. Resultatet blir at en tynn kvinnekropp kommuniserer indre kvaliteter som usikkerhet, utilfredshet, innesluttethet og en dårlig selvtillit.

Den Ustabile. Typisk plassering av adjektivene på den Ustabile kvinnen. Bilder fra Even, Aleksandra, Arild og Rikke

”Han skårer nok hvert fall ikke på topp når det gjelder mental helse”

I motsetning til kvinnen, kan potensielt den tynne mannen være tynn fra naturens side. Dette til tross, deler de begge en ustabil helse. I sitatet ovenfor beskriver Even mannen som en som nok lever et innesluttet liv og har en ustabil mental helse. Dette ligner beskrivelsen av kvinnen ovenfor, men bildet av mannen er mer nyansert. Hvor kvinnen oftere blir sett i sammenheng med en spiseforstyrrelse, blir mannen på den ene siden i likhet med den tynne kvinnen, oppfattet som en person som har slanket seg til sin tynne kropp. På den andre siden blir han i motsetning til kvinnen, oppfattet som en person som ikke trener, men som heller ikke spiser. Kroppen til den tynne mannen blir dermed litt vanskeligere å tolke enn den tynne kvinnens kropp. Likheten er imidlertid at begge kjønn tolkes som i en tilstand av mental ustabilitet.

Nora: det første som slår meg når jeg ser bildet er jo at man tenker at han har slanket seg sånn da. Noen er jo født veldig tynne, og klarer ikke legge på seg, men det første jeg tenker er at han har slanket seg. (...) Det er vel litt på det at jeg føler at han sliter med seg selv. Han er veldig usikker og da er det veldig vanskelig å vite hvor du har han.

Nora er i motsetning til Even, rimelig klar på at han har slanket seg tynn, men åpner opp for at han kan være slik naturlig. Denne slutningen om at noen bare ”er tynne naturlig” er noe som er hyppigere i omtalen av mennene enn ved kvinnene. En mulig forklaring kan være at spiseforstyrrelser er kjønnet i den grad det er flere kvinner enn menn som blir diagnostisert med denne sykdommen. Folkehelseinstituttet⁸ skriver i en rapport at ti ganger flere kvinner enn menn rammes av denne sykdommen (2009). Den andre forklaringen kan være at fordi idealet for menn er å være større er det uforståelig at han kan ha slanket seg.

En forklaring på hvorfor spiseforstyrrelser likevel blir en nærliggende tolkning for mange av informantene kan være fordi en tynn mannskropp ligger så langt fra det som regnes som det maskuline idealet. Da informantene ble spurt om hva de mente var idealet for menn svarte samtlige at menn skulle være sterke og ha synlige muskler.

Rikke: Og jeg tror han er veldig usikker på seg selv, tror, i og med at idealet for gutter, som vi snakket om tidligere, kanskje vil være det ha litt mye muskler, og på en måte være sånn macho da. Så tror jeg han kan være usikker på seg selv i og med at han ikke er så nærme det idealet akkurat.

Den åpenbart tynne kroppen bryter med et maskulint ideale og usikkerheten hos mannen kan være grunnet i at han selv vet at han er så langt fra dette idealet. Til tross for at enkelte av informantene åpner opp for at det kan finnes andre forklaringer for hvorfor han er så tynn, er ordet ”unormal” hyppigere brukt ved den tynne mannen. Igjen kan dette forklares ut i fra at idealet for menn er kraftigere og mer muskuløs enn det som bildet viser. At mannen er tynn kan både være et resultat av slanking eller fordi han ikke får til å legge på seg, mens kvinnen er tynn fordi hun har slanket seg slik. Likevel er han mer unormal enn henne. Han når ikke idealet, mens hun har gått alt for langt for å nå dette idealet. Begge kroppene leses som tegn på mental ubalanse ved at de er usikre. Dette er ikke en kroppsform informantene selv opplever som ønskelig, verken for seg selv eller eventuelle partnere. Årsaken kan være at

8

http://www.fhi.no/eway/default.aspx?pid=233&trg=MainLeft_5648&MainArea_5661=5648:0:15,2917:1:0:0:::0:0&MainLeft_5648=5544:46874::1:5647:61:::0:0

”Spiseforstyrrelser - fakta om anoreksi, bulimi og overspisingslidelse”

denne kroppsformen tolkes som tegn på en mental ustabil personlighet. Veien blir dermed kort fra tynn til (p)sykelig tynn.

Den Ustabile: Typisk plassering av adjektiv på den Ustabile mannen. Bildene er fra Johannes, Katarina, Nora og Petter.

4.1.3 Den Viljeløse

Den Viljeløse kommuniserer initiativløshet og ignoranse for kroppens behov for ivaretagelse. Dette gjelder for begge kjønn. Som den Ustabile er også den Viljeløse usikker. Forskjellen er imidlertid at hvor usikkerheten kommer innenfra hos den Ustabile, er usikkerheten hos den Viljeløse et resultat av omverdenens respons og tilbakemeldinger på dens utseende. Et annet kjennetegn ved denne kroppstypen er at den i større grad blir opplevd som å ha feilet i sitt kroppsprosjekt. Ved å ikke ha kontroll over kroppen kan den Viljeløse takke seg selv for andres dømmende blikk og kommentarer.

Emil: utilfreds...jeg håper at nr 3 er utilfreds og at hun gjør noe med vekta. Fordi det lar seg jo gjøre.

I: Burde hun slanke seg?

Emil: Ja, for sin egen del. Eller å forandre måten folk ser på henne da.

I: på nr 3 har du satt lat, viljeløs og utilfreds?

Hanna: det er vel det man egentlig tenker på når man ser overvektige; at de er litt late og ikke har så mye viljestyrke, men man vet jo aldri.

For Emil er det opp til henne selv å endre måten folk dømmer kroppen hennes. Ved at hun kommuniserer negative personlige egenskaper gjennom kroppen, håper han videre at hun gjør noe med det, fordi hun har muligheten. Når han sier at han *håper* hun er utilfreds kan dette videre tolkes som et slags moralsk anliggende, i den grad at grådighet og latskap ikke er verdier som verdsettes særlig høyt. Hanna trekker i likhet med Emil en umiddelbar kobling mellom kropp og indre personlighet. Lat, viljeløs og utilfreds sier hun er egenskaper som man forbinder med overvektige. Hun snakker i generelle termer og understreker dermed at det ikke bare er hennes personlige mening hun ytrer, men en generell samfunnsoppfatning. Den Viljeløse kommuniserer et manglende initiativ og evne til å handle mot et mål. Dette trenger ikke bare gjelde evne og initiativ til å ivareta kroppen, men det er der det begynner i følge Even.

I: hva med hun nr 3 som har lav moral? Har hun lave verdier?

Even: hun unngår i hvert fall det grunnleggende å ta vare på seg selv. (...) etter det jeg har hørt, så blir jo de som er normalvektige eller de sunne personene foretrukket dersom de har samme kompetanse som overvektige personer, så blir det lagt vekt på. men jeg forstår det så absolutt, jeg!

I: Hva er årsakene til det?

E: de virker jo mye mer troverdige. Overvektige viser jo rett og slett en evne til å ikke engang å kunne ta vare på sin egen helse! Det er nok det det går aller mest på.

Det kan virke ut i fra dette sitatet som at alt begynner med kroppen. Å ikke ta vare på seg selv oppleves som en svikt i noe helt fundamentalt. Overvekt sees i sammenheng med å feile helt grunnleggende ved at man ikke tar vare på helsa. Det at overvektige ikke evner å ta vare på sin egen helse og forsterker opplevelsen om overvektige som ansvarsløse og dermed også mindre troverdige. En overvektig person i jobbsammenheng vil bli nedprioritert foran en normalvektig fordi de kommuniserer den samme ansvarsløsheten til arbeidsgiver. De indre egenskapene og de moralske holdninger vises på ytersiden i forhold til hvordan kroppen ser ut. Det er gjennom den du kommuniserer hvem du er som person.

Nora: De har det sikkert vanskelig, jeg innrømmer jeg at hvis jeg ser folk på gata, eller på bussen som er veldig overvektige så tenker jeg hvordan kan de leve med seg selv, hvordan har de latt det gått så langt

Rikke: Jeg tenker jo, hvis det er en person som er veldig overvektig, tenker jeg kanskje, "oj, hva er det som har gått galt på en måte, hvordan kan man på en måte ikke, hvordan kan man stå å se seg selv i speilet og ikke tenke at dette ikke er bra for deg selv og ikke gjøre noe med det". Jeg føler ikke at jeg tenker at hun har noen dårligere personlighet av den grunn, jeg tenker kanskje at det er no som ikke er som det burde være da. At man ikke lever et sunt liv, av forskjellige årsaker som man kanskje burde revurdere.

Det å la noe gå for langt kan tolkes som at ting er gått ut av kontroll. Det å ikke klare å kontrollere seg selv oppleves som en udeelt negativ egenskap. Derfor blir den Viljeløse videre attribuert som grådige og late ved at de spiser for mye mat og trener for lite. Resultatet blir at den Viljeløse oppleves som en person som mangler evne til bevisst handling.

I begge sitatene ligger det et slags budskap om at dette er noe man både kan, men aller mest *bør* gjøre noe med, altså et normativt budskap. Nora er kanskje mer normativ enn Rikke i sitt utsagn. Rikke sier at det er ikke sikkert at man har en dårlig personlighet, men at vedkomne uansett burde gjøre noe med sin tilstand. I seg selv er dette en interessant kommentar fordi det griper forskjellen mellom hvordan personen er og hva som kommuniseres. Rikke har kun mulighet for å si noe om sistnevnte altså hva som kommuniseres. På bakgrunn av dette kan hun anta hvordan personen er. I den sammenheng sier hun at det er uforståelig hvordan man kan se seg selv i speilet og ikke registrere at dette er gått for langt. På den annen side sier hun at det kan hende at personen har en bra personlighet, men at de eventuelle andre positive egenskapene overskygges av det negative budskapet.

Usikker er også en beskrivelse som hyppig blir brukt om den Viljeløse. I det første delkapitlet om den Ustabile, var informantenes forklaringer til dennes tilstand grunnet i en indre usikkerhet. I tilfellet med den Viljeløse årsakspilen motsatt og er et resultat av omverdenens respons og kommentarer på en ”upassende” kropp. I intervjuet med Emil spørres det om hva han har ment med at den overvektige er usikker. Han svarer da ” *Han får jo respons for det*”. Det hviler en slags felles antakelse hos informantene om den som er overvektig opplever en eller annen negativ respons fra omverdenen på sin kropp, som gir signaler til personen om at den faller utenfor normalen. Dette leder i siste instans til usikkerhet.

Even: jeg tror mange har det vanskelig med seg sjøl, men dem er inne i en ond sirkel som dem ikke er villige, eller ikke makter å bryte ut av.

I: er det på grunn av det de ser i speilet?

Even: det kan nok være det at dem er så misfornøyde med seg sjøl at dem bare trekker seg mer inn i seg sjøl, og trøstespising blir terapien fremfor å ta et skippertak med egen helse. Begynne å mosjonere for eksempel.

Usikkerheten er gjensidig i den grad den stammer utenifra, men slår tilbake innenfra. I siste instans leder dette til at den Viljeløse trekker seg inn i seg selv og blir enda mer usikker. Even kaller det en ond sirkel. For Even verken makter eller evner den Viljeløse å bryte ut av denne

onde sirkelen. Dermed fortsetter de negative antakelsene om overvektige som manglende på initiativ og evne til å ta tak i egen helse.

I: Hva er grunnen til at du har satt usikker på den lengst til høyre?

Katarina: Nei, jeg vet ikke, det er kanskje at han er usikker på seg selv. Gjemmer seg i sin egen kropp, eller noe sånn.

Usikkerheten hindrer mulighetene for en god selvtillit og påvirker videre andre sosiale kvaliteter ved personligheten. I motsetning til den Ustabile er ikke den Viljeløse grunnleggende *usikker i seg selv*, men usikkerheten er et resultat av negativ kollektiv respons, enten via blikk eller kommentarer. Opprinnelige positive egenskaper overskygges av denne usikkerheten, som bekreftes igjen og igjen.

I: Er det en grunn til at du har lagt kjedelig på henne?

Rikke: Jeg vet egentlig ikke helt, det var mer det at jeg tror hun er mer usikker, og derfor, på en måte, ikke, jeg tror hun er usikker på grunn av overvekten sin, og dermed påvirker det de andre kvalitetene ved henne da. At hun kanskje ikke kan være like morsom og kul å være med, at hun kanskje ikke har mye selvtillit da.

Det underliggende i dette sitatet er refleksiviteten omkring egen kropp. Rikke antar at den Viljeløse er oppmerksom på sin egen kropp som noe som ikke passer inn. Følelsen av å ikke passe inn er det som videre leder til usikkerhet og dårlig selvtillit. Skal man tolke dette videre kan det virke som at god selvtillit er den viktigste forutsetningen for at andre positive kvaliteter synliggjøres og at en god selvtillit vises gjennom en god kropp, eller som Andrea uttrykte det: *"walk it like you own it!"*. Den Viljeløse kommuniserer, i likhet med den Ustabile, usikkerhet og dårlig selvtillit gjennom sine kropp. Dette gjør dem begge innesluttet, usosiale og uinteressante. Som Emil sa det *"man blir jo interessert i det man synes er attraktivt. (...) Det kan jo hende at nr 3 (den Viljeløse) er interessant, men det finner jeg jo aldri ut"*. Til tross for at den Viljeløse potensielt har mange gode kvaliteter, så er det egentlig likegyldig for Emil fordi denne kommuniserer i utgangspunktet negative kvaliteter gjennom sin korpulente kropp. Dermed vil han aldri finne ut om det finnes positive egenskaper fordi han leser bare de negative.

Å tilskrive overvektige negative kvaliteter på bakgrunn av deres overvekt er ikke et nytt fenomen. De funn som omhandler negativ stereotypisering av overvektige stemmer godt overens med tidligere forskning på området som ble drøftet i kapittel 2. Phul og Brownells undersøkelse finner at overvektige kollektivt vurderes som å mangle selvdisciplin, være late,

sløve og emosjonelt ustabile (2001). Emosjonell ustabilitet for betegnende for overvektige vises i dette sitatet.

Even: (...)Veldig mye henger jo sammen: humør for eksempel! Personer med nedsatt, eller stadig svingende humør dem har jo det dårligere sosialt. Og jeg vil jo si at, i min egen oppfatning at fysisk og mental helse henger, går sammen hånd i hånd; hvis den fysiske helsa er dårlig er ofte den mentale helsa dårlig. Overvektige er dårligere stilt.

Fysisk og mental helse går hånd i hånd. Dårlig helse gir dårlig mental helse. Norske studier finner lignende resultater. I en analyse av kulturelle holdninger til overvektige i norske aviser finner Malterud og Ulriksen to dominerende diskurser (2010). Den ene omhandler utseende, hvor tynn betyr attraktivt, mens tykk betyr stygg og derfor også ulykkelig (Malterud og Ulriksen, 2010:48). Den siste diskursen er normativ i den grad den refererer til manglende kontroll hos overvektige. I disse tekstene ble overvektige fremstilt som udisiplinerte og grådige individer som burde skamme seg (Malterud og Ulriksen, 2010:49). Det kan argumenteres en slik normativ holdning også er tilstede i informantenes beskrivelser. Den Viljeløse holdes selv ansvarlig for sin egen kroppsvekt og står derfor som et symbol på dens usunne mangel på disiplin. Informantene betegner også denne kroppstypen som stygg og uattraktiv, med dertil tilhørende negative egenskaper som uinteressant og usexy.

Den Viljeløse: Typisk plassering av adjektiv på den Viljeløse. Bilder fra Arild, Hanna, Petter, Johannes og Andrea

4.1.4 Den Smale Midte

Den Smale midte er den kroppstypen som idealiseres hos samtlige av informantene. Denne kroppstypen betegnes både som normal og ideal. At både ideal og normal blir brukt om denne typen kan tolkes som at idealet er å ikke skille seg ut for mye. Det er verken for mye eller for lite av noe, men akkurat passe. I tillegg til å bli attribuert som både attraktiv og sexy, tilskrives denne kroppen langt flere positive egenskaper enn de to ytterpunktene. Den er regnet for å ha en generelt god selvtillit, være tilfreds og selvsikker.

Denne typen antas også å ha et refleksivt forhold til kroppen sin ved at den vet at den er innenfor det som kan regnes som normalt. Dette er igjen det som gir en god selvtillit. Den gode selvtilliten fører til et attraktivt utseende; og et attraktivt utseende fører til god selvtillit. Selvtillit og kropp er sirkulær. Slik tilfellet var med de to andre typene var en dårlig selvtillit og usikkerhet årsaker til at kroppene ble ytterpunkter. De fleste beskrivelsene av den Smale midte omhandler dens gode selvtillit og gode forhold til egen kropp, i tillegg til den normative påstanden om at den ikke er verken for mye eller for lite. *“Fordi hun har det bra med kroppen sin, hun er ikke for tynn slik at beina stikker ut, og heller ikke valker”*, forklarer Nora når hun beskriver typen som selvsikker.

I beskrivelsen av den Viljeløse så vi hvordan Katarina beskrev denne typen som en som gjemte seg i sin egen kropp. På samme måte kan den Ustabiles kropp tolkes som et forsøk på å forsvinne fra egen kropp. Begge disse typene virker kan dermed tolkes som å være mer fremmedgjorte sine egne kropp. Den Smale midte trives derimot i egen kropp og er tilfreds med den han er.

I: hva er det med han som du tenker gjør han tilfreds?

Hanna: det at han går innenfor det som anses for normalt, han ser sunn ut, rett og slett. Og at jeg da forbinder det med at man har et mye bedre selvbilde eller selvfølelse.

Fordi den Smale midte har et godt forhold til seg selv og sin egen kropp er han tilfreds og selvsikker. At Hanna beskriver denne kroppen som sunn kan tolkes på flere måter. På den ene side kan sunnhet tolkes som å ha en god fysisk helse, mens på den annen side kan sunnhet tolkes som å ikke overdrive noe. Slik tilfellet var med de to andre typene, ble disse beskrevet som å være for mye eller for lite. Når Hanna beskriver denne kroppstypen som sunn, kan det tolkes som at den Smale midte er akkurat passe.

En god selvtillit gjør deg attraktiv og er en forutsetning for at også andre positive kvaliteter formidles som det å være sosial. Det at man er normal gjør at man får mer positiv oppmerksomhet fra andre noe som forsterker selvtilliten.

Emil: personligheten blir jo formet i barndommen og hva slags type oppmerksomhet du får fra andre mennesker vil jo gjøre noe med deg selv og hvordan du blir. Jeg tror folk som er lite attraktive, vil få lite oppmerksomhet og det vil igjen gjøre dem mer forsiktige. Fordi når de vet at de kan få negativ respons av å snakke med nye mennesker så trekker de seg mer inn i seg selv. men nummer 4 er vant til å få positiv oppmerksomhet fra nye mennesker så han er mer uredde.

Det å ha god selvtillit er en forutsetning for å tørre å skape nye relasjoner. En god selvtillit går hånd i hånd med å ha en opplevd god kropp, altså det som kan ansees for normalt. Går man utover normaliteten vil dette påvirke det sosiale livet ved at man blir mer sjenert og innesluttet. Et tilbakeblikk på hvordan de to foregående typene ble beskrevet, kan man legge merke til hvordan informantene gjorde denne koblingen mellom både den Ustabile og den Viljeløse. Begge disse typene ble beskrevet som innesluttet og usikre. Skal man tolke sitatet til Emil, kan dette skyldes at de var vant til å få negativ respons på sitt kroppslige ytre som igjen bidro og forsterket deres usikkerhet. Det er riktignok balansegangen mellom å være for mye og for lite som persiperes som hovedårsak til den Smale midtes gode selvtillit.

Arild: Og han, har satt aktiv på han også, han ser jo ganske normal ut.

I: På hvilke måte er han målretta, til forskjell fra han andre?

Arild: Nei, altså han. Hvordan skal man forklare det a, han holder kroppen sin til en viss normalt punkt, han, ja, overdriver ikke.

Måltrettetheten går ut på å ikke overdrive. Han er ikke overdrevent målrettet slik den Ustabile: han er aktiv, men ikke *for* aktiv. Dette gjør at han klarer å holde seg til en viss normal. Igjen dukker ordet normal opp i beskrivelsen. Normalt beskrives som å ikke overdrive. Informantene ble ofte spurt om hva de mente med ordet normal, blant annet Hanna:

I: når jeg sier normal, hva tenker du da?

Hanna: da tenker jeg vel egentlig på at man ikke er radmager, men at man ikke heller har veldig mye overflødig fett, det var ikke helt uttrykket jeg var på utkikk etter, men du skjønner hva jeg mener. At man er slank da, det er vel det som går under normalt tror jeg.

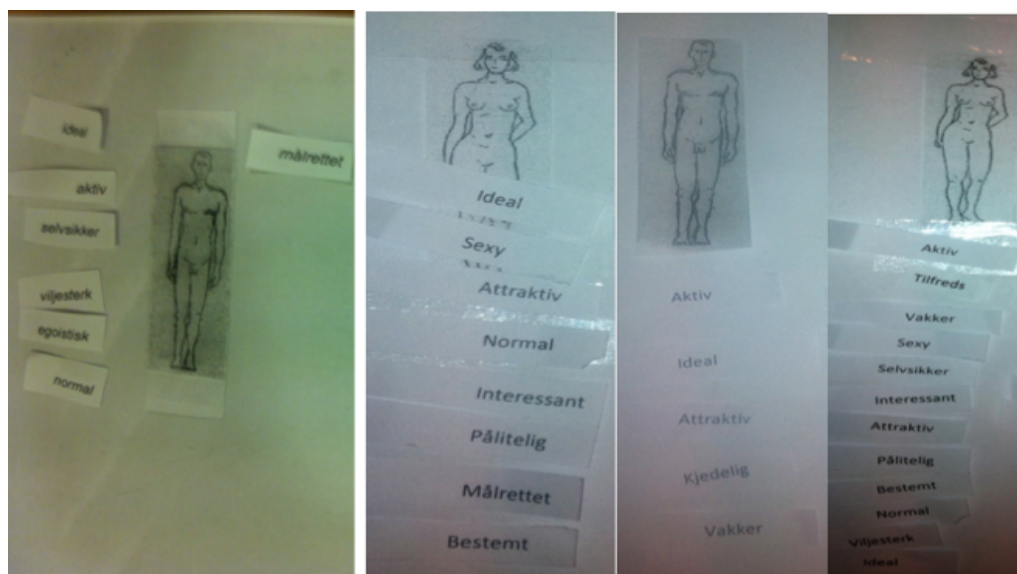
Betydningen av å være normal ut i fra dette sitatet kan være at normal er å ikke være for mye eller for lite. Flere av de andre informantene beskrev ordet normal som vanlig eller gjennomsnittlig. Det er med andre ord ikke vanlig å være for aktiv, men heller ikke vanlig å være for inaktiv. Dette kan tolkes som et slags normativt budskap som den Smale midte er en representant for: ikke for mye og ikke for lite. I tilfellet med de to tilhørende ytterpunktene ble begge typene beskrevet som å overdrive det ene eller det andre. Den Ustabile trente for

mye og spist for lite, mens den Viljeløse trente for lite og spiste for mye. Dermed ble de også tilskrevet en hel del andre negative egenskaper.

Normalitet slik det forstås av informantene kan knyttes til begrepet om normativ normalitet. Det er vanlig å skille mellom normalitet som en statistisk verdi, psykologisk normaltilstand og som normativ normalitet basert på samfunnsverdier (Korsnes, Andersen og Brante, 1997:220). Normativ normalitet er ikke en universell størrelse, men er basert på et samfunns kollektive oppfatninger om hva som regnes som normalt eller unormalt. Den normative delen av normalitetsbegrepet fester seg ved tatt for gitte sannheter som finnes i et samfunn. "Normalt" er alltid i forhold til noe annet og derfor en sosial konstruert størrelse. Normal, slik det brukes i denne sammenhengen kan derfor sies å være en relativ størrelse, som plasserer seg mellom to ytterpunkter og visualiseres som den Smale midte.

Petter: For alle har jo en egen normalitet. Du har jo blitt skapt slik du er, har du fått litt større rumpe enn alle andre, greit da har du fått det. Har du fått større bryst, greit. Er du høyere eller tynnere, lengre bein, lengre føtter. Det ser normal ut på deg, selv ikke sant. Det er det det kommer an på, at du er normal i forhold til deg selv. Kan være en fin måte si det på, det blir mer riktig. Du er slik du ble født, du går ikke over din egen vekt, eller under.

Til tross for at Petter tilsynelatende representerer en annen stemme i dette sitatet ved at han postulerer en individuell normalitet, kan hans syn på normalitet ligne de andre beskrivelsene av normalitet slik de andre sitatene viser. Han åpner opp for at man er født forskjellig, noen høye, andre lengre bein osv. Han avrunder imidlertid det hele med å understreke at man er normal i forhold til seg selv, men at man ikke skal gå ut over sin egen grense. Dette kan tolkes som at man klarer å balansere mellom å være for mye og for lite. Å være høy eller født med stor rumpe kan tolkes som at er innenfor normalen. Det er ikke nødvendigvis dette som avgjør om du er normal eller ikke, men det er hvorvidt du er for mye eller for lite i forhold til kroppsvekt som avgjør om du er normal eller unormal.

Den Smale midte: Typisk plassering av adjektiv på den Smale midte. Bildene er fra Arild, Emil, Jenny og Nora.

Beskrivelsen av typene inngikk det ikke bare en antakelse om deres personlige egenskaper, men også en rimelig klar antakelse om årsak til hvorfor de var endt opp slik. Av den foregående beskrivelsen er det mulig å se en klar sammenheng mellom typene og hvordan de opplevde seg selv. Både den Ustabile og den Viljeløse ble beskrevet som usikker, mens den Smale midte var selvsikker. Hos de to førstnevnte gikk årsakspilen om usikkerhet og ”unormal” kropp motsatt vei, innenfra hos den Ustabile, og utenifra hos den Viljeløse. Den Smale midte var generelt selvsikker og hadde en ”god” kropp. Årsakspilen er her gjensidig. Den gode kroppen er også medvirkende til den gode selvtilliten. I alle tre tilfeller er det den kroppslige fremtoningen som avslører det indre følelseslivet. Det eksisterer dermed en oppfattet sammenheng blant informantene mellom å føle seg bra og å se bra ut, og motsatt. Forholdet mellom indre følelsesliv og utseende er også tema for neste del.

4.1.5 Ingen kommer unna bare med utseende: gode kropper og god selvtillit.

Forrige avsnitt viste en beskrivelse av typene som til sammen utgjør et kroppslig narrativ som minner om et aristotelisk imperativ. I tillegg var det tydelig hvordan disse opplevde sitt indre følelsesliv. Den Smale midte ble idealisert både på bakgrunn av sin gode kropp, men også på

grunn av sin gode selvtillit og oppfattede tilfredshet. Antakelsen om at det eksisterer en forbindelse mellom indre følelsesliv som synlig gjennom en god kropp var også noe informantene forholdt seg til. Hjalmar beskriver sammenhengen som en kombinasjon *”Ingen kommer jo noen vei med bare utseende mener jeg da, men jeg regner med at utseende kan gi grobunn for ganske god selvtillit”*. I følge Hjalmar forstår vi ikke det ene en direkte årsak til det andre, men går hånd i hånd. Det ene er ikke alene kilde til det andre, men i en kombinasjon vil det ene kunne forsterke det andre i en gjensidig effekt. Så hvordan forholder informantene seg til en slik oppfattet sammenheng mellom en god selvtillit og en god kropp?

Den amerikanske sosiologen Debra L. Gimlin (2002) har forsket på treningsvaner blant kvinner. Hun argumenterer for at uavhengig av om kvinnene matcher et kroppsideal eller ikke, nøytraliserer treningen den moralske meningen som kan tilskrives deres kropp. Det å ha en kropp som ikke lever opp til et ideale kommer i skyggen for følelser av å være målrettet og ansvarsfull som får mer plass i identitetsforståelsen enn en ”dårlig” kropp. Å trene blir en måte å fraskrive seg ansvaret for sin egen kropp ved at man er i en prosess hvor man prøver å gjøre noe med det. (Gimlin, 2002:56). Det kan argumenteres for at en lignende sammenheng finnes i dette materialet. Av 34 informanter⁹ var det 30 stykker som bedrev en eller annen form for trening, enten alene, på treningsstudio eller i organisert lag sport. Da de ble spurt om hvorfor de trente svarte de fleste at det var først og fremst fordi det fikk dem til å føle seg vel eller holde seg sunn. Trening og velvære syntes å gå hånd i hånd hos informantene. Særs tydelig ble dette når de fikk spørsmål om hvilke konsekvenser det ville hatt for dem dersom de hadde sluttet å trene.

I: hva ville skjedd dersom du ikke hadde trent?

Maja: da tror jeg at jeg hadde blitt veldig sånn slapp. Jeg hadde jo lagt på meg. Og...ja, slapp og usunn føler jeg. (...)

I: ville du spist mer ”dårlig” mat dersom du ikke hadde trent?

Maja: ja, det er jeg sikker på! Man må jo komme inn i treningen. Når man kommer ut av treningen er det sånn jeg orker ikke å trene og da merker jeg at jeg spiser mye dårligere enn når jeg holder meg i form. Fordi når jeg trener så blir jeg mer motivert, da er det sånn ”oi, nå har jeg vært flink å trene nå må jeg spise sunt også.”

I: de periodene du ikke har trent...

Maja: (avbryter) da er det så mye småspising.

I: hva føler du da?

Maja: nei, jeg føler meg jo usunn og blir litt sur på meg selv for at jeg ikke trener og spiser bra.

⁹ De informantene som ikke nevnte at de trente var Silje, Astrid, Selma og Hjalmar. Disse ble heller ikke spurt om hvorvidt de trente eller ikke.

Maja ser en klar årsakssammenheng mellom det å trene og å føle seg bra, eller kanskje enda mer *å ikke trene og føle seg dårlig*. Treningen blir en positiv sirkel ved at hun blir mer motivert til å spise sunt og hun føler seg bra. Det å føle seg sunn kan tolkes som et uttrykk for å føle seg bra og ha det bra med seg selv. De gangene hun ikke har trent så mye blir det en negativ spiral med småspising, vektøkning, føler seg slapp og usunn. At hun klandrer seg når hun ikke trener kan tolkes som at trening er noe hun burde gjøre fordi det er en kilde til å føle seg vel.

Rikke: Altså jeg får jo, personligheten min forandres en del hvis jeg ikke trener en periode. Jeg blir jo mer sånn slapp og orker liksom ikke andre ting som jeg kanskje hadde orket hvis jeg hadde trent, hvis jeg hadde trent mye en periode. Man bli mer daff og man føler seg ikke så bra, og så opplagt og sprek da. Sånn føler jeg meg da, usj, shlækt.

At Rikke sier at hun ”endrer personlighet” når hun ikke trener kan tolkes som at hun føler at hun blir en annen enn den hun egentlig er. Hun blir, i likhet med Maja, slapp og lat. Det at Rikke ser dette i sammenheng med en endret personlighet kan tolkes som at dette er tilstander hun vanligvis ikke definerer seg som, men som en opplagt og sprek jente som føler seg bra. Treningen er en del av årsaken til dette og den er en del av hennes personlighet.

I: Hva tror du hadde vært konsekvensen av å ikke trene?

Arild: Da hadde jeg blitt slækk da. Sitti foran, sitti i sofaen hele dagen, det går ikke.

Arild har i likhet med de andre blitt en inaktiv sofasliter. Også han tar avstand fra denne tilstanden. Det kan virke som at de negative følelsene tilknyttet det å ikke skulle trene fungerer som en slags legitimering av treningen som kilde til god helse og dermed også et godt utseende. Den ekstreme sofagris-tilstanden informantene beskriver kan fortelle noe om hvem de som ikke trener er: late overvektige som er ukomfortable med seg selv. På mange måter minner dette om beskrivelsen av den Viljeløse. Lisa Blackman (2008) hevder at hvor individer selv føler og tar ansvar for sin egen helse, forstås ikke kroppen lenger bare syk eller frisk, men forholder seg alltid til et potensielt sammenbrudd. Denne trusselen om sammenbrudd justeres etter individets egne strategier for selvkontroll (Blackman, 2008:99). Treningen blir et verktøy for selvkontroll som en del av selvforståelsen slik Gimlin hevdet, og videre en kilde til god helse og god selvtillit. Når informantene blir bedt om å forestille seg en tilstand uten denne selvkontrollen, forsvinner også kilden til god selvtillit. Dermed ”endrer de personlighet” og blir late sofagriser.

Trening som kilde til velvære og god selvtillit er ikke alltid en sannhet. Som det

tidligere ble vist i tilfellet med den Ustabile kan et overdrevent fokus på trening og diett føre til en oppfattet mental ustabilitet. Det må derfor være en motvekt eller en motstrategi som aktøren må mestre for å klare å opprettholde en balanse og en smal midte. Den Smale midte er både en idealtipe slik den ble fremstilt tidligere, men den er kanskje mest av alt en slags livsvei. Dette betyr at aktøren hele tiden må forholde seg refleksivt i de ulike valgene hun tar for å unngå å ende opp som ytterpunkt. Begge disse strategiene har den Viljeløse og den Ustabile enten for mye eller for lite av, mens den Smale midte balanserer elegant på dette knivskarpe egget ved hjelp av disse strategiene.

4.2 Kontrollstrategier og viktigheten av balanse

I forrige avsnitt ble det argumentert for at det eksisterer en opplevd sammenheng mellom indre følelser og et godt utseende. Denne sammenhengen kan bidra til en forståelse av hvorfor de tre typene blir betegnet som smal midte og dertil ytterpunkter. I forlengelsen av dette ligger det imidlertid også en implisitt forståelse av en viss atferd eller strategier som bidrar til en slik typologisering. Strategier kan defineres som en bevisst måte å handle på. I dette tilfellet handler det om to ulike kontrollstrategier som er betegnende for de ulike typenes handlingsmønstre. Jeg har valgt å kalle dem kontrollstrategier fordi selve handlingsmønsteret som inngår i dem er refleksive. Med andre ord er de benyttet som to ulike måter å kontrollere kroppen på. Strategiene fungerer som motpoler hvor begge må være tilstede for å opprettholde en balanse. Videre anses strategiene som delvise årsaksforklaringer til hvorfor de tre typene betegnes som ytterpunkter eller smal midte.

Den første og kanskje mest åpenbare strategien, er overvåkningsstrategier. I dette inngår trening, diett og opprettholdelse. Slike strategier ligner det Crossley kaller ”reflexive body-techniques” (RBTs), men favner en smalere del av begrepet (2006:104).

Overvåkningsstrategier er det typiske handlingsmønsteret for den Ustabile, men hvor disse strategiene overdrives. Som tidligere nevnt ble den Ustabile ofte beskrevet som en som trente for mye, spiste for lite og/eller var for opptatt av kroppen, men manglet evne til å nyte livet. Overvåkningsstrategier alene gjør at aktøren blir overfokuset på å kontrollere kroppen og dermed oppfattes som et ytterpunkt.

Den andre strategien er ignoreringsstrategier og innebærer en form for oppmerksom

uvitenhet overfor overvåkning. Dette vil si at man velger å overse et behov for kontroll av for eksempel matinntak og trening, og heller velger å bli på sofaen, dra ut med venner eller spiser mat man ikke ”burde”. Sistnevnte er det som typisk kjennetegner atferden til den Viljeløse. Denne typen ble tidligere beskrevet som lat, viljeløs og grådig. Ignoreringsstrategiene har gått på bekostning av overvåkningsstrategiene og er nærmest ikke-eksisterende.

En hårfin balanse mellom disse to strategiene er nødvendig for å bli oppfattet som Smale midte. Denne typen klarer å balansere mellom trening og nyte livet. Her skal begge strategiene beskrives for å vise hvordan de forholder seg til typene, samt hvordan de til sammen utgjør en slags form for kroppslig moral om viktigheten av balanse.

4.2.1 Overvåkningsstrategier

Den engelske sosiologen Nick Crossley definerer ”reflexive body-techniques” (RBTs) som *”those body techniques whose primary purpose is to work back upon the body so as to modify, maintain or thematize it in some way”* (2006:104). I følge Crossley innebærer RBTs ulike måter å modifisere og opprettholde kroppen på. Begrepet er vidt i den forstand det både favner de områder hvor en kropp fysisk blir modifisert eller ”worked upon” av andre enn aktøren selv, samt områder hvor kroppen handler på seg selv. Eksempler på førstnevnte kan være å gå til frisøren, få en massasje eller å gå til tannlegen. Sistnevnte kan innebære at en enkelt kroppsdel benyttes for å modifisere eller opprettholde en annen som når man bruker hånden til å børste håret eller pusse tennene.

Begrepet favner også det jeg har valgt å kalle overvåkningsstrategier i form av trening og diett. I og med at Crossleys begrep er så pass vidt har jeg valgt å heller spesifiserer det ytterligere. Overvåkningsstrategier er utelukkende strategier som har som hensikt å modifisere og kontrollere kroppens fysiske form i form av trening og diett. Det inngår dermed i en refleksiv handling. RBTs slik Crossley definerer det innebærer også en hel del handling som mange vil anse som vaner, som å pusse tennene, gre håret om morgenen eller klippe neglene. Overvåkningsstrategier er ikke vaner på samme måte, men er i aller høyeste grad refleksive ved at de utøves med sikte på å opprettholde eller forandre noe til en fremtidig tilstand: Man trener fordi man vil opprettholde sin kroppsvekt eller bygge mer muskler; spiser en viss type mat med sikte på å gå ned eller opp i vekt, og så videre. I så måte kan overvåkningsstrategier plasseres som en underkategori at Crossleys vide begrep om RBTs. En

overdreven bruk av overvåkningsstrategier er også det som typisk kjennetegner atferdsmønsteret til den Ustabile ved at trening og diett er dens fremste prioritet.

Informantene i datamaterialet forholder seg også til slike overvåkningsstrategier ved at de har et bevisst forhold til trening og diett. Det er ikke bare det at de trener eller spiser en viss type mat, men de gjør det med et mål for øye.

I: Har du noen kroppsideal?

Marit: Hmm, ja, det er jo... Ja absolutt. Det er jo en viktig grunn for at jeg trener såpass mye som jeg gjør. Så, ja.

I: Å være veltrent er et ideale for deg?

Marit: Ja.

Marit forholder seg til et opplevd kroppsideal når hun trener. Dette er et ideale om en veltrent kropp. Denne veltrente kroppen er et fremtidig mål hun enten strever for å opprettholde eller nå. Treningen er dermed ikke en vane eller noe hun bare gjør, men noe hun bevisst velger å gjøre fordi det anses som et middel for å nå målet om en veltrent kropp. Overvåkingen i form av trening blir en refleksiv aktivitet fordi hun hele tiden forholder seg til avstanden mellom hennes egen kropp og et opplevd kroppsideal.

Aleksandra: Joda, jeg... Jeg liker veldig å trene så derfor så... Hvis jeg ikke har trent på en stund, føler jeg at jeg har veldig lyst til å trene fordi det er gøy, fordi jeg føler meg bedre, jeg får mye bedre energi av det, men også så klart så tenker jeg jo på utseendet. Jeg vil jo ikke.... I Brasil så gikk jeg jo veldig mye opp i vekt, og da gikk jeg jo også å trene på sånn treningsstudio, selv om jeg da ikke gikk ned i vekt, jeg fikk bare mye mer muskler og så enda større ut. Men ja, jeg har på en måte aldri vært misfornøyd med kroppen, og trent fordi jeg, "åå, å må jeg trene". men bare fordi det er gøy og...

Da Aleksandra la på seg under oppholdet i Brasil forsøkte å gjøre noe med vekten ved å trene på treningsstudio. Hennes atferd kan tolkes refleksiv ved at når hun la på seg måtte hun ta grep om sin egen kropp og forsøke å forandre den. Strategien ble en større overvåking av kroppen i form av trening. Vektøkningen ble for henne opplevd som en avstand mellom slik hun var og hvordan hun skulle være. Handlingen om å trene for å forsøke å redusere denne avstanden er dermed en refleksiv handling ved at den er gjort med sikte på å nå et fremtidig mål om en lavere kroppsvekt.

Lars: holde seg i form, og se.. sånn når vi skal til Asia og sånn etter jul, så er det jo viktig at det ser bra ut på bilder, hehe. Skal ikke nekte for det. Men, så det har jo litt med kropp å gjøre og at man er blitt litt sånn forfengelig på at man må være, ha litt muskler, men jeg har egentlig aldri brydd meg så mye om det. Jeg har egentlig bare trent fordi jeg syns det har vært gøy og for å holde meg i form.

Intervjueren spør Lars om det er for å holde seg i form som er årsaken til at han trener såpass mye som han gjør. Det kan virke som at Lars føler at han "innrømmer" at han bryr seg om kroppen sin ved at han sier at han ikke skal nekte for at det er viktig å se bra ut på bilder og at han har blitt mer forfengelig i forhold til kroppen. Han avslutter med å si at egentlig bare trener fordi det er gøy, og at han egentlig ikke bryr seg så mye om det. På mange måter er dette sitatet veldig motsigende ved at når han snakker om kroppen så snakker han i generelle termer. Når han sier at han selv ikke bryr seg om slike ting, så bruker han en jeg-form. Dette kan tolkes som at det å være opptatt av hvordan man ser ut kroppslig oppleves som en ganske overfladisk ting å være opptatt av, særlig for menn. Her kan det være mulig å spore en til dels kjønnet holdning. Sitatene fra Marit og Aleksandra er mye mer eksplisitte i forhold til hvorfor de trener. Lars derimot virker som at han "innrømmer" at han er opptatt av kroppens utseende. Derfor distanserer han seg fra sitt eget utsagn om å se bra ut på bilder ved å senere bruke en generell terminologi. Treningen er likevel en refleksiv overvåkningsstrategi han bruker for at kroppen skal se bra ut.

Trening er den ene delen av overvåkningsstrategiene, mens et refleksivt forhold til mat er utgjør den andre delen. Det å ha et bevisst forhold til mat er en måte å overvåke inntaket på som videre hindrer at kroppen går ut av kontroll.

I: tenker du på kosthold?

Arash: jaja, jeg spiser veldig mye usunt. Men usunt som fortsatt er sunt: spiser jeg fett så spiser jeg sunt fett; spiser jeg sukker så spiser jeg sunt sukker. Og så trener jeg masse og det er jo en grunn til at jeg trener mye i tillegg. Når du spiser så mye kake og blogger hver eneste dag om søtsaker og samtidig skriver kokebok så blir det veldig mye kake. Og da må du passe på å trene litt.

I: hvilke konsekvenser ville du fått hvis du ikke hadde trent?

Arash: jeg vet ikke, jeg hadde vel est ut i alle kanter og endt opp med diabetes 2 i en alder av 20.

I: ville det vært ille?

Arash: ja, det hadde det. Da hadde jeg ikke kunnet spise kaaaakeeee.....(ler og smiler)

Selv om Arash spiser mye usunt hevder han at det fortsatt kan regnes som sunt i og med at det er sunne varianter. I tillegg trener han mye og sier at dette er fordi han spiser så mye usunt. Både trening og et bevisst forhold til hva han spiser, er strategier for overvåkning av kroppen. Dette vises ved at intervjueren spør han hva som hadde skjedd dersom han ikke hadde trent. Da svarer han at han hadde endt opp som overvektig med diabetes 2. Treningen og til dels maten, blir en overvåkningsstrategi i den grad den fungerer som en måte å holde kroppen i sjakk på.

Hanna: Jeg er veldig nøye med hva jeg hiver i meg. Selv om jeg er ikke helt ekstrem, det er ikke sånn at det er varer jeg ikke kan spise eller noe sånt noe, men bare opptatt av å få i meg riktige næringsstoffer og alt det der. Det skal være sunt!

Hanna har et kontrollert forhold til maten hun putter i seg. På samme måte som Arash, er også hun opptatt av at maten skal være sunn, men hun understreker at dette ikke innebærer at hun nekter seg selv enkelte matvarer, bare at hun har et bevisst forhold til det. Å kontrollere matinntaket fungerer også som en slags form for overvåkning i den grad det handler om å unngå å falle for fristelser en kan angre på senere i form av en eventuell vektøkning. Crossley hevder at å forholde seg bevisst til kosthold er en form for RBTs selv om den ikke vises i en direkte fysisk handling (2006:106). Det kan likevel argumenteres for at dette er en form for handling da aktøren må utøve selv-disiplin i form av å motstå fristelser. For Hanna betyr dette at hun må forholde seg refleksivt i vurderingen av maten som sunn/ikke-sunn, og dernest ta en avgjørelse.

Til tross for en bevisst bruk av overvåkningsstrategier nevner informantene at de har et balansert forhold til dem: Hanna nevner at hun ikke er ekstrem i forhold til maten; Arash spiser mye kake og Lars poengterer at han aldri egentlig har vært så veldig opptatt av kropp. Alle disse utsagnene er kjennetegn på den andre formen strategier, nemlig ignoreringsstrategier som er motpolen til overvåkningsstrategiene.

4.2.2 Ignoreringsstrategier

Crossley hevder at "body work is reflexive work". Samtidig hevder han at begrepet om RBTs oppfordrer oss til å identifisere de bevisste og sosiale aspektene ved kroppsliggjort handling, uten å redusere det til ren atferd (2006:105). I tråd med dette kan det argumenteres for at de gangene man velger å ikke utøve overvåkningsstrategier på kroppen, også kan være en bevisst strategi i form av ignoreringsstrategier. Crossley argumenterer for at det å avstå fra noe også kan være en refleksiv handling, som å avstå fra fristelser for en som slanker seg. På samme måte kan det argumenteres for at det å la seg falle for en fristelse og velge å se en annen vei kan være en refleksiv handling. Dersom denne formen for strategier blir oversett, risikerer man å gå i felle Crossley advarer oss mot, nemlig å redusere kroppslig handling som ren atferd.

Så hva er en ignoreringsstrategi? I dagligtalen finner vi eksempler på slike strategier i form av ”å unne seg”, eller det ”må være lov”. Det å unne seg noe kan bety å tillate seg å gjøre noe utenom det vanlige. I tillegg kan det tenkes at å unne seg også handler om en evne til å *ignorere* et slags begrep om *bør*. Dette kan bety å velge å bli hjemme fremfor å dra på trening; spise usunn mat eller hengi seg til fristelser. Ignoreringsstrategier kan dermed defineres som en slags *oppmerksom uvitenhet*. Fellesnevneren for ignoreringsstrategiene handler ofte om nytelse. Alene fører ignoreringsstrategiene til at man alltid overser behovet for kroppslig overvåkning. Det er dette som gjør den Viljeløse lat. Sammen med overvåkningsstrategiene sørger ignoreringsstrategiene for en kroppslig balanse og en opplevelse av akkurat passe.

Ignoreringsstrategiene er også noe informantene forholdt seg til i intervjuene. Det er gjerne i sammenheng med overvåkningsstrategier at fortellinger om ignoreringsstrategier kommer frem.

Rikke: ja, prøver jeg å trene når jeg har muligheten. Men jeg er ikke sånn, det er ikke sånn at jeg får helt panikkanfall om jeg ikke drar på treningssenteret etter en dag, liksom. Jeg syntes egentlig det er litt deilig å slippe. Men, har en veldig god unnskyldning, men (ler).

Rikke overvåker kroppen sin gjennom trening. Dette er hovedfortellingen. Likevel understreker at hun raskt at hun ikke er overopptatt av treningen, men at hun som regel har en god unnskyldning. Unnskyldningen kan være det som innledningsvis ble beskrevet som ”tillatelse”, eller hun ”unner seg å slippe fordi...”. Selv om det å dra på treningssenteret er noe hun ”burde” gjøre, så går hun ikke i stå dersom hun ikke gjør det, men velger å ignorere en oppfatning om *bør*.

I: Var det noe press på å være sunn? Og hva betyr sunnhet for deg?

Petter: Nei, ikke noe press på det men jeg har stor kjærlighet for sjokolade. Det er det beste som finnes. Så sunn kan man ikke kalle meg. Var bare heldig med god forbrenning og treningsvaner.

Filip: Men det er viktig for meg å være sunn og, det jeg legger i å være sunn er at jeg trener ganske mye så jeg må spise ganske mye. Og da spiser jeg egentlig masse hele tiden, men det er jo det å ta inn litt frukt og grønt og, og litt fisk en gang i blant. (...) Det var ikke sånn at jeg ble fiksert, jeg har aldri vært fiksert på å kropp og være veltrent og sånn. Det har egentlig bare hvert naturlig siden jeg har trent og alltid vokst og vært sulten og så videre.

Både Petter og Filip avviser at de er opptatt av kroppen sin, men hevder at den har kommet naturlig siden de alltid har trent og hatt god forbrenning. Som tidligere nevnt var trening i tillegg til diett, den vanligste måten å overvåke kroppen på blant informantene. Filip holder et

øye med hva han spiser og trener ganske mye, men han understreker likevel at dette ikke er noe han har vært opptatt av. Petter avviser en klassifisering som sunn fordi han spiser sjokolade. Ignoreringsstrategien består for Petter i å fortelle at han spiser mye sjokolade, mens for Filip er det en understreking av at han egentlig ikke er så opptatt av en veltrent kropp til tross for at han trener mye.

I: Om du kunne forandring noe med utseende, ville du gjort det da?

Arild: Ja, ville fjernet ølmagen selvfølgelig, en start det.

I: Hvorfor det?

Arild: Det er ikke sånn at jeg bryr meg så veldig mye om det.

Arild velger å ikke svare på intervjuerens spørsmål om hvorfor han ønsker å fjerne ølmagen, men svarer heller at dette ikke er noe han egentlig bryr seg så veldig mye om. Sitatet kan tolkes som at Arild har et øye for de tingene han ønsker å gjøre noe med, men at han velger å ignorere det ved å si at han ikke bryr seg så mye om det. Ved å først svare på hva han ønsker å gjøre, for deretter å svare at han ikke er egentlig bryr seg, kan dette tolkes som at han bevisst velger å overse dette ønsket.

Igen kan det argumenteres for at forholdet til ignoreringsstrategier også er kjønnet, på samme måte som overvåkningsstrategiene i forrige avsnitt. I forhold til de kvinnelige informantene er mennene i større grad opptatt av å understreke at de egentlig ikke bryr seg så veldig mye om kropp og utseende, men fremhever heller at deres forhold til trening og diett er ”naturlig” som Petter og Filip fremhevet i de to forrige sitatene.

Zhara: Man må jo være litt slank også må man være.. Ja, men.. Jeg er ikke overvektig akkurat, så det gikk greit egentlig, så.. men det var jo idealer og jentene passet jo på hva de spiste og sånne ting. Men de overdrev ikke, vi gikk ut på McDonalds av og til og, det var ikke slik at de sultet seg i hjel eller no.

Zhara forholder seg til et kroppsideal om en slank kropp ved at hun og venninnene passet på hva de spiste. Dette til tross, understreker hun at de ikke overdrev ved å for eksempel sulte seg. Tvert om: de gikk på McDonalds av og til. Forholdet mellom kroppsideal og overvåkning i form av dietter blir tydelig balansert når hun forteller at hun og venninnene til tider gikk på McDonalds. Dermed velger de bevisst å overse et kroppsideal de vanligvis forholder seg til. Det skal være lov å slippe å leve på diett.

Nora: Man skal kunne la vær å dra på trening en dag hvis man vil det, man skal kunne unne seg en bolle da, en sjokoladebit da, man skal kunne slippe å leve på diett da!

Sitatet kan tolkes ut fra et normativt ståsted om hvordan ting burde være. Nora mener at det burde være lov å ikke hele tiden være opptatt av å overvåke kroppen sin, og aldri få lov til å nyte de gode tingene i livet. Essensielt er likevel at dette handler om av og til, og ikke hver dag. Overdreven bruk av ignoreringsstrategier kan dermed føre til at en totalt overser overvåkningsstrategiene. Risikoen er da at man kan bli oppfattet som den Viljeløse: en som er lat og grådig på livets goder.

Hvordan informantene kommuniserte de ulike kontrollstrategiene synes til dels kjønnet, hvor jentene er mer eksplisitte i sin framstilling enn guttene. Sistnevnte var også i større grad opptatt av å fremstille sitt forhold til overvåkningsstrategier som noe som var ”naturlig”, som treningsvaner. En mulig forklaring på dette kan være at det oppleves som feminint å skulle bry seg om kropp og utseende. Bordo har argumentert for at kvinners liv sentrerer rundt kroppen, blant annet i form av forskjønnelse og forbedring av sine egne kropp. Måten kvinner engasjerer seg i skjønnhetspleie av kroppen kan derfor sees som en måte å oppnå femininitet (Bordo, 1995; Bengs, 2001:40). I tråd med dette kan det argumenteres at det kanskje er lettere for de kvinnelige informantene å fortelle åpent om deres hensikt og formål med trening og diett, uten at de føler at de kommer med noen form for innrømmelse, slik tilfellet noen gang var for guttene. Å være opptatt av kroppen er likevel ikke i seg selv noe som er særlig kjønnet blant informantene. Det som er kjønnet er hvordan informantene kommuniserer deres forhold til strategiene. Det kan argumenteres for at disse strategiene er refleksive i den forstand at aktøren forholder seg til flere mulige handlingsalternativer og velger bevisst det ene eller det andre. Overvåkningsstrategier er den typen strategier som typisk betegner atferdsmønsteret til den Ustabile, mens ignoreringsstrategiene er et typisk handlingsmønster hos den Viljeløse. Strategiene fungerer som motpoler hvor begge må være tilstede for å opprettholde en balanse og en Smal midte.

Forholdet mellom overvåkning og ignorerer minner om Turners (2008) metaforer på Apollo og Dionysos. I sin redegjørelse av en historisk kulturell sivilisasjon i Vesten, hevder Turner at denne består av en stadig svingende pendel mellom de motsatte krefter av Dionysos og Apollo (2008:56). Orgien og nytelsen med sin fornektelse av regler er dypt innskrevet i Dionysos-kulten, mens asketisme og faste som rasjonell kontroll er arven etter Apollo (Turner, 2008:153; Gomes, 2010:92). Dagens samfunn befinner seg et sted midt i mellom disse motstridende kreftene (Gomes, 2010:92). Slike moralske motsetninger som disse metaforene representerer finner også den portugisiske sosiologen Rui Machado Gomes (2010). Han peker på to motsatte diskurser i portugisiske blader. Den ene handler om et

forsvar for asketismen, mens den andre handler om kroppslig nytelse via konsum (Gomes, 2010:92). Det kan argumenteres for at kontrollstrategiene er en svingende pendel mellom overvåkning og ignorering; mellom Apollo og Dionysos. Til sammen utgjør et balansert forhold mellom disse to kontrollstrategiene en form for kroppslig moral i senmoderniteten.

4.2.3 Kroppslig moral

Til nå har det blitt forsøkt vist to ulike kontrollstrategier som informantene forholder seg til i intervjuene. Overvåkningsstrategiene sørger for at aktøren har tilstrekkelig kontroll over kroppen, mens ignoreringsstrategier sørger for at denne kroppslige overvåkningen ikke overdrives. Til sammen fungerer disse kontrollstrategiene som en slags kroppslig moral som sørger for å holde aktøren på den smale sti, uten å gi ut i ytterpunktene. Kroppslig moral forstås her som de holdninger og verdier som gjelder ivaretagelse av kroppen og som individet selv praktiserer. Balansegangen mellom disse strategiene er moralsk i den forstand den fremstilles som det eneste riktige for informantene. Her skal det gis eksempler på hvordan den kroppslige moralen kommer til uttrykk hos informantene.

Filip: Men sånn som jeg oppfatter det så liker jeg mennesker som trener. Men ikke sånn over-insj på trening, sånn trener hele tiden og er helt fiksert på det, og mat og spise og sånn. Jeg spiser ofte usunn mat og. Men at jeg trener regelmessig og liker å holde meg i aktivitet og har det gøy med det, det er viktig.

I: For du tenker selv at et slikt fokuser er litt idiotisk?

Hanna: Ja, jeg syns det. Folk som er helt ekstreme på at du skal se sånn og sånn ut og ikke veie et gram for mye. Jeg synes faktisk det er innmari dumt!

Ved å være overfokuset på mat og trening glemmer man nytelse, som er ignoreringsstrategiens fremste postulat. Deres eksplisitte avstand fra et slikt overdrevent fokus kan tolkes som et slags moralsk budskap i den forstand det oppfattes som feil. Filip nevner at han liker mennesker som trener, men ikke som trener for mye og ikke kan tillate seg ulike typer mat og lignende, mens Hanna tar avstand fra folk som er overfokuserende på utseende og vekten.

Olav: det kan jo være sunt selvfølgelig. Det kommer jo an på hvor mye man gjør det. Hvis man trener sånn av og til så er det jo veldig bra. Hvis man trener fem timer om dagen så er jo det veldig, ikke bra.

Petter: Nei, om du er under, at du ser ut som du er utmagra, du begynner å se bein, det er ikke bra. Du skal heller ikke være overvektig. At det ødelegger for deg, altså kroppen din da. At du har for mye sukker og fedme som faktisk kan føre til hjerte klapp og...

Trening kan være sunt, men dette kun gjelder dersom man trener av og til. Å trene for mye oppleves derimot som noe helt motsatt. Olav og Petters sitater kan knyttes til kontrollstrategiene som ble gjennomgått ovenfor. Informantene balanserte sitt forhold til overvåkningsstrategier ved hjelp av ignoreringsstrategiene og fikk på den måten vist at de mestrer balansegangen mellom for lite og for mye. Petter har helt klare meninger om hvordan man burde ivareta kroppen. Den skal verken være for tynn eller for tykk. Begge tilstander sykeliggjøres ved at man enten er "utmagra" eller står i fare for hjertesykdommer. Å sykeliggjøre noe eller fremstille noe som avvikende gir et bilde på hvordan ting ikke skal være. Å være akkurat passe slik Petter fremstiller det blir en slags form for normativ normalitet, i samme grad som tilfellet var ved beskrivelsen av den Smale midte. Denne kroppslige tilstanden om ikke for mye og ikke for lite opphøyes og kontrasteres med de sykeliggjorte ytterpunktene den Ustabile og den Viljeløse utgjør.

4.3 Kropp som uttrykk for personlig identitet

Dette kapitlet startet med et definert mål om å belyse det første forskningsspørsmålet om kropp som uttrykk for en personlig identitet, samt hvilke sammenhenger kjønn spiller en rolle. Forskningsspørsmålet er teoretisk fundert ved å på den ene siden ta utgangspunkt i en antakelse om at individualisering som en generell samfunnsprosess rammer på ulike områder, også i forholdet mellom kropp og identitet. På den annen side tar forskningsspørsmålet direkte utgangspunkt i Giddens påstand om at en av individualiseringens konsekvenser er at kroppen i økende grad er blitt et uttrykk for personlig identitet fremfor en sosial identitet, slik tilfellet var i den første moderniteten (1996:121). Men hvordan kommer dette frem av den foregående analysen?

Kropp som uttrykk for en personlig identitet kan av den foregående analysen vises gjennom tre sammenhenger. For det første kommer dette fram i forhold til hvordan informantene karakteriserer typene, og da særlig med tanke på typenes indre karakteristika og antatte livsstil. For det andre blir denne sammenhengen synlig i forhold til hvordan en god kropp sees i sammenheng med en god identitet og høy moral. Informantene tar avstand fra

ytterpunktene og rasjonaliserer deres miserable utfall som eget ansvar, og leses som en dårlig identitet og lav moral. Det tredje og siste punktet handler om kjønnsforskjeller. Disse handlet først og fremst om forskjeller i hvordan kjønn gjør sin kjønnede identitet i forhold til kroppslig praksis. Tynne jenter er unormalt og må derfor være rammet av en spiseforstyrrelse. Tynne gutter avviker for mye fra et maskulint ideale og er derfor, i likhet med jentene i mental ubalanse. Det oppleves som mer feminint å snakke eksplisitt en modifisering av kroppen. Dermed underspilles dette i guttenes utsagn, og fremstilles heller som noe som er naturlig.

Neste kapittel skal se nærmere på kropp som uttrykk for personlig identitet, men da med et nærmere fokus på individet selv og dets posisjonering i forhold til fortellinger om andre.

5 Forholdet mellom selvet og andre

En oppsummering av forrige kapittel viste hvordan kropp oppleves et uttrykk for en personlig identitet ved at aktøren stilles til ansvar for sin kroppslige fremtoning. Kjønnforskjeller ble synlig gjennom ulik kroppslig praksis.

Begge disse temaene skal i dette kapitlet tas et steg videre ved å se på forholdet mellom selvet og andre. Kapittel 4 viste at informantene på tvers av kjønn idealiserte og identifiserte seg med den Smale midte, dels fordi denne var regnet som normal. Men dersom alle informantene i dette materialet tilhører den Smale midte, hvem er så ytterpunktene?

I informantenes fortellinger om seg selv og egen kroppslig praksis, fremheves viktigheten av balanse, og å være seg selv. De har selv et avslappet forhold til kropp og føler seg i stor grad fritatt fra generelle samfunnsideal. Beskrivelsen av den Smale midte ligner på mange måter disse fortellingene. Denne mestret kontrollstrategiene og hadde dermed et godt forhold til sin egen kropp og en god selvtillit. Fortellinger om andre er derimot preget av å ligne beskrivelsen av ytterpunktene, som enten lar seg styre for mye av samfunnsbestemte kroppsidealer eller som mislykkes i sitt kroppslige prosjekt. Begge er tragiske utfall som er et resultat av overdrevne/underdrevne kontrollstrategier. Spørsmålet er hvorvidt dette kan kalles en livsløgn. Distansen de unge voksne tar til samfunnsideal kan tolkes som et uttrykk for å unngå eller utsette ansvaret som følger med disse idealene.

I fremstillingen av selvet og de andre uttrykkes det også en form ambivalens. Denne er dels kjønnnet da det først og fremst er jentene som uttrykker denne ambivalensen. Denne ambivalensen er preget av motstridende følelser mellom å bry seg om hvordan kroppen ser ut, men samtidig ønske at dette ikke skal oppleves som et krav.

Før forholdet mellom selvet og andre beskrives, skal fordelingen av informantenes opplevelse av hva som er en normal og ideal kropp belyses. Dette kan være et nyttig utgangspunkt fordi en slik persepsjon kontrasterer deres egne fortellinger til hva de opplever som normalt.

5.1 Kroppsidealer

Under intervjuene ble informantene vist bilder av 5 ulike kropper av begge kjønn som stod i tilfeldig rekkefølge med hensyn til størrelse¹⁰. De ble bedt om å peke ut hvem av de fem kroppene som de synes var den mest normale. Normal ble forstått som en typisk kropp som de fleste hadde. Deretter ble de bedt om å peke på hvem av kroppene som de syntes var den mest ideelle kroppen. Fordelingen finnes i tabellen under.

Navn	Normal mann	Ideal mann	Normal kvinne	Ideal kvinne
Kvinner (seg 2)				
Rikke	4/1	4/1	4	5
Jenny	1	4	4	5
Nora	4	4	4	5
Hanna	4	4	4	5
Katarina	1	1	4	4
Nina	-	4	-	4
Lisa	4	4	4	4
Andrea (seg 1)	4	4	4	4
Menn (seg 1)				
André	4	4	4	4
Emil	4/5	4	4	4
Johannes	4/5	4/1	4	4
Menn (seg 2)				
Even	1	4	4	4
Arild	4	4	4	4
Olav	1	1	4	4
Petter	4/5	4	4	4

Figur 2: Fordeling av informantenes svar på hvilken kropp som var normal og ideal

Av de 15 som ble presentert for bildene mente samtlige at kropp nummer 4 var den mest normale kvinnekroppen. Alle bortsett fra fire jenter mente også at denne kroppen var den ideelle kvinnekroppen. Disse fire mente at den ideelle kvinnekroppen var hakket tynnere enn nummer fire. Fordelingen blant guttene og mannskroppen forholder seg derimot litt

¹⁰ Rekkefølgen er illustrert i metodekapitlet og nummereringen er den samme her (nummer 4 er den Smale midte)

annerledes. I likhet med kvinnekroppene er det også nummer 4 som blir idealisert og til dels også regnet som den normale mannskroppen. Likevel er fordelingen mer sprikende her. Fire av jentene ser også mannskropp nummer 1 som både som normal og ideal, mens tre av guttene i utvalget er mer tilbøyelig til å hevde at nummer 5 er normalen, mens 4 eller 1 er regnes som idealet. Bare én av informantene sier at nummer 1 både er ideal og normal. Men hva sier egentlig denne fordelingen om hva som kan regnes for en normal eller ideal kropp?

For det første kan det se ut som at kvinner har et mindre spillerom i forhold til normalitetsstandarden. Dette kan tolkes som at det er viktig for kvinner å være tynne og at nummer 4 eller 5 faller innenfor denne standarden. For menn, derimot, ser det ut til at de er større spillerom i kroppslig standard. Tre av guttene kunne være tilbøyelig til å mene at nummer 5 var normal, mens tre av jentene mente at denne var nummer 1.

Til tross for enkelte tilfeller er likevel fordelingen ganske enstemmig. Kropp nummer 4 går igjen som den som både er normal og ideal for begge kjønn. Det normale er det ideelle og det ideelle er å være normal. Ut i fra dette kan det virke som at kvinner lettere kan falle utenfor normalitetsstandarden, mens menn har større rom både den ene og den andre veien før de blir oppfattet som unormale. Fordelingen kan si noe om koblingen og avstanden mellom det som oppfattes som ideelt og det som oppfattes som normalt for informantene.

5.2 Selvet og den Smale midte

Beck og Beck-Gernsheim skriver at selvet i senmoderniteten har internalisert en praktisk bevissthet om frihet (2002:43). Informantene er alle opptatt av å fremheve sin frihet og autonomi i sine kroppslige handlingsvalg. Idealet er å være seg selv. Denne forståelsen er paradoksalt på to måter: Et ideale kan forstås som et mål man forsøker å leve opp til, mens det ligger i sakens natur at man er seg selv til en hver tid. Man jakter altså å være noe man allerede er. Intuitivt gir dette liten mening.

Forstår man derimot dette på en annen måte, hvor det å være seg selv betyr autentisitet, gir dette straks litt mer mening. Individets autentisitet er selvrealiseringens moralske tråd, skriver Giddens (1996:97). Et ideale om å være seg selv, kan oversettes til et mål om å skille seg ut og være original. Å jakte kroppsidealer går i mot et autentisk selv, og bryter dermed også med individets egen forståelse av seg selv som unikt. En bevissthet om

frihet gir mening til informantenes posisjonering av seg selv som fritatt fra idealer. Alle informantene hevder like fullt at det eksisterer kroppsidealer, selv om de fremhever at de ikke lar seg påvirke av dem.

Men hva legger informantene i det å være seg selv? Blant annet innebærer dette at de ikke bryr seg spesielt om andres utseende, og det kan virke som at de fleste føler seg fritatt fra et samfunnsmessig krav til kroppsidealer.

I: Opplever du noen krav til kroppsidealer selv? Blir du påvirket av media, for eksempel?

Hilde: Nei, ikke veldig. Det synes jeg ikke. Jeg tror det er andre som blir mer påvirket enn meg.

Maja: Alle har vel lyst til å være kjempetynne, eller ikke kjempetynne, men sånn slanke osv. Men jeg føler ikke det er så mye press på det. For de fleste er jo ganske sånn gjennomsnittlig, litt over.

I: føler du at de kroppsidealene matcher de forventningene du har til din egen kropp?

Maja: nei, jeg føler meg litt over det, men jeg bryr meg ikke. Jeg er ikke så veldig opptatt av det egentlig.

Både Hilde og Maja mener at de verken føler et krav eller lar seg påvirke av kroppsidealer. I følge Maja er det å være tynn eller slank et slags allment opplevd ønske, men at hun selv ikke lar seg ikke selv hefte av dette. Begge posisjonerer seg selv utenfor et opplevd samfunnskrav om kroppsideale som andre blir mer påvirket av enn dem selv. Når Maja sier at hun er litt over det og ikke bryr seg, kan det tolkes som at det å følge et samfunnsideale i forhold til kroppen nesten virker litt barnslig og overfladisk. Til tross for at hun svarer nei på spørsmålet om hun mener at idealene matcher forventningene hun har til sin egen kropp, etablerer hun en posisjon som at hun aktivt velger å ta avstand fra det, uavhengig om idealet er det hun selv besitter eller ikke. På samme måte tar også Hilde avstand fra en eventuell påvirkning ved å hevde at det er andre der ute som lider mer under idealkroppen enn det hun selv gjør.

I: synes du det var mye fokus på utseende når du gikk på VGS.

Arash: nei, det tror jeg ikke. Det tror jeg de slapp. På vestkanten er det jo mye fokus på klesstil og sånn, men det slapp de. Så da gjør de i hvert fall en positiv ting.

I: du sier slapp *de*, hva mener du med det?

Arash: de på skolen.

I: enn du?

Arash: nei, jeg var meg selv, jeg brydde meg ikke om det, jeg har aldri brydd meg om sånt.

Arash snakker om utseendefokus som at det aldri ville gjeldt ham selv uansett om det var mye eller lite av det på skolen. Han stiller seg helt eksplisitt utenfor og når intervjueren spør hvordan han selv opplevde det, hvorpå han avfeier spørsmålet ved å hevde at han var seg selv. Det kan tolkes som at å være seg selv for Arash betyr å ikke bry seg om utseende da det kan

virke identitetsløst. Lar man seg påvirke er man heller ikke seg selv. Han hevder i tillegg at han aldri har brydd seg om sånt. På den måten opprettholder han en koherent biografisk fortelling om seg selv som autonom og uavhengig av andre; en som alltid er seg selv.

Johannes: Mitt ideal er egentlig bare å være seg sjæl. Og så gjør du det du føler deg vel med.

Silje: Jeg prøver å ikke bry meg så veldig om hva folk syntes om meg, (...) Hvis man går rundt og tenker på hvordan andre oppfatter deg hele tiden da så får du ikke så mye tid til å tenke på hvordan du har lyst til å oppfatte deg selv og hvordan du selv vil være, da går du bare rundt og prøver å oppnå andres forventninger og det syntes jeg ikke er bra heller.

I likhet med Arash, er også Johannes og Silje opptatte av å være seg selv. For Silje innebærer dette å ikke bry seg så mye om hva andre mener om henne. Dette kan tolkes som at dersom hun bryr seg for mye om hva andre mener om henne, vil hun glemme sitt mål om å være autentisk og unik. Hun vil ikke lide under åket av andres påtvungne idealer, fordi da risikerer hun å feile i sin egen streben etter selvrealisering. Et ideale om å være seg selv kan dermed tolkes som en streben etter å ikke bry seg om hva andre tenker eller leve opp til andres forventninger.

I: har du noen kroppsideal?

Linnea: Jeg kan jo ikke være noe annet enn det jeg er! Det jeg får tid er idealet.

Linnea virker nesten litt oppgitt over spørsmålet hun får fra intervjueren. Hun posisjonerer seg i likhet med de andre informantene helt utenfor et krav om kroppsideal ved å si at hun bare kan være seg selv. I likhet med de andre, kan det tolkes som at Linnea også mener at det individet selv som setter rammebetingelsene for hva som regnes som ideale, fordi idealet er å være seg selv. Ansvar for hvem man vil være er da nødvendigvis også opp til den enkelte. Men hvordan kan informantenes forståelse av et unikt og autentisk selv forklares teoretisk?

Å være seg selv er et ideale de alle etterstreber. Giddens skriver at selvet ikke er konstant men skapes refleksivt ved aktøren bevisst må vedlikeholde og skape identiteten (1996:68). Identitet må derfor forstås som individets anstrengelser for å skape en sammenhengende biografi om sitt selv. Det vil si å knytte sammen nåtid, fortid og fremtid til en koherent fortelling om selvet (Krange og Øia, 2005:70) Når informantene hevder at de har aldri og kommer heller aldri til å la seg påvirke av kroppsideal, eller si at det viktigste er å være seg selv, er det nettopp dette de gjør.

Giddens argumenterer for at selvrealiseringens moralske tråd er autentisitet (1996:97). Det ligger en slags dobbelthet i informantenes holdning om at ideale om å være seg selv. På den ene siden er et ideale et definert mål man strever for å nå, mens oppfattelsen om at ”jeg er meg” ligger i sakens natur at man er, for hvem skulle man ellers være? Likevel er det en slags diskursiv forskjell mellom et ”ideale om å være seg selv”, og ”jeg er meg”. Førstnevnte skaper en slags distanse til eget selv og oppfattede identitet, hvor individet refleksive vurdering må skje i tråd med den opplevde identiteten og følelsen av ”sånn er jeg”. Handler man på tvers av dette risikerer man å skade integriteten og følelsen av et sammenhengende jeg. Informantenes utsagn i denne delen kan tolkes som et forsøk på å skape en sammenhengende biografi om selvet. Samtidig er selvet som det ypperste idealet noe som gir mening i sammenheng med individualiseringstesen hvor identiteten ikke lenger er gitt, men er blitt en oppgave (Bauman, 2000:44).

Hvor informantene selv posisjonerer seg som autonome og uavhengige individer, har derimot andre lettere for å havne i ytterkantene hvor deres miserable kroppslige utfall hviler tungt på deres egne skuldre.

5.3 Fortellinger om andre og ytterpunktene

I forrige avsnitt kunne man se hvordan informantene selv posisjonerte som uavhengige av kroppsidealer ved å fremheve at det viktigste var å være seg selv. Fortellinger om andre er derimot preget av å ligne beskrivelsene av ytterpunktene den Ustabile og den Viljeløse. Det kan virke som at andre har lettere for å gå i fella og ende opp som ytterpunkt enn dem selv. Både fortellinger og eksempler på den Ustabile og den Viljeløse preger informantenes fortellinger, som enten overdriver eller undervurderer kontrollstrategiene på samme måte som typene i kapittel 4. Det kan argumenteres for at slike fortellingers funksjon er å fremheve at individet selv er et moralsk vesen som evner å se og ta avstand fra slike mistak, heller enn bare en fortelling om andres feilsteg. Disse fortellingene bekrefter også deres kroppslige moral om balanse mellom kontrollstrategiene.

Jenny: mamma trener jo hver dag. Men nå har hun blitt sykemeldt. Men nå har hun trent så mye at knærne har blitt helt ødelagte, så...

I: Var det hun du kunne knipse av tredemølla?

Rikke: Nei, det var hun jeg gikk på Bøler med. Men ja. Hun trener ikke så mye, men når hun først gjør det så er det sånn crazy å se på. (...) hun er den som kan finne på å gå på suppediett og ikke spise på en uke og sånn. Og løpe en mil om dagen, for hun er så målbevisst, så det er liksom ikke no problem for henne, selvfølgelig stress, men det klarer hun helt fint.

I: Men da er målet bare å bli tynn?

Rikke: Ja, å bli tynn. Hun er sånn, hun er sånn, målet hennes er å bli tynn. Det er ikke noe annet mål, det er ikke for å bli sunn, det er ikke noe styrke, det er liksom bare å bli tynn. Å sulte seg selv og ikke spise. Så hun er der.

Sitatene fra Jenny og Rikke forteller om familie og bekjente som overdriver

overvåkningsstrategiene for å etterstrebe et slags samfunnsideale om en tynn og trent kropp. Prisen de må betale for å være underlagt kroppsidealets åk er at de ender opp som eksempler på den Ustabile.

Jennys beretning om morens forhold til trening kan tolkes som at treningen har tatt helt overhånd for moren og at hun nå må betale prisen med ødelagte knær og sykemelding. Moren har tydeligvis overdrevet treningen og fortellingen om hvilke konsekvenser dette har hatt for henne virker på en måte moraliserende ved at overdrivelse av kroppsovervåkning via trening ikke er bra. Venninnen Rikke forteller om er målbevisst, men er tydeligvis preget av å ha et feil fokus i overvåkningsstrategiene ved at hun går på suppediett, sulter seg en ukes tid og løper en mil om dagen. Ved at Rikke understreker at målet ikke er å bli sunn, men tynn, blir fortellingen om venninnen et slags skrekkscenario hvor ting er gått helt ut av kontroll. Den Smale midte ble i kapittel 4 beskrevet som en som var sunn, og dermed også normal. Ved at målet er å bli tynn og ikke sunn er dette et ”feil” mål, slik den Ustabiles målrettede adferd ble tolket. Beskrivelsen av moren og venninnen ligner beskrivelsene av den Ustabile. I likhet med disse er den Ustabile en type som overdriver trening og potensielt sulter seg. Denne typen ble også beskrevet som målrettet i den grad det handler om å bli tynnest mulig, noe som også preger informantenes fortellinger. I tillegg ble den Ustabile gjerne ble sett i sammenheng med spiseforstyrrelser noe Hannas venninne har opplevd.

I: Kjente du noen gang på dette presset med motepress og slankepress?

Hanna: egentlig ikke.

I: tror du at det var noen som ble påvirket av det?

Hanna: ja. Ja faktisk, ei venninne hun fikk merke det veldig. Hun har slitt en del med depresjoner og litt av hvert og så når a i tillegg får en følelse av at kroppen hennes ikke er bra nok, så har hun hatt spiseforstyrrelser og det som er... eller på vei til spiseforstyrrelser. Så hun sultet seg. Så hun fikk merke det! Likevel ikke fordi hun fikk høre det direkte, men mer kanskje fordi hun fikk merke det presset som er generelt rundt også.

Til tross for at Hanna forteller om et slankepress på skolen ble hun ikke selv påvirket av det. Det ble derimot venninnen. Kontrasten mellom Hannas egen opplevelse av påvirkning blir også tydelig når hun forteller om at venninnen ikke bare opplevde det i skolesammenheng, men mest av alt på grunn av et generelt samfunnspress. Fortellingen om venninnen som led både av depresjoner og spiseforstyrrelser ligner også beskrivelsen av Den Ustabile typen. I tillegg til å være målrettet i forhold til å bli tynnest mulig som sitatet fra Rikke viste, ble denne typen også beskrevet som å være i mental ubalanse. Hannas beretning av venninnen er også preget av å være i mental ubalanse ved at hun slet med depresjoner og negative følelser om at kroppen hennes ikke var bra nok.

Beskrivelser og fortellinger om andre inneholder også eksempler om den Viljeløse typen. Tidligere ble denne typen beskrevet som lat, inaktiv, ikke spesielt sosial og hvor dens korpulente kropp gjerne ble kommentert av andre. Dette resulterte i en indre usikkerhet.

I: Gjør det han usikker at han har en stor kropp?

Emil: Ja, det tror jeg. Han får jo respons for det da. Det var en gutt på ungdomsskolen min som var veldig overvektig og han endte opp uten venner, dessverre, og det er veldig trist at det skal være sånn. Men det er jo fordi at folk tenker på han i forhold til sånne ting.

I: tenkte de at han burde gjort noe med det?

Emil: Ja, jeg tenkte jo det selv også. Jeg vet ikke om han prøvde jeg. Nei, han kan jo ikke ha gjort det. Det går jo an å slanke seg hvis man går inn for det.

Det faktum at denne medeleven endte opp uten venner rasjonaliserer Emil gjennom de egenskaper som er knyttet til det å være overvektig: lat, inaktiv osv. Han sier at han synes det er trist at det skal være sånn, men at han selv tenkte de samme tingene. Dette er i utgangspunktet noe som kan virke paradoksalt, ved at han ønsker at det ikke er sånn, men selv tenker i samme baner. Måten Emil løser dette på blir imidlertid å konkludere med at denne medeleven ikke kan ha prøvd å gjøre noe med vekten, fordi det er mulig! Denne tolkningen blir meningsfull sett i sammenheng med beskrivelsen av den Viljeløse. Ved at Emil mener at gutten kunne slanket seg, men ikke prøvde, bekrefter det videre at overvektige er late og at de derfor kan skylde seg selv.

Hanna: Jeg har jo ei venninne, eller kollega, og hun er veldig overvektig. Hun prater mye med meg om det, fordi hun føler selvfølgelig på vekten, når hun må bruke herreskjorter og den så vidt passer, på jobben. Så går jo det veldig på selvfølelsen hennes. Men da også tror jeg at det har noe med egen innsats, for hun er ikke villig til å gjøre noen ting for å gå ned i vekt. (...) For hun vil jo gjerne ned i vekt og hun gikk også til det å sulte seg og spiste en Go' morgen-yoghurt om dagen. Og du klarer ikke å leve lenge på det. Og da gikk hun fort ned i vekt, men like fort opp igjen. Jeg har jo prøvd å forklare henne at hvis hun bare bytter ut sånn og sånn mat med det og det, så vil hun jo fort se resultater. Men det er hun ikke villig til. Så da...

I: Litt hennes egen feil?

H: ja, jeg føler det. Men jeg vet jo ikke hvorfor hun har blitt så overvektig eller om hun alltid har vært det eller...

I likhet med Emil, konkluderer også Hanna med at det er kollegaens egen feil at hun er så overvektig fordi hun ikke er villig til å gjøre en innsats. Kollegaen har dårlig selvtillit på grunn av vekten, noe som også var tilfellet med den Viljeløse. Hanna er likevel klar på at kollegaen ikke viser vilje til å gjøre en innsats for å gå ned i vekt, og dermed heller ikke vilje til forandring. På samme måte som Emils eksempel om medeleven, er også Hannas kollega viljeløs i den grad de ikke prøver nok. Kollegaen vil gjerne, men bruker feil metoder, noe Hanna har prøvd å fortelle henne. Konklusjonen blir både for Emil og Hanna at det til syvende og sist at den andre kan klandre seg selv, fordi det finnes måter å gjøre det på. I likhet med Hanna, forsøker også Even å fortelle sin mor hvordan hun skal ta bedre vare på sin egen helse.

Even: (...) jeg lurte av og til på hva hun holder på med. Også har mamma mye sjukefravær fordi hun ikke gidder å ta vare på helsa si. (...) Jeg synes rett og slett at hun greier ikke å ta vare på seg sjøl tilstrekkelig. Hun forstår ikke at hun lever ut en destruktiv livsstil!

Even forteller om moren som alltid har vært overvektig. Til tross for at han har forsøkt å minne henne på at hun burde slanke seg klarer hun ikke å ta det inn over seg. Konsekvensen er en nedadgående spiral med masse sykefravær og en ødelagt helse. At informantene opplever seg selv som frie og handlende individer, men andre som preget av idealforfølgelse eller latskap kan forklares ut i fra den moraliserende distansen de tar fra disse fortellingene. Informantenes fortellinger er derfor en måte å bekrefte sin egen identitet som moralske vesener. De tar avstand fra de andres ulykke, men rasjonaliserer det likevel som at ansvaret og også skylden for det tragiske utfallet er deres egen feil. Å ta ansvar for kroppen kan oppleves som en tung byrde for aktøren. Deres opplevde autonomi og distanse fra idealene kan kanskje dermed være en form for livsløgn, hvor aktøren fraskriver seg ansvaret eller dytter det foran seg.

5.4 En livsløgn?

Informantenes fortellinger er preget av et selv som fritt og autonomt, men samtidig mestrer balansen mellom kontrollstrategiene. Denne balansegangen er også noe den Smale midte mestret, noe som var en medvirkende årsak til at denne ble oppfattet som både normal og ideal. Denne var også en type som hadde det bra med seg selv, som visste at den var normal. Fortellinger om andre ble derimot kategorisert som tragiske utfall som lignet beskrivelsen av den Ustabile og den Viljeløse. Det ble antydning at fortellingene om andre fungerte som en opprettholdelse av et moralsk selv, heller enn bare tilfeldige fortellinger. Spørsmålet er hvorvidt en opplevd fritakelse fra samfunnsidealene, som andre lar seg fange av, kan kalles en livsløgn? Et selv som alltid er fritt og autonomt, mens andre er styrt av samfunnsidealene virker nesten absurd. I fortellinger om ytterpunktene og andre plasseres ansvaret på aktørens egne skuldre, mens selv føler de seg fritatte fra en slik byrde ved at de opplever seg selv som normale. En mulig tolkning av dette kan være at de distanserer seg fra dette idealet slipper unna presset og ansvaret som følger med. I og med at ytterpunktene ble beskrevet som rimelig tragiske utfall, kan denne opplevde autonomien sørge for en opprettholdelse av selvet.

Nora: jeg er for så vidt fornøyd sånn som jeg er nå, men jeg merker at man har jo fått litt mer fett på kroppen enn man hadde når man var yngre. Det er ikke at jeg slavisk går inn for å gjøre noe med det. Men man trener jo for at, og spiser sunt for å ikke gjøre det noe verre. (...) Når du trener kommer du i god kontakt med kroppen din, så enten liker du den fordi den blir bedre, eller så liker du den fordi du lærer deg å leve med den, så blir du mer selvsikker. Får troen på deg selv.

I: hvis du kunne forandre noe ved ditt utseende eller kropp, ville du gjort det?

Emil: hvis jeg kunne blitt mye mer muskuløs veldig fort så ville jeg gjort det. Men det er ikke noe jeg er misfornøyd med fordi det er jo noe som jeg vet kommer, det er en naturlig prosess, så jeg er ikke misfornøyd.

Nora og Emil forteller at de ikke er misfornøyd med kroppen sin. De har begge ting de skulle forandret på, men fremhever at de ikke går slavisk inn for å gjøre noe med det. Nora forsøker å kontrollere dette ved å trene og ikke gjøre situasjonene noe verre, mens for Emil ligger hans resultat i fremtiden med større muskler. Dette kan sees i sammenheng med Gimlins (2002) forståelse av trening som en form for ansvarsfraskrivelse i forhold til kroppen. Til tross for at verken Emil eller Nora er misfornøyd som sådan, har de likevel ting de skulle endret på. De utsetter imidlertid å møte seg selv i døren gjennom treningen. Treningen blir en måte å utsette et opplevd ansvar hvor de potensielt kan føle seg mislykket i sitt kroppsprosjekt. Gimlin

hevder at uavhengig om kroppen fortsatt ikke lever opp til en ideell standard, nøytraliser treningen dette i forhold til identiteten og en potensiell følelse av mislykkethet (2002:60).

Det eksisterer en slags dobbelthet i forholdet mellom selv og andre. Selvet er fritt og autonomt, mens andre styres av idealer og holdes også ansvarlig for sine kropper. Potensielt kan dette lede til en form for ambivalens.

5.5 Ambivalente kropper

Til tross for at fortellingen om selvet er preget av autonomi og frihet, hviler det likevel en slags kroppslig ambivalens i enkelte av fortellingene. Denne ambivalensen forstås som motstridende følelser om kroppen og opplevde krav som stilles til denne. Den internaliserte bevisstheten om frihet forstyrres av eksisterende samfunnsidealene. Tidligere i kapitlet ble det presentert en fordeling for hva som ble regnet som ideal og normal kropp for begge kjønn. Fordelingen antydte at kvinner hadde mindre handlingsrom for hva som kunne regnes for en normal kropp, mens denne var større for menn. Kvinners oppfattelse av hva som er en normal kropp er dermed smalere enn for menn. For menn var det viktigere å være sterk. Helse og sunnhet er også et sentralt tema for begge kjønn, men disse tema er likevel nært knyttet til kroppsidealer. Med andre ord, er man som kvinne slank eller smal blir man som regel persipert som sunn også. Det samme gjelder for menn, men på en litt annen måte: for menn er det viktig å være muskuløs, men der er det mer rom for individuelle forskjeller. Det er ikke en like tett sammenheng mellom å være uattraktiv for menn dersom man ikke muskuløs, som det er for en kvinne å være overvektig.

En følelse av ambivalens kan dermed forstås som motstridende følelser om å være fri samtidig som man er bundet av idealer. Ambivalensen er tydelig kjønnnet i den grad det er jentene som uttrykker disse motstridende følelsene. De har en klar oppfatning av at de er frie, og burde være frie, men klarer ikke selv å leve opp til dette. Eksempler på disse motstridende følelsene er særlig i forhold til vekt og utseende. For eksempel sier Hanna: *"Jeg tenker at egentlig skal jeg ikke bry meg noe særlig om vekta, men samtidig så bryr jeg meg..."*. Vekten er noe hun burde vært fritatt fra, men som hun ikke klarer å frigjøre seg fra likevel. Videre forteller hun om disse motstridende følelsene i forhold til vekten.

Hanna: Jeg trener rett og slett bare for å bli sterk, holde meg sunn og frisk! Jeg tenker ikke på dette med vekt. Jeg fikk jo litt panikk da jeg gikk opp fra 57 til 62 kg men, likevel... etter at jeg begynte å trene så mye styrke. Og det er veldig mange som følger vekta, da når man trener. Og det tror jeg rett og slett er helt feil måte å gjøre det på!

I: Men du fikk panikk?

Hanna: ja, det var vel det at jeg ble redd for at nå var jeg litt for svær og alt de greiene der. Men jeg hadde jo blitt slankere, men jeg veide mer. Så det tok en ukes tid eller to før det gikk opp for meg at det rett og slett er idiotisk å bry seg om vekt og sånn. Jeg har aldri tenkt noe over det før, at vekt og sånn er noe viktig. Nei, vettu hva, det blir feil! Jeg har aldri vært så veldig opptatt av vekt og sånn før og det er jeg ikke nå heller! Det jeg har vært opptatt av er at man skal trives med kroppen sin da. Så derfor veier jeg meg ikke i det hele tatt lenger fordi jeg gidder ikke å bry meg noe om det!

I: veier du deg ikke fordi at du ikke vil se tallet? Dersom du hadde gått ytterligere opp i vekt på badevekta, men ikke sett endring i kroppen. Hva er den spontane reaksjonen da?

Hanna: Jeg vet ikke, først ville jeg nok fått litt noia. Tenkt at –gud nå må jeg ned i vekt. Men jeg er ikke så veldig fan av slanking, jeg synes det er alt for mye fokus ved det.

Hanna sier at hun aldri har brydd seg om vekten og kommer ikke til å gjøre det heller. Likevel har hun tydelig motstridende følelser i forhold til hva hun burde og hva hun faktisk gjør. Hun forsøker å rasjonalisere et økende tall på vekta med at hun har blitt smalere, men henger seg likevel opp i vekten. Fordi tallet i seg selv er så forstyrrende har hun sluttet å veie seg. På den ene siden er hun opptatt av at man skal trives med kroppen sin, være fri til å velge hva dette enn måtte innebære, men på den andre siden kjemper hun med et samfunnsideale som hun føler hun må passe inn i.

I: er du opptatt av utseende på noen måte?

Linnea: Men alle er jo det! Jeg ser på det som at jeg er fornøyd, men jeg tenker ikke noe mer på det. Fordi at hvis man blir alt for opptatt av det i den ene eller den andre retningen så blir det bare ubehagelig å tenke på det. Jeg har ikke lyst til å tenke så veldig høyt om meg selv. og det er kanskje det jeg sliter litt med da at jeg har ofte litt dårlig selvtillit og jeg ikke føler meg bra nok (...). Kjæresten min spesielt påpeker ofte at folk eller gutter som ser etter meg, men jeg vil helst ikke tenke på det! Jeg prøver å være litt nøytral i forhold til utseende, og så prøver jeg å ikke dømme andre på utseende heller. Jeg vil helst at det ikke skal være så viktig! Noen av veiene. Men man kommer jo ikke utenom. For eksempel av og til hvis jeg ser en blond berte med kjempestore silikonpupper og en halv cm lag med sminke så tenker jeg jo mitt. Men jeg prøver å ikke være så opptatt av det fordi jeg vil ikke at det skal ha så mye å si.

Ambivalensen for Linnea består i å på den ene siden ønske at folk ikke skal bry seg om utseende, men samtidig også være klar over at dette ikke er til å komme unna. Ved at hun vet at også hun vurderer andres utseende, må hun nødvendigvis også forholde seg til og ta

utgangspunkt i at andre vurderer henne. Hun vil gjerne være fri fra et ideale om å passe inn, men fordi hun reagerer på andres kropper blir hun stadig konfrontert med dette idealet.

Jenny: ja, altså man skal jo egentlig bare tenke sånn at hvis folk ikke liker som jeg går så er det synd for dem, men det er jo ikke sånn i virkeligheten!

Jenny forholder seg også til et ideale som forstyrrer hennes opplevelse av seg selv som fri. I likhet med Linnea skulle kanskje hun også ønske at det ikke var slik i virkeligheten, men at dette er noe hun er tvunget til å forholde seg til. Dette kan tolkes som at hun, i likhet med Linnea også ikke ønsker at realiteten skal være slik den hun forholder seg til nå.

Ambivalensen Hanna, Linnea og Jenny gir uttrykk for viser at følelsen mellom frihet og konformitet er til dels kjønnet. Likevel kan det antydes at dette til dels kan gjelde for guttene.

Hjalmar: si fotball da for eksempel, Hvis jeg liksom "oi, han var sterkere enn meg, det var litt pinlig"

Det er bare det. Sånn utseendemessig har jeg ikke...

I: Det har ikke så mye meg utseende å gjøre?

Hjalmar: Nei, det er rett og slett bare, kapasiteten, altså evnen til å utnytte styrken. Jeg kunne gjerne sett sånn her ut og vært... altså jeg ville heller sett sånn her ut og vært mye sterkere, enn å se mye sterkere ut og være like sterk som jeg er nå.

I frekvensfordelingen for hva som var regnet som normale og ideale kropper for menn og kvinner hadde menn større kroppslig frihet enn kvinnene. Årsaken til dette kan være at det ikke er så mye det fysiske utseende som regnes som ideale, som det er fysisk styrke. Hjalmar sitat er et eksempel på dette. Det er ikke kroppens ytre i seg selv det står på, men styrken. Til tross for at idealet på hans skole var at man skulle være trent sier han tidligere i intervjuet *"men jeg brøy meg ikke i det hele tatt, altså jeg blåste liksom litt i det da"*. Likevel eksisterer det en form for ambivalens ved at han ikke vil bry seg, men samtidig forholder seg til dette idealet. Frosts (2003) undersøkelse om kjønnsforskjeller i forhold til kroppslig oppmerksomhet antydte at det eksisterte en økende "feminisering" blant guttene, ved at guttene i økende grad forholdt seg til et kroppsideale. På samme måte kan det være mulig å antyde at ambivalensen mellom frihet og konformitet er sterkere for de unge kvinnen, men at den potensielt kan være økende blant de unge mennene.

Til nå har analysen vært fokusert rundt de to første forskningsspørsmålene hvordan kropp for de unge er et uttrykk for en personlig identitet, samt i hvilke sammenhenger kjønn var avgjørende. Funnene til nå indikerer at det er en tett sammenheng mellom kroppslig

utseende og antatte personlige karakteristika. Informantene er refleksive i forhold til hvordan deres egen kroppslige praksis bidrar til å forme inntrykket de gir om verden om hvem de var. Dette til tross, opplever de seg selv som frie og autonome, og distanserer de seg fra et opplevd krav til konformitet.

Begge kjønn var opptatte av å holde kroppen i form, og den mest dominerende kjønnsforskjellen var at jentene opererte med et smalere bilde av hva som var en normal kropp, enn guttene. Likevel er ikke kjønnsforskjellen så stor som mye forskning indikerer, da begge kjønn er opptatte av kroppslig overvåkning, men på ulik måte. Siste del av kapitlet viste hvordan motstridende følelser, særlig hos jentene, var årsak til en opplevd ambivalens om kroppen. I tråd med tidligere forskning var ikke denne ambivalensen like fremtredende hos guttene, men potensielt økende da det fantes tendenser til dette. Ambivalensen som beskrives her utgjør en simultan eksistens mellom to motstridende følelser om kroppen. På den ene side opplever de seg som frie og autonome individer som ikke lar seg styre av kroppsidealene. På den annen side blir de stadig konfrontert med disse idealene og føler seg bundet av dem. De står dermed fast mellom frihet og ansvar for kroppen. På samme måte kan det argumenteres hvordan to motstridende diskurser kan være kilde til ambivalens hos aktøren. Neste kapittel vil forsøke å belyse to slike motstridende diskurser om kroppen. Den ene dreier seg om en oppfattelse om at skjønnhet kommer innenfra, mens den andre handler om kropp som eget ansvar.

6 Kroppslige diskurser

Dette kapitlet tar sikte på å besvare det tredje forskningsspørsmålet om *”hvilke diskurser trekker de unge på i fortellinger om kropp og identitet?”*. En utkrystallisering av ulike samfunnsdiskurser kan bidra til en utvidet forståelse av funnene gjort i kapittel 4 og 5 ved at ulike diskurser om kropp og identitet som eksisterer i samfunnet kan plukkes opp og uttrykkes i de de unge voksnes selvforståelse og hverdagspraksis (Wright, 2006). Tilgjengelige, men motstridende diskurser, kan videre lede til en følelse av ambivalens.

Diskursene det her pekes på er på den ene siden en diskurs om at ”skjønnhet kommer innenfra”. Den andre handler om ”kropp som eget ansvar”. Sentralt er hvordan identitet og synet på kropp blir forstås innen disse diskursene. I en diskurs om skjønnhet som kommer innenfra forstås identitet som noe unikt og varig, og kropp som noe som bare er naturlig. Kropp som eget ansvar griper derimot identitet som refleksiv og foranderlig, og hvorpå denne leses på kroppen. Begge deler er dermed formbar. Informantene forholder seg parallelt til begge diskursene, hvor ”skjønnhet kommer innenfra” blir idealet, mens ”kropp som eget ansvar” blir praksis. Til slutt vil fenomenet treningsstudio belyses. Treningen blir en måte å nøytralisere og utsette en opplevelse av kropp som eget ansvar og en potensiell følelse av mislykkethet. Likevel forsterkes denne følelsen av at selve treningsformen er individualisert. Før dette vil det være hensiktsmessig å hente opp igjen deler av den teoretiske forståelsen som danner grunnlaget for en diskursiv forståelse.

6.1 Diskursive konstruksjoner

I teorikapitlet ble det etablert en sosialkonstruktivistisk forståelse for å gripe sammenhengen mellom kropp og identitet for unge i et senmoderne samfunn. Fire premisser bandt det sosialkonstruktivistiske feltet sammen og var utgangspunktet for forståelsen. Her skal det hentes opp de siste to premissene som muliggjør en fortolkningsramme for dette kapitlet. Det ene er en antakelse om sammenheng mellom viten og sosiale prosesser, hvor interaksjon danner felles sannheter som opprettholdes gjennom diskursive konstruksjoner. Det andre er en eksisterende sammenheng mellom viten og sosial praksis. Individualisering som

samfunnsprosess fordrer en nærere tilknytning mellom kropp som uttrykk for en personlig identitet, samt autentisitet og en bevissthet om frihet. Hvordan individene forholder seg til disse sannhetene i sin kroppslige praksis vil være avhengig av viten om kroppens betydning og sannhetsregimer om kroppslig ivaretagelse.

Diskursbegrepet kan være et minefelt i seg selv da man fort kan ende opp med en forestilling om at en objektiv verden ikke eksisterer utenfor diskurser (Shilling, 2003). Goffman argumenterer for at individet er i en interaktiv prosess med omverdenen (1992). Individet er verken offer eller utøver, men er en aktiv forhandler i møte med sosiale prosesser og forståelser. Adapsjon av diskurser står dermed ikke i et én til én forhold, men forhandles om og tilpasses av aktøren. Aktøren er dermed en aktiv i møtet med diskurser. Et viktig poeng i teoretiseringen av diskurser er maktaspektet da diskurser ofte fremstår som normale. Som de tidligere kapitler har vist er normalitetsbegrepet hyppig brukt av informantene, men særlig i form av en normativ normalitet og en forestilling om *bør*. I likhet med Wright m.fl. (2006), vil det derfor også argumenteres for at unge ikke er passive konsumenter av diskurser som sannheter, men heller at disse diskursene integreres og forhandles om på ulike måter.

I denne sammenheng er diskurser om at ”skjønnhet som kommer innenfra” og ”kropp som eget ansvar”, nok begge like naturlige og normale for informantene, til tross for at de er motstridende. Premisset om en sammenheng mellom viten og praksis kan derfor gi et grunnlag for å forstå dette. 30 av 34 informanter nevnte at de trente, og mange var i tillegg oppmerksomme på diett, noe som kan implisere en viss sammenheng mellom kroppslig praksis og en diskurs om kropp som eget ansvar. Dette finner også tidligere studier som undersøker sammenhengen mellom diskurser om kropp og kroppslig praksis (Rysst, 2010; Wiklund, m.fl, 2010). Disse studiene antyder at det finnes diskursive konstruksjoner av hva som kjennetegner gode og dårlige kropper, og hvor trening og helsefokus er veien til et godt utseende. På bakgrunn av dette vil det dermed være sannsynlig å hevde at det også vil finnes diskursive konstruksjoner av sammenhengen mellom kropp og identitet.

”Skjønnhet kommer innenfra” trekker på en forestilling om et unikt selv som skinner gjennom kroppen. Således kan denne diskursen knyttes til en tradisjonell identitetsforståelse om en unik, stabil og gitt identitet. ”Kropp som eget ansvar” indikerer derimot en økt oppmerksomhet mot kroppslig ivaretagelse fordi dette avslører individets sanne natur. Dette knytter seg videre opp til individualisering som overordnet samfunnsprosess hvor identitet og kropp konstrueres refleksivt. I et senmoderne samfunn kan det antas at denne diskursen blir den dominerende holdning til kroppen, da ansvaret for egen kropp plasseres på individets

egne skuldre. I det følgende skal det komparativt pekes på utsagn hvor disse dimensjonene blir tydelige.

6.1.1 "Skjønnhet kommer innenfra"/ "Kropp som eget ansvar"

Det kan argumenteres for at informantene trekker på to diskurser i sine fortellinger om kropp. Sitatene som her trekkes frem er ikke like eksplisitte som de foregående sitatene i kapittel 4 og 5, og fortolkes derfor mer. Dette betyr at de er åpne for andre fortolkninger enn de som her gjøres. Sitatene er i hovedsak trukket frem for å illustrere hvordan den eksisterende ambivalensen som ble antydnet i forrige kapittel, også kan forstås diskursivt.

I diskursen "skjønnhet kommer innenfra" er det er det unike ved hvert menneske som er vakkert. Det unike er forstått som en sympatisk personlighet. Identitetsforståelsen innen denne diskursen tar utgangspunkt i det som kan kalles en tradisjonell identitetsforståelse, altså selvet som noe varig og unikt. Kropp er i denne diskursen sekundær. Kroppen blir vakker ved at personligheten er vakker. Det at individet har en vakker personlighet, vises på kroppens utside gjennom utstråling.

I diskursen "kropp som eget ansvar" holdes aktøren selv ansvarlig for sin kroppslige utforming, da denne sees på som selve beviset på en vakker eller tarvelig personlighet. I denne diskursen er det kroppen som speiler identiteten. Identitetsforståelsen innen denne diskursen kan forklares ved bruk av skillet mellom sosial og personlig identitet slik Goffman og Giddens bruker begrepene.

For å kunne belyse forskjellene mellom disse to diskursene fremstilles sitatene komparativt hvor sitater fra diskursen "skjønnhet kommer innenfra" står først, og "kropp som eget ansvar" står sist. Eksemplene samles innunder fire stikkord: natur/kultur, å være/ ikke være seg selv, personlighet/utseende, altruisme/egoisme. Stikkordene og sitatene er overlappende, men belyser likevel flere dimensjoner ved diskursene.

1. Natur /Kultur

Nina: (...) *alle mennesker er pene naturlig*, og hvis man skal begynne å forandre på det så ser det til slutt dumt ut, og da er det ikke noe pent lenger.

Rikke: Ehm, har jo mye med gener å gjøre, om man er pen eller ikke, ofte. Også det at man lever sunt og tar var på seg selv.

I: Så det er noe som er medfødt også...

Rikke: Ja, altså man har anliggende, også kan man på en måte fikse på det, eller hva skal jeg si. Det er vanskelig å si. Man må jo som sagt, ja, *hvis man trener og lever sunt, så blir man det som samfunnet mener som pent da*.

At alle mennesker er pene naturlig kan tolkes som at alle mennesker er unike, og at det derfor alltid er noe vakkert å spore i alle. Forandrer man på det som er naturlig, mister man det unike og dermed også det som er vakkert. I det andre sitatet trekkes det frem at det viktigste for et bra utseende er en kultivering av kroppen. Er man født med et dårlig utgangspunkt, kan man endre dette. Generelt vil man automatisk bli penere dersom man trener og spiser sunt

Det kan argumenteres for at det ligger et skille mellom natur og kultur i begge disse sitatene. Natur/kultur skillet er en velkjent debatt i akademia, også innen teoretiseringen av kropp (Shilling, 2003:37). Utgangspunktet er hvorvidt kropp og identitet skal forstås som en naturlig størrelse eller en kulturbestemt størrelse. Det kan argumenteres for at det er lignende tendenser som ligger til grunn i de to diskursene. Naturalistisk forståelse tar utgangspunkt i kropp og identitet som førsosiale, gitte og endelige størrelser (Shilling, 2003:37). En kulturell forståelse av kroppen derimot forstår kropp og identitet som kulturavhengig og relativt. Det vil si at kropp og identitet ikke er naturgitt, men skapes i en kulturell kontekst. I det første sitatet kunne man se hvordan det naturlige og unike blir fremhevet som vakkert, og en endring eller kultivering av det naturlige ødelegger det unike. I det andre sitatet trekkes det frem at kropp må kultiveres gjennom trening og kosthold for å være vakker.

2. Å være eller ikke være seg selv.

Christian: For du kan jo være så pen som du bare vil, hvis du er en klein person så har du et problem. Selv om du er veldig pen.

Emil: Jeg føler at det er ikke noe sånn kroppen er SÅNN. Jeg ser på kropp som noe man kan forme og forandre. *Vi snakker om å være tjukk fordi det er å være seg selv*. Det blir feil! Det er mange som

forandrer helt på kroppen sin! Det er bare høyden og beinbygningen du ikke kan gjøre noe med. Muskler og fettprosent kan man jo forandre!

Utgangspunktet for disse sitatene er hvordan man skal være seg selv. Det første sitatet trekker på en forståelse av at uansett hvor pen man er, så er det personligheten som er viktig. Dersom man ikke har en sympatisk personlighet, kommer man heller aldri til å bli virkelig pen. Det andre sitatet derimot går i mot nettopp dette. En god personlighet skinner ikke gjennom en dårlig kropp bare fordi man er seg selv. Både kropp og personlighet kan forandres. Det oppleves som en dårlig unnskyldning å si at fordi man er overvektig så tør man å være seg selv. Man er ikke mer seg selv bare fordi man er tjukk. Det kan derimot tolkes som at man er mer seg selv dersom man tar et aktivt grep om kroppen og klarer å forme og forandre den slik man selv ønsker. Dersom man ikke har evne til dette er det jo bare din egen feil, og det blir for enkelt å hevde at man da bare er seg selv. En slank og veltrent kropp signaliserer i den vestlige verden kontroll, ansvarsbevissthet og suksess, skriver psykologen Finn Skårderud (2000:34). Dersom man ikke evner å se denne sammenhengen kan man ikke skyldes på andre enn seg selv, noe dette sitatet indikerer.

3. Personlighet /Utseende

I: Hva tror du teller mest, personlighet eller utseende, for den personen du snakka om nå?

Marte: Jeg tror det er en god blanding, men *mest personlighet, selvfølgelig.*

Andrea: Jeg mener at du kan ikke skyldes på mammaen din, eller familien din. Hvis du er litt overvektig. Fordi, etter en viss... hvert fall nå, i det samfunnet vi lever i, så er det lett for en tiåring og gå på butikken og kjøpe mat selv, og da kan du kjøpe akkurat hva du vil. (...) *jeg kan jo på en måte ikke legge skylden på noen andre for at jeg ser sånn ut, og vennene mine ser annerledes ut da, på en måte.*

I: Tenker du at det kan være noen forskjeller... Medfødte forskjeller for eksempel?

Andrea: ja, det veit jeg jo, altså bestevenninnen min som kan spise hva hun vil og legger ikke på seg, dét syns jeg er dårlig gjort. (...) *helst må du tenke at jeg kan ikke skyldes på familien min, altså jeg kan skyldes kanskje på genene mine, men det skal ikke være grunnen nok til at jeg føler meg som shit, på en måte. Og jeg også tror at det er litt din egen skyld.* Altså, jeg mener... Du klarer å kontrollere inntak og behovet, og lysten på ting selv. Det har jeg i hvert fall lagt merke til nå, at jeg klarer å kontrollere meg selv, på hva jeg har lyst på, hva jeg trenger, og hva jeg må spise, ikke sant. (...) "sterk men ikke pen". ikke sant, for det er noe med det når du er... *Jeg syns i hvert fall at det var vanskelig å føle meg pen, når jeg var på mitt største. Og jeg syns det er viktig at du skal føle deg litt pen.*

I det første sitatet snakkes det om hvorfor en person som gikk på Martes skole både var veldig pen og populær. Årsaken forankres både i utseende og personlighet, men at sistnevnte var

viktigere. Denne gjør en allerede pen jente enda penere. Andrea er en av de få informantene som under intervjuet sa at hun tidligere hadde vært svært overvektig. Hun hadde på dette tidspunktet slanket seg ganske mye og føler, til tross for at familien generelt er mer korpulente enn andre, at hun ikke kan skylde på noen andre enn seg selv. Hun syns det var vanskelig å føle seg pen når hun var på sitt største. Hun kan skylde på genene sine, men dette oppleves som unnvikende fordi hun kan jo kontrollere kroppen sin hvis hun vil. Et godt utseende danner grunnlag for å ha det bra med seg selv. Man kan ikke skylde på genene for hvorfor man føler seg ”shit”, men man må ta grep om kroppen og endre den. Først da kan man endre den indre tilstanden. Å være tjukk er ikke å være seg selv, men et hinder for å være seg selv. I motsetning til det første sitatet er det ikke personligheten som gir utgangspunktet for hvem man er, men kroppen er en viktig del av dette.

4. altruisme/egoisme

Jamal: Nå er det mer sånn, hvert fall i vennegjengen min, miljøet der jeg kommer fra, så er det mer *utdanning, studie og personlighet og hvordan du er som person, da, som danner et bredere grunnlag for menneskeheten enn utseende og kropp og sånn.*

Linnea: Det har jo med den følelsen av velvære. Så hvis jeg plutselig føler meg uvel for hvordan kroppen min ser ut så kommer jeg jo selvfølgelig til å gjøre noe med det. Det får vi bare se...hva som skjer. (...) Hvis man føler seg ekkel og kvapsete så gjør noe med det.

En tolkning av disse sitatene kan være en forståelse av hvor det hele starter. Det første sitatet trekker frem at en bedre verden er ikke bygd på et bra utseende og opptatthet av kropp. Hva du presterer intellektuelt og hvem du er som menneske gir et bedre grunnlag for dette. Det andre sitatet kan derimot tolkes som at alt starter med at enkeltindividet har det bra med seg selv. Kroppen er en stor del av selvet og dersom man føler seg uvel har man selv all makt for å forandre dette. Et utilpass individ har ikke mulighet til å forandre noe som helst.

6.1.2 Diskursiv ambivalens

Hvordan forstås kropp og identitet innen disse to diskursene? En enkel oversikt kan gjøre det mulig å visualisere denne forskjellen.

Skjønnhet kommer innenfra	Kropp som eget ansvar
Identitet primær	Kropp primær
Kropp sekundær	Identitet sekundær
Identitet skinner gjennom kroppen	Kropp speiler identitet
Fra personlig identitet til sosial identitet	Fra sosial identitet til personlig identitet (sosial identitet = personlig identitet)
Identitet gitt og unik	Identitet avhengig av en kultivert kropp
"Being": være den man er	"Becoming": bli den man er

Figur 3: Forholdet mellom kropp og identitet i diskursene

I diskursen "skjønnhet kommer innenfra" kommer identitet eller personlighet før kropp. Det er hvem du er på innsiden som avgjør om du har et godt utseende og en god kropp, fordi den du er på innsiden skinner igjennom i form av utstråling. Denne diskursen er dermed ikke direkte knyttet til kroppen som sådan, men har en mer indirekte kobling. Identiteten er forstått som en førsosial enhet som er gitt og unik. Det unike er hvem du *egentlig* er. Dette betyr også å akseptere den du er. Å være opptatt av kropp og utseende fordømmer det unike ved alle mennesker.

I diskursen "kropp som eget ansvar" er tilfellet motsatt. Innen denne diskursen speiler kroppen hvem du er på innsiden. Kroppen er dermed primærkilde til en viten om identiteten. Identiteten er dermed ikke en gitt enhet, men avhengig av hva kroppen avslører om den. Det betyr at identiteten kan endres i takt med kroppen. Å være den man egentlig er betyr ikke å akseptere sitt utgangspunkt, men være handlekraftig nok til å gjøre noe med det dersom man er misfornøyd. Kropp gripes i denne diskursen som en totalt foranderlig størrelse som kan tilpasses og forandres etter individets eget forgodtbefinnende. Ved at kroppen er foranderlig, blir også avvik fra en kroppslig standard sett ned på og rasjonalisert som karakterbrist ved at man ikke evner å ta grep om egen kropp. Kropp og identitet er uferdige størrelser som alltid befinner seg i en tilstand av "becoming", mens disse størrelsene i diskursen "skjønnhet kommer innenfra" gripes som *å være den man er*.

Identitetsforståelsen innad i diskursene kan fortolkes gjennom begrepene sosial og

personlig identitet. Sosial identitet ble forstått som den som først gjenkjennes via en ytre fremtoning, mens personlig identitet utgjorde de unike kjennetegn og en sammenhengende biografi om personen (Goffman, 1963). I diskursen ”skjønnhet kommer innenfra” skinner den personlige identiteten, altså individets unike kjennetegn gjennom, og gjenkjennes via ytre fremtoning og sosial identitet. I diskursen ”kropp som eget ansvar” er det motsatt. Her er speiler kroppen den personlige identiteten, og sammenhengen mellom sosial og personlig identitet er nærmest ikke-eksisterende. Dette minner om Giddens argument om at kropp er blitt et uttrykk for personlig identitet fremfor sosial identitet. Innen denne diskursen kan det hevdes at det ikke finnes et skille: sosial identitet = personlig identitet. Diskursen ”skjønnhet kommer innenfra” derimot, har en mer tradisjonell identitetsforståelse slik Goffman fremstiller det. Skillet mellom personlig og sosial identitet er fortsatt et skille, hvor aktøren forsøker å speile sin personlige identitet gjennom den sosiale identiteten.

To så åpenbart ulike diskurser om kropp og identitet kan være en potensiell kilde til ambivalens. Så hvordan posisjonerer informantene seg mellom dem? Kapittel 5 viste hvordan informantene selv posisjonerte seg som frie og autonome individer som var fritatt fra kroppsideal, mens fortellinger om andre var preget av å lide tungt under kroppsidealets åk. Det ble også antydnet at dette kunne være en form for livsløgn som bidro til selvets opprettholdelse fremfor å møte seg selv i døren. De to diskursene kan bidra til en videre forklaring til hvorfor informantene alle identifiserte seg som frie, mens andre var fanget eller feilet.

For det første gir diskursen ”skjønnhet kommer innenfra” en mulighet til å opprettholde en forestilling om selvet som unikt og autonomt. Dette gjør at dersom man har en bra personlighet så skinner dette igjennom på utsiden også. Ser man tilbake på beskrivelsen av den Smale midte i kapittel 4, kan det minnes om hvordan informantene beskrev denne som å ha en generelt god selvtilitt, som også var deler av årsaken til at denne ble opplevd som attraktiv. Ytterpunktene ble beskrevet som usikre, noe som ikke hjalp deres tragiske kroppslige utgangspunkt. I beskrivelsen av disse og andre, ble individene selv holdt ansvarlige for sine kropper. Kroppen ble en manifestasjon på en tarvelig karakter som ikke evnet å ta tak i egen kropp og helse. Til tross for at informantene opplevde seg selv som autonome og frie, ble det antydnet en form for ambivalens. Denne ambivalensen kan ha rot i disse diskursene ved at de er fanget mellom frihet og idealer. Diskursen ”skjønnhet kommer innenfra” gjør aktøren fri fra kropp som en betydelig del av identiteten ved at denne gripes som sekundær. I diskursen ”kropp som eget ansvar” utgjør kroppen det primære medium for

identiteten. Innen denne diskursen må individet dermed kommunisere sin moral ved å vise at man evner å ta vare på sin egen kropp. Idealet blir dermed å bli oppfattet som normal.

Forrige kapittel antydte at forholdet mellom selvet som fritt og autonomt var en form for livsløgn som fungerte som en utsettelse av ansvar til en gang i fremtiden. Dette ble sett i sammenheng med Gimlins forståelse av trening som nøytraliserende i forholdet mellom opplevd identitet og potensiell følelse av mislykkethet fordi man er i en prosess hvor man gjør noe med diskrepansen mellom ideell og faktisk kropp. Ved å trene gjør man det i hvert fall *ikke noe verre* som Nora sa. De fleste av de som trente, trente også på treningssenter. Frihetsfølelsen opprettholdes ved at ansvaret skyves frem i tid, men følelsen av kropp som eget ansvar eksisterer parallelt ved at selve treningsformen er individualisert og forsterker opplevelsen av kropp som eget ansvar.

6.2 Individualisert trening

The lithe and energetic body, tight and slim, with its toned up boundaries is a powerful image of contemporary culture, especially as articulated in advertising and consumer culture. Not only has the toned body become a commercial icon, but also the gym has become highly visible as the site where this body is produced.

Roberta Sassatelli (1999:227)

Trening synes blant informantene å være den viktigste formen for kroppslig overvåkning. Grunner til trening er ofte nevnt som å holde seg i form, gå ned i vekt eller bygge muskler. Et av de mest overraskende funn i datamaterialet er det store antall av informantene som nevner at de trener i treningsstudio. I en forskningsrapport fra NOVA (Seippel m.fl, 2011) kommer det fram at trening i studio er i ferd med å bli en vanlig treningsform blant unge. Tallene viser en økning fra 16 prosent til 32 prosent i antall som hadde besøkt et treningssenter sist uke fra 1992 til 2010¹¹ (Seippel m.fl., 2011:51). Sammenlignet med andel unge som er medlem i et idrettslag er dette en kraftig oppgang, hvor idrettslagene ikke følger den samme økende

¹¹ Spørsmålet ungdommene fikk var om de hadde «besøkt helsestudio, trenings- senter, squashsenter, drevet med aerobic eller lignende».

Det er ikke klart av spørsmålet om det gjelder betalt treningssenter. Med andre ord vil det være noen som har benyttet vektrom på skoler eller lignende. Jevnt over impliserer tallene trening i individualisert form, forskjellig fra organisert lagtrening.

trenden. Hva skyldes denne trenden og hvilke konsekvenser har den for oppfattelsen av kropp som individuelt ansvar? Her skal det drøftes forskjellene mellom det som kan betegne som individualisert trening i form av trening i studio, og organisert trening som lagsport. Formålet er å vise hvordan selve treningsformen ved å trene i studio forsterker opplevelsen av kropp som eget ansvar.

6.2.1 Lacrosse for gøy og studio for trening

En liten del av informantene nevner at de i tillegg til trening på treningsstudio, også deltar på organisert trening. Det understrekes imidlertid en forskjell mellom de to treningsformene, hvor trening i studio synes å være den reneste treningsformen hvor selve treningen er i fokus, mens organisert trening kun gjøres i den grad det oppleves som gøy.

I: trener du?

Maja: ja, jeg spiller lacrosse og trener på SATS.

I: hvorfor trener du?

Maja: for å holde meg i form, for å være i form ja. Hvem vil ikke holde seg i form? (ler). Også å ha det gøy. Det er lacrossen, det er for å ha det gøy, det er egentlig ikke for å holde meg i form. Det er mer SATS jeg trener for å holde meg i form.

Maja gjør en distinkt forskjell mellom trening i studio og lacrossen. Selv om begge er former for trening, oppfatter ikke Maja lacrossen først og fremst som trening, men som gøy. Både lacrossen og treningsstudio handler om kroppslig bevegelse og trening, men det kan tolkes som at motivene for aktiviteten forskjellig. Hvor organisert lagsport i større grad er motivert av den sosiale biten ved å være sammen med andre, er treningsstudioet blitt stedet man drar for å fokusere på seg selv. Trening i treningsstudio fremstår som en renere form for trening enn lacrossen. Fokuset er på individet selv, hvor individet er autonomt, fremfor en del av en større helhet som tilfellet er ved organisert trening.

Sassatelli hevder at den spatio-temporale utformingen av treningsstudioet bidrar til å konstruere det som en verden i seg selv; som et eget domene med egne handlingsregler (1999:233). Selve utformingen av rommet er tilrettelagt for at individet skal være i fokus. Dette er kanskje mer åpenbart i treningsrommet fremfor i aerobicsalene, hvor enhver er ansvarlig både for innsatsen i treningen, samt tid brukt på trening. Dette har betydning for hvordan individene forholder seg til hverandre i treningssituasjonen. For eksempel beskriver

Sassatelli aerobictimer som en simultan reproduksjon av instruktørens bevegelser (1999:232). Tiden er kollektivisert ved at alle deltakerne møter til et gitt tidspunkt. Fokuset er imidlertid rettet mot individets ytelse i rommet, ved at det ikke nødvendigvis er de samme deltakerne til enhver tid, samt lite eller ingen interaksjon med de andre i rommet bortsett fra at de utfører de samme bevegelsene. Ved styrketrening er tiden individualisert ved at de andre deltakerne i rommet forholder seg til hverandre med en høflig uoppmerksomhet. Felles for begge treningsformene er imidlertid at det er treningen i seg selv og det individet får ut av den som er hovedfokuset (Sassatelli, 1999:232). I tråd med dette hevder Chance at treningsstudioet appellerer til individualitet og individualisme ved at selve treningsformen fordrer en viss autonomitet og selvdisiplin av individet (Chance, 2009:100).

Man er selv herre over egen tid, innsats og utbytte ved å trene på treningsstudio, i motsetning til en lagidrett hvor treningstiden er fastsatt og fokuset er på lagets prestasjon som helhet.

Johannes: Jeg spilte amerikansk fotball i tre år, før... Jeg sluttet vel i andre klasse. Og mottoet var liksom "laget er ikke bedre enn den dårligste spilleren" Og det var jo kjøpt for den dårligste spilleren da, men det var jo ingen som ville være den dårligste spilleren, så da var det jo greit.

Sitatet fra Johannes kan tolkes som at motivasjonen for å trene på laget ikke var den innsatsen du selv gav som var viktig, men hvorvidt den innsatsen bidro til å gjøre laget som bedre. Ingen ville være den dårligste spilleren fordi det svekket laget som helhet. I lagsport er ikke laget sterkere enn sitt svakeste ledd, mens ved individuell trening er du alltid din egen konkurrent.

Hensikten er ikke her å hevde at fenomenet treningsstudio er årsak til at kropp oppleves som eget ansvar, men heller å indikere at selve treningsformen forsterker en slik oppfatning. Treningsstudioet er blitt det stedet hvor kroppen og mer spesifikt, kroppslige endringer står i fokus. Det oppleves som en renere form for trening, hvor det verken er laget eller det sosiale ved aktiviteten som tar oppmerksomheten. I så måte kan det argumenteres for en økende trend mot trening på treningsstudio bidrar til en økende opplevelse av kropp som eget ansvar.

Til tross for at de unge informantene opplever seg selv som frie og autonome, bedriver nesten samtlige med en eller annen form for trening. De fleste i treningsstudio. Dette blir stedet hvor man ikke bare skal fokusere på seg selv og sin egen kropp, men kanskje like mye kontrollere at man er innenfor en viss normal. Trening blir en form for utsettelse av ansvar

som nøytraliserer forholdet mellom opplevd identitet og potensiell følelse av mislykkethet. Selvet klarer derfor å opprettholde en form for frihet og uavhengighet. Likevel forsterker individualisert trening som treningsstudio en opplevelse av kropp som eget ansvar, som igjen blir en kilde til ambivalens ved at individet må forholde seg til et opplevd ideale og en kroppslig moral.

7 Konklusjon og diskusjon

Denne oppgaven startet med en fortolkning av Leonardo Da Vincis bilde av "Vitruvian Man". Det ble antydning at dette bildet kunne leses som en visualisering av oppgavens tema, nemlig at individet står fritt til å individuelt tilpasse sin kropp til sirkler og firkanter, men samtidig må forholde seg til et bilde av idealkroppen. Spørsmålet som ble stilt var hvorvidt de unge var frie til å forme sin kropp til hva de ville, eller om denne friheten ble en tvungen frihet til standardisering. For å kunne svare på dette spørsmålet krevdes en redegjørelse for sammenhengen mellom kropp og identitet for de unge voksne. Dette utgjorde også den overordnede problemstillingen. Til nå har analysen handlet om å denne sammenhengen mellom kropp og identitet, men for å svare på frihetsspørsmålet kreves en sammenstilling av funnene.

7.1 Empiriske funn

En oppsummering av funnene kan deles inn i fire overordnede konklusjoner som for sammenhengen mellom kropp og identitet for unge voksne: Selvet oppleves som fritt og autonomt, mens andre forstås som å jakte kroppsidealiser eller å feile i sine kroppsprosjekt, dermed holdes de også ansvarlige for sine kropper. Ved at andre holdes ansvarlig, mens de selv er fritatte, kan dette være en potensiell kilde til ambivalens. En løsning blir trening som fungerer som en nøytralisering av forholdet mellom identitet og kropp som eget ansvar. Likevel kan denne formen for trening forsterke opplevelsen av kropp som eget ansvar. Disse sammenhengene er komplekse og henger sammen med en overordnet kroppslig moral som visualiseres via de tre typene.

I møtet med kroppsbildene eksisterte det en klar sammenheng mellom hvilken kropp som ble ansett for å være både den mest normale og den mest ideale. Beskrivelsene gjorde det mulig å utkrystallisere tre typer som til sammen utgjorde et overordnet kroppslig narrativ som minnet om det aristoteliske imperativ om en gylden middelvei. Ytterpunktene, den Ustabile og den Viljeløse ble definert som avvikere fra en oppfattet normal og ideale: den Smale

midte. Den Smale midte defineres av sine ytterpunkter på samme måte som hva som regnes for normalt defineres av hva som kan regnes som unormalt.

I teorikapitlet ble Goffmans identitetsforståelse trukket frem som verktøy for å kunne belyse en eventuell endring eller sammensmelting av sosial og personlig identitet. Goffman differensierer sosial identitet ytterligere via virtuell og faktisk sosial identitet. Det er den faktiske sosiale identiteten informantene møter når de karakteriserer kroppsbildene. Personlig identitet beskriver Goffman som en sammenhengende biografisk opplevelse av at personen er den samme over tid. I den sammenheng vil kroppsbildenes personlige identitet vises gjennom hvordan informantene omtalte deres typiske livsstil over tid. Beskrivelsene av både den Ustabile og den Viljeløse bar preg av å omfatte en rimelig miserabel livsstil hvor de var fanget i en nedadgående spiral som bare ble verre og verre dersom de ikke gjorde noe med det. Informantene var rimelig klar på at dette var mulig å gjøre noe med, men at slike mennesker ofte manglet initiativ til å se virkeligheten i øynene og ta tak i egen helse. Dette gjaldt begge ytterpunktene. Beskrivelsene bar også preg av avsky i form av negative adjektiv som stygg og usexy, i tillegg til unormal. Forholdet mellom den sosiale identiteten og den personlige identiteten for ytterpunktene er derfor nærmere enn en goffmaniansk forståelse impliserer. Informantene leste kroppene som avslørende tegn på personens sanne karakter. De var også bevisste det kollektive blikket man kan bli utsatt for dersom man ikke passer inn i en normal standard, ved å hevde at den Viljeløse burde slanke seg for å endre måten folk så på denne på.

Den Smale midte levde derimot en frisk og aktiv livsstil og ble beskrevet som en normal person. Det sentrale ved normalitetsbegrepet er dets normative budskap om verdier. Å avvike fra normalen er i en slik sammenheng kan potensielt bety å bryte med en grunnleggende samfunnsmoral. Goffman skriver at alle mennesker ønsker å fremstå som moralske vesener ved å oppføre seg som alle andre og gi inntrykk av seg selv som normal. Moralske holdninger kan sies å ligge dypt hos medlemmene av et samfunn ved at det det bidrar til mening. Den Smale midte som normal bidrar dermed med mening og bekreftelse av en moralsk standard. Det var også derfor denne hadde både god selvtillit og en bra kropp. Det ene er ikke en forutsetning for det andre, men går hånd i hånd.

Balanse som et moralsk imperativ gir mening i forhold til hvordan informantene selv forholdt seg til en lignende livsstil som de beskrev hos den Smale midte. Dette mestret de via en balanse mellom to kontrollstrategier om overvåkning og ignorering: askese og nytelse. Til sammen utgjorde denne balansen en slags form for kroppslig moral, hvor en overdrivelse av

den ene eller andre ville føre til ytterpunktene tilstander. Informantene måtte derfor hele tiden forholde seg refleksivt til disse strategiene. I denne sammenheng er det Goffmans begrep om den virtuelle identitet som er sentral. I teorikapitlet ble det argumentert for at det var mulig å tolke den virtuelle sosiale identiteten som en speiling av den personlige identiteten. Når informantene forteller hvordan de mester balansen mellom kontrollstrategiene kan dette tolkes som et forsøk på en identifikasjon med den Smale midte hvor den personlige identiteten blir speilet via fortellinger om ivaretagelse og refleksivitet i forhold til kroppen. En refleksiv holdning til kroppen blir en fortelling om dem selv som moralske vesener. Giddens hevder at en av individualiseringens konsekvenser er at aktørene vender blikket mot sin egen kropp med sikte på å passe inn (1996:121). Kroppslig refleksivitet kan videre tolkes som et følelse av ansvar for egen kropp og et ønske om en verdig plass samfunnet som en normal person.

Det andre forskningsspørsmålet om hvilke sammenhenger kjønn spilte en rolle i forholdet mellom kropp og identitet ble også belyst gjennomgående. Kjønn er i denne oppgaven brukt mer sensitiviserende enn bestemmende for kroppslig praksis. Med praksis menes både hvordan informantene selv beretter om sin kroppslige praksis, samt en mer diskursiv praksis. Dette for å få frem likhetene i hvordan kropp gjøres som en del av identiteten, heller enn å fokusere på forskjellene. Begge kjønn bryr seg om kroppslig ivaretagelse og utseende, både egen og andres og ilegger mye mer i kroppens betydning enn det som først møter øyet. Kroppens symbolikk spiller derfor en stor rolle for hvordan de unge vurderer andres kropper på tvers av kjønn.

Kjønn har en betydning i fire ulike sammenhenger. For det første ble den tynne kvinnen oftere oppfattet som spiseforstyrret enn den tynne mannen. Dette kan ha noe med at de fleste som rammes av spiseforstyrrelser er kvinner. For det andre var jentene mer eksplisitte når de snakket om trening og diett med sikte på å forme kroppen. Selv om guttene også forholdt seg refleksive til disse tingene, ble dette oftere fremstilt som noe som kom naturlig og vaner som de hadde vært heldige med. For det tredje kan det se ut til at kvinner har et smalere handlingsrom for hva som kunne regnes som en normal kvinnekropp. Handlingsrommet var derimot større og mer diffust for menn, ved at menn både kan være større og tynnere, og fortsatt være normal. Potensielt kan dette bety at det er mer avvikende for en kvinne å være overvektig enn for en mann, fordi det avviker såpass fra hva som oppfattes som normalt. Likevel viste oversikten at det var en sterk polarisering omkring midten for begge kjønn. For det fjerde var det tydelig en form for ambivalens å spore hos

jentene mellom frihet og krav til kroppsideal. En lignende tendens var imidlertid å spore hos én av guttene. Wright m.fl. (2003) viser i sin forskning at kroppsidealet for menn består mer i fysisk styrke enn form. For kvinner var form derimot viktigere. Dette stemmer overens med funnene i denne oppgaven. Frost (2003) hevder at man kan spore økende tendenser til det hun kaller ”feminisering” også hos unge menn, noe som kan antydes også i denne oppgaven. Hennes forskning konkluderer med at unge menn i økende grad engasjerer seg i utseende, noe som tradisjonelt har vært ansett som en kvinnelig gjøremål. I likhet med Wright m.fl. (2006) hevder også hun at det er holdt for kvinner å være slanke, mens viktigheten av styrke er mer sentralt for unge menn,

Selv om det finnes kjønnsforskjeller er ikke det overordnede bildet like kjønn som mye forskning indikerer. Funnene her indikerer derimot at kropp gjøres mer likt enn forskjellig på tvers av kjønn. Den største forskjellen er ikke mellom kjønn, men mellom selvet og andre.

Det gjøres en distinkt forskjell mellom hvordan kropp og identitet henger sammen for informantene selv og hvordan dette henger sammen for andre. Informantene selv opplevde seg som frie og autonome i sitt forhold til kropp. Andre var derimot mer tynget under kroppsidealers åk. I tillegg ble andre også i større grad holdt ansvarlig for sine kropper ved at de ble betegnet enten som mislykkede i sine kroppsprosjekter eller som å etterstrebe samfunnsideal.

For informantene selv var det viktigste å være seg selv og normal. I beskrivelsen av typene var det mulig å spore en slags kroppslig moral som informantene alle forholdt seg til. Denne moralen ble opprettholdt gjennom å kommunisere en god kropp. For å få denne gode kroppen var man avhengig av å mestre balansen mellom to kontrollstrategier: overvåkning og ignorering. Overvåkningen bestod i å ha en bevisst kontroll over kroppen via trening og diett. Ignoreringsstrategier var bevisste unngåelsesstrategier hvor man tillot seg å ignorere et behov for kroppslig overvåkning. Begge disse strategiene var viktige for informantene å mestre. En overdrivelse eller underdrivelse av disse strategiene kunne føre ut i ulykke ved at man kunne ende opp som en av ytterpunktene, den Viljeløse eller den Ustabile. En balanse mellom disse strategiene var også noe den Smale midte mestrer galant. Informantene forholdt seg også selv refleksivt til disse strategiene og idealiserte den Smale midte.

Fortellinger om andre bar preg av at kropp er eget ansvar. Å feile i sitt kroppsprosjekt er å feile moralsk. Man er ikke villig til å ta tak i egen helse, og man kan derfor også klandre seg selv. Informantene leste typenes kropper som uttrykk for personlige egenskaper, samt at

deres fortellinger om venner, familie og bekjente bar preg av at de måtte kunne selv holdes ansvarlig for sine miserable kropper. Deres kropper var tegn på karakterbrist hvor de enten var for late, for lite målrettet, destruktive eller besatte av kroppsidealene.

I beskrivelsen av diskursene ble også sammenhengen mellom kropp og identitet tydelig. Diskursen om ”kropp som eget ansvar” tok utgangspunkt i en identitetsforståelse som ligner fremstillingen informantene hadde både av den Viljeløse og den Ustabile, samt fortellinger om andre. Der var det en tett sammenheng mellom kropp og identitet, hvor kroppen er den primære kilden til personens egentlige identitet. Kropp *er* identitet i denne diskursen. Identiteten blir dermed sekundær da den er avhengig av å skapes i tråd med kroppen. På bakgrunn av dette kan det dermed konkluderes med at kropp er et uttrykk for personlig identitet. Men dette gjelder riktignok bare i møte med andre. Informantenes egen oppfatning av seg selv og sin egen kropp og identitet bar preg av å være nesten helt motsatt.

Det viktigste for informantene var på den ene siden å være normal, og på den andre siden være seg selv. Å være normal kan bety å gjøre som alle andre, mens å være seg selv kan bety å markere seg som forskjellig fra alle andre. Det vil si at på den ene siden vil de unge være autentiske, mens på den andre siden vil de være som alle andre. Å være normal betydde for informantene å mestre balansegangen mellom kontrollstrategiene og gjennom denne mestringen vise at de også var moralske vesener som visste å ta tak i egen helse fordi det var sunt. De opplevde seg selv som fritatte fra samfunnsidealene og deres egen identitetsforståelse var preget av å være autonom og varig. Diskursen om ”skjønnhet kommer innenfra” er den de fleste trekker på når de omtaler kropp i generelle termer. Dette kan tolkes som at det er slik det burde være. Identitetsforståelsen i denne diskursen består i at en god personlighet og karakter skinner igjennom kroppen og manifesterer seg som en god kropp. Dette kan forklare hvorfor informantene fremhevet den Smale midte som ideal. Denne typen ble beskrevet å ha en generelt god selvtilit som var en delvis forklaring til hvorfor den også ble oppfattet som normal og ideal. Diskursen om at ”skjønnhet kommer innenfra” er den som de fleste informantene identifiserer seg med. Dette gir en mulighet til å opprettholde et bilde av seg selv som fri og uavhengig. Paradokset er likevel hvordan informantene både kan være frie, men samtidig være refleksive i forhold til sin egen kropp via kontrollstrategiene

Å være seg selv ble omtalt som et ideale. Et ideale kan forstås som et mål, men det er like fullt et mål om ”å være” (being). Identitetsforståelsen i fortellinger om andre var derimot forstått som et slags prosjekt, men hvor prosjektet bestod i å bli et ideale, fremfor et ideale om å være. Sammenhengen mellom kropp og identitet for informantene selv kan dermed forstås

som et ideale om å være seg selv. Er man seg selv, vil det unike ved hver enkelt skinne igjennom og manifestere seg som en god kropp. For andre er denne sammenhengen annerledes, da hver enkelt holdes ansvarlig for sine kropper og dermed alltid befinner seg i en tilstand av å bli (becoming).

7.2 Teoretiske implikasjoner

Giddens hevder at kropp er blitt en del av selvets refleksive prosjekt og i større grad et uttrykk for personlig identitet. Sammenhengen mellom kropp og identitet skal i følge Giddens påstand ha blitt tettere. Furlong og Cartmel har tidligere kritisert samfunnsdiagnostikerne som å fremprovosere en illusjon om individualisering. Teoriers styrker og svakheter blir synlige i empirinær forskning, skriver Geertz (1973). Så hvilke styrker og svakheter synliggjøres ved det teoretiske bakteppet på bakgrunn av funnene i denne studien?

Som analysen viste var ikke kropp like stor del av *selvets* refleksive prosjekt, som *andres* refleksive prosjekt. Informantene snarere å bedømme andres kropper som mislykkede eller som å jakte idealer, mens de selv var fritatte fra slike. Så langt kan det se ut til at Giddens påstand kan sies å stemme delvis.

Funnene i denne oppgaven synliggjør også en del svakheter ved Giddens teori og påstand om kropp som del av selvets refleksive prosjekt, da det er mulig å lese et paradoks i hans teoretiske resonnement: På den ene side er kropp blitt en del av selvets refleksive prosjekt, som bunner i et universelt ønske om selvrealisering. På den annen side er selvrealiseringens moralske tråd autentisitet. Giddens vektlegger det opportunistiske ved å refleksivt kunne velge kropp og identitet i senmoderniteten. En svakhet ved Giddens resonnement er at denne valgfriheten ikke problematiseres ytterligere, i form av *hvem* eller hvilke grupper har denne friheten. Funnene antyder at jenter opererte med et smalere bilde av hva som kunne regnes som en normal kvinnekropp, enn guttene. På bakgrunn av dette kan det være mulig å anta at gutter har større frihet i sin kroppslige utforming enn jenter. Likevel er ikke friheten spesielt kjønnnet i dette materialet, men noe som kun vises i visse sammenhenger, samt en økende ambivalens også hos guttene. Friheten og idealkroppen eksisterer side om side for unge voksne. Igjen vil det være mulig å peke på en svakhet ved Giddens resonnement, da dette heller ikke problematiseres ytterligere i forhold til hvordan individer i

senmoderniteten løser dette frihetsparadokset mellom å føle seg bundet men samtidig ønske å være fri. Selv om analysen og funnene indikerer at unge voksne i senmoderniteten opplever seg selv som autonome og frie, forholder seg fortsatt til et eksisterende bilde av idealkroppen. Det kan derfor antydes at de unge ikke er så fri som Giddens hevder, men heller at en trent, slank og sunn kropp ikke representerer ett av valgene, men det eneste riktige valget. At de unge likevel opplever seg som fritatte, men samtidig forholder seg til et bilde av idealkroppen, kan indikere at Furlong og Cartmels påstand om at individualisering er en illusjon, stemmer.

Hvordan kan denne studien sies å ha utvidet Giddens forståelse om kropp som refleksivt prosjekt? Jeg vil argumentere at funnene på den ene side bidrar til en problematisering av valgmulighetene Giddens hevder at individet har i senmoderniteten for utformingen av kropp og identitet. På den annen side foreligger en indikasjon for hvordan individer løser ambivalensen mellom å være fri, men samtidig bundet av den kroppslig moral som idealkroppen utgjør.

7.3 Individualisering som standardisering

Individuals may choose to ignore or neglect their appearance (...), yet if they do so they must be prepared to take the implications of their choice within social encounters.

Mike Featherstone (1991:192)

En sammenstilling av funnene indikerer en forskjell i forhold til opplevelsen av hvordan egen identitet manifesterer seg i kroppen, kontra andres kroppslige identitet. Informantene opplever seg selv som frie og autonome i sitt kroppslige prosjekt, mens andre i større grad tynges under kroppsidealers åk. Dette kan på mange måter sies å være et paradoks. Paradokset ligger i et ideale om å være seg selv og ha det bra med den du er. "Å bli det man er", er senmodernitetens fremste postulat (Bauman, 2001). Et ideale om å være seg selv, kan tolkes som et mål om å bli den man er. Men hvordan blir man den man er? Det er vanskelig å vite hva man leter etter hvis man ikke vet hvordan det ser ut. Med andre ord er det vanskelig å bli den man er hvis man ikke helt vet hvem man er. Giddens hevder at aktøren i senmoderniteten

må forme sin identitet refleksivt, noe som innebærer at aktøren til en hver tid må vurdere sine valg i forhold til tidligere erfaringer. I så måte må individet alltid forholde seg til tidligere erfaringer for å bygge en sammenhengende biografi om seg selv. Autentisitet er selvrealiseringens viktigste budskap, noe som gir gjenklang i funnene via dette uttalte idealet om å være seg selv. Der det imidlertid begynner å knytte seg til er i forhold til hvordan andre kan holdes ansvarlig for sine kropper, men ikke dem selv.

Giddens argument om at kropp i senmoderniteten er et uttrykk for en personlig identitet, snarere enn en sosial identitet kan synes å gjelde i informantenes fortellinger om andre. Goffmans forståelse forholdet mellom en sosial og personlig identitet impliserer et større skille enn den de unge legger til grunn i sine bedømminger av andres kropper. Koblingen synes nærmest å være ikke-eksisterende, og kropp er personlig identitet og omvendt. Like fullt forholder de unge voksne seg til et ideale om at en slank og veltrent kropp kommuniserer kontroll, ansvarsbevissthet og suksess.

30 av 34 informanter i dette datamaterialet trener. De som ikke trener mener at de burde trent. Dette stemmer overens med funnene gjort av Rysst (2010). Informantene nevner ofte at de trener for å være i form. Bauman hevder at det ligger en diskursiv forskjell knyttet til helse og å være i form (2001:93). Sistnevnte kan alltid bli bedre. Å være i form ligger alltid i framtiden og må kontinuerlig skapes og refleksivt opprettholdes. I forbindelse med diskursene forholdt informantene seg til en diskurs om at skjønnhet kommer innenfra. Det er identiteten som er det primære, det som skal skinne gjennom og gi en god kropp. Denne diskursen opprettholder et selv som autonomt og fritt, men individet risikerer å møte seg selv i døren dersom det ikke forholder seg til en rådende samfunnsmoral. Goffman hevder at alle mennesker ønsker å bli oppfattet som moralske vesener. En god kropp kommuniserer en god moral. Individet kan dermed velge å overse denne moralen, men må også betale prisen dersom det gjør det.

En løsning blir å trene. Treningen gjør at ansvaret for egen kropp utsettes til fremtiden og nøytraliserer kropp som eget ansvar. Selv om individets kropp ikke stemmer overens med det som regnes som en god kropp, fungerer treningen som en måte å takle dette ansvaret på ved at man ”gjør noe med det”. Likevel er den dominerende treningstrenden å trene på treningsstudio. Ved en slik trening er individet selv i fokus, men det er også en måte å kontrollere at man befinner seg innenfor en viss standard ved at det muliggjør en sammenligning med andre. En slik form for trening kan dermed sies å forsterke opplevelsen av ansvar for egen kropp, som jo er det individet forsøker å takle. Dette gir en større grobunn

for ambivalens. Individet forsøker å opprettholde en opplevelse av seg selv som fri og autonom ved å utsette ansvaret for egen kropp gjennom trening. En utilsiktet konsekvens av dette blir imidlertid at treningsformen forsterker denne opplevelsen. Individualiseringen kroppslige konsekvens for unge voksne i senmoderniteten blir et alltid tilstedeværende forhold til idealet, hvor selvet som fritt og autonomt blir en form for livsløgn som bidrar til selvopprettholdelse fremfor å møte seg selv i døren.

Det store budskapet i en tid preget av individualisering er å markere det unike ved en selv. Når det kommer til kroppen ser det ikke ut til at det er like stort rom for individuelle forskjeller, med mindre det omhandler høyde eller andre variasjoner. I så måte kan det argumenteres for at jo mer individualisering, jo mer standardisering av kroppen. Individualisering blir standardisering i den grad unge voksne må forholde seg mellom en individualisert frihet og opplevde idealer. De posisjonerer seg selv som autonom og ønsker at en unik og god identitet skal skinne gjennom kroppen. Praksis blir derimot å ta ansvar for egen kropp ved at de, til tross for frihet, er tvunget til å forholde seg til samfunnsidealene. De står i teorien frie til å velge å ikke se kropp som eget ansvar og tro at skjønnhet er noe som kommer innenfra, men risikerer på den andre siden å måtte betale prisen som moralske avvikere.

Litteraturliste

Aakvaag, Gunnar C. (2006). *Individualisering- en sosiologisk modell*. I "Sosiologisk tidsskrift" 2006, Nr.4. Oslo: Universitetsforlaget

Aakvaag, Gunnar C. (2008). *Moderne sosiologisk teori*. Oslo: Abstrakt.

Bauman, Zygmunt (2001). *Flytende modernitet*. Oslo: Vidarforlaget AS.

Beck, Ulrich og Beck-Gernsheim, E. (2002). *Individualization: institutionalized individualism and its social and political consequences*. London: Sage.

Beck, Ulrich (1994). *The Reinvention of Politics: Towards a Theory of Reflexive Modernization*. I U. Beck, A. Giddens og S. Lash (edt). "Reflexive Modernization. Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order". Cambridge: Polity Press.

Bengs, Carita (2000). *Looking good. A study of gendered body ideals among young people*. Umeå University: Sosiologiska Institutet.

Bjereld, Ylva (2009). *Vikten av vikten – en studie av gymnasieungdomars syn på förhållande mellan ätstörning, normalitet och den ideala kroppen*. Masteroppgave i sosialt arbeide. Göteborgs Universitet, Institutionen för socialt arbete.

Blackman, Lisa (2008). *The Body: the Key Concepts*. Oxford: Berg

Blumer, Herbert (1954). *What is Wrong with Social Theory*. I "American Sociological Review" vol. 19 no.1: 3-10.

Bold, Christine (2012). *Using Narrative in Research*. London: Sage.

Bordo, Susan (1993). *The Body and the reproduction of femininity*. I S. Bordo (edt). "Unbearable Weight: Feminism, Western Culture, and the Body". Berkeley: University of California Press.

Bourdieu, Pierre (1990): *Kroppens sosiale persepsjon. Noen foreløpige bemerkninger*. I "Sosiologi i dag", 1999. 3–11.

Brannen, Julia og Nilsen, A. (2005). *Individualisation, choice and structure: a discussion of current trends in sociological analysis*. I "The Sociological Review" 2005. Oxford: Blackwell Publishing.

Burr, Vivien (2005). *An Introduction to Social Constructionism*. London: Routledge

Chance, Véronique (2009). *On the Production of Body Ideal*. I "Performance research: A Journal of the Performing Arts", vol. 14 no. 2, 96-102. Routledge: London.

Creswell, John. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. 2.ed. London: Sage

Connell, Raewyn W. (1985). *Theorising Gender*. I "Sociology", vol.19. no 2. (260-272). London: Sage

Connell, Raewyn W. (1987). *Gender and Power. Society, the Person and Sexual Politics*. Cambridge: Polity Press.

Crossley, Nick (2006). *Reflexive Embodiment in Contemporary Society*. Berkshire: Open University Press

Featherstone, Mike (1991): *The Body in Consumer Culture*. I M. Featherstone, M. Hepworth, og B.S. Turner (red.): "The Body. Social Process and Cultural Theory". London: Sage.

Fog, Jette (2005). *Med samtalen som udgangspunkt: Det kvalitative forskningsinterview*. 2. utg. København: Akademiske Forlag.

Frost, Liz (2003). *Doing bodies differently? Gender, Youth, Appearance and Damage*. I "Journal of Youth Studies" vol.6 no. 1, 53-70. London:Routledge.

Frønes, Ivar og Brusdal, R. (2000). *På sporet av den nye tid. Kulturelle varsler for en nær fremtid*. Bergen: Fagbokforlaget.

Fuggeli, Per og Solbakk, J.H, (2003). *Forebyggende selvransakelse*. I "Tidsskrift for den Norske Lægeforening". Nr 12 – 12. juni 2003. 123:1721-2

- Furlong, Andy & Cartmel, F. (1997). *Young people and social change. New perspectives*. Buckingham: Open University Press.
- Geertz, Clifford (1973). *Thick Description: Toward an Interpretive Theory of Culture*. I "The Interpretation of Cultures: Selected Essays". New York: Basic Books
- Giddens, Anthony (1996). *Modernitet og selvidentitet: selvet og samfundet under sen-moderniteten*. København: Hans Ritzels Forlag.
- Gimlin, Debra. L. (2002). *Body Work. Body and Self-Image in American Culture*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Goffman, Erving (1963). *Stigma*. Hammondsworth: Penguin
- Goffman, Erving (1992). *Vårt rollespill til daglig*. Oslo: Pax.
- Gomes, Rui M. (2010). *The Visible Body: Health Representations in a Consumer Society*. I Elizabeth Ettorre (edt), "Culture, Bodies and the Sociology of Health". Surrey: Ashgate
- Heggen, Kåre og Øia T. (2005). *Ungdom i endring. Mestring og marginalisering*. Oslo: Abstrakt
- Hopkins, Peter E. (2010). *Young People, Place and Identity*. New York: Routledge.
- Howson, Alexandra (2005). *Embodying gender*. London: Sage
- Howson, Alexandra (2004). *The Body in Society. An Introduction*. Cambridge: Polity Press
- Illeris, Knud., Katznelson, N, Nielsen, J.C, Simonsen, B. Sørensen, N.U. (2009). *Ungdomsliv. Mellem individualisering og standardisering*. Fredriksberg: Samfundslitteratur.
- Jørgensen, Marianne Winther og Phillips, L. (1999). *Diskursanalyse som teori og metode*. Fredriksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Korsnes, Andersen, Brante (red.) (1997). *Sosiologisk leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Krange, Olve og Øia T. (2005). *Den nye moderniteten. Ungdom, individualisering, identitet og mening*. Oslo: Cappelen

Kvale, Steinar og Brinkmann, S. (2010). *Det kvalitative forskningsintervju*. 2. utg. Oslo: Gyldendal.

Kvalem, Ingela L. (2007). *Ungdom og kroppsbylde*. I I.L. Kvalem og L. Wichstrøm (red): "Ung i Norge: psykososiale utfordringer". Oslo: Cappelen.

Lien, Marianne Inèz (2004). *Menn og slanking. En kvalitativ studie av maskulinitet, kropp, mat og helse. I møte med menn som opplever overvekt*. Hovedoppgave i Sosiologi ved Universitet i Oslo.

Løkke, Per Are (2012). *Ungdommens nød*. Kronikk i Dagsavisen, mandag 20.02.12.

Malterud, Kirsti og Ulriksen, K (2009). "Norwegians fear fatness more than anything else"- *A qualitative study of normative newspaper messages on obesity and health*. I Patient Education and Counseling (2010), vol 81, issue 1, Ireland: Elsevier.

Neumann, Iver B. (2001): *Mening, materialitet og makt: En innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget.

Nielsen, Torben Hviid (2010). *De "frisatte"*. Om individualisering og identitet i nyere samtidsskildringer. I K. Dahlgren & J. Ljunggren (red): "Klassebilder: Ulikhet og sosial mobilitet i Norge". Oslo: Universitetsforlaget

Orbach, Susie (1986). *Hunger strike: The Anorectic's struggle as a metaphor for our age*. London: Faber and Faber

Phul, Rebecca og Brownell, K.D. (2001): *Bias, Discrimination and Obesity*. Puhl, R., & Brownell, K. D. (2001). *Obesity Research*, 9, 788–805.

Pedersen, Kari-Anne (2000). *Fra korsett til silikoninnlegg*. I L.H. Boe og A. S. Hjemdahl (red): "Kropp og klær". By og Bygd XXXXVI Norsk Folkemuseums årbok 2000. Oslo: Norsk Folkemuseum

Ringdal, Kjell-Terje (2003): *Mellom linjene*. Skrevet og sitert av Terje Gjendal, Dagbladet Magasinet, 28.08.2009. Tilgjengelig fra URL: http://www.dagbladet.no/2009/08/28/magasinet/valg_09/politikk/innenriks/pr/7856704/ , sist lest 25.06.12.

- Rysst, Mari (2010). *“Healthism” and looking good: Body ideals and body practices in Norway*. Scandinavian Journal of Public Health 38:71-80.
- Sassatelli, Roberta. (1999). *Interaction Order and Beyond: A Field Analysis of Body Culture within Fitness Gyms*. I ”Body and Society” vol 5, 2-3: 227-248. London: Sage.
- Seippel, R., Strandbu, Å. og Sletten, M. (2011) *Ungdom og trening. Endringer over tid og sosiale skillelinjer*. NOVA-rapport 3/11.
- Seidler, Victor (1997). *Man enough: Embodying Masculinities*. London: Sage
- Shilling, Chris (1997). *The Body and Difference*. I Kathryn Woodward (edt), ”Identity and Difference”. London: Sage
- Shilling, Chris (2003). *The body and social theory*. 2. ed. London: Sage Publications.
- Skeggs, Beverley (1997) *Formations of Class and Gender: Becoming Respectable*. London: Sage.
- Skårderud, Finn (2000). *Sultekunstnerne*. Oslo: Aschehoug.
- Statistisk sentralbyrå, 2012: *Gjennomstrømning i videregående opplæring*, 2011. Frigitt 30.mai, 2012. Tilgjengelig fra URL: <http://www.ssb.no/vgogjen/> , sist lest: 25.06.12.
- Storvoll, Elisabeth. E., Strandbu, Å., Wichstrøm, L. (2005). *A cross-sectional study of changes in Norwegian adolescents’ body image from 1992 to 2002*. Elsevier.
- Stortingsmelding 13 (2011–2012): *Utdanning for velferd -Folkehelsepolitikken*. Oslo: Det kongelige helsedepartement.
- Stortingsmelding nr. 16 (2002–2003): *Resept for et sunnere Norge -Folkehelsepolitikken*. Oslo: Det kongelige helsedepartement.
- Thaagaard, Tove (1998): *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Turner, Bryan S. (2008). *The body and society : explorations in social theory*. 3. ed utg. Sage Publications, London.

Widerberg, Karin (2001). *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*. Oslo: Universitetsforlaget.

Wiklund, Maria. Bengs, C., Malmgren-Olsson, E-B., Öhman, A. (2010). *Young women facing multiple and intersecting stressors of modernity, gender orders and youth*. Social science and Medicine. Umeå: Elsevier.

Wright, Jan., O'Flynn, G., Macdonald, D. (2006). *Being Fit and Looking Healthy: Young Women's and Men's Constructions of Health and Fitness*. Sex Roles, 54 (9-10), 1-15.

Ziehe, Thomas og Stubenrauch H. (1983). *Ny ungdom og usædvanlige læreprocesser*. København: Forlaget Politisk revy.

Alle kilder i denne oppgaven er oppgitt

Antall ord i oppgaven: 39 447

Vedlegg 1 Informantoversikt

Alle informantene er født i 1992 og har fullført videregående opplæring i Oslo. Her skal det gis en kort presentasjon av hver av dem for at leseren skal få et innblikk i hvem de er.

Inndelingen er gitt etter kjønn og i hvilket segment de plasseres i på bakgrunn av indeksen som ble nevnt i metodekapitlet.

Segment 1 Gutter

Andre har vokst opp på vestkanten. På skolen forteller han om mye utseendepress mot å ha de riktige klærne og se trent ut. De fleste vennene hans driver med en eller annen form for trening eller idrett. For øyeblikket er han i militæret hvor han trives godt. I militæret lærer han mye om trening og kosthold, og trener mye variert. Han har tidligere drevet med styrketrening, langrenn og løping. Etter militæret har han lyst til å studere arkitektur, medisin eller ingeniør

Arash har vokst opp på vestkanten. Han tar seg et friår for øyeblikket for å skrive en kokebok og starte på en roman han ønsker å gi ut senere. Arash har et veldig avslappet forhold til trening, prøver å løpe så ofte han kan fordi det gir han en frihetsfølelse. I tillegg spiser han så mye kake, at dersom han ikke hadde trent hadde han nok endt opp som ganske overvektig .

Christian er vokst opp på indre østkant i Oslo. Han jobber for tiden 100% i kommunen og litt på si. Gjennom jobben får han trent mye og synes det er viktig å holde seg i form og føle seg vel. Tidligere har han drevet mye med musikk, og har en drøm om å bli musikkprodusent.

Emil har vokst opp på indre østkant. Nå jobber han som assistentlærer på en barneskole. Han er veldig opptatt av styrketrening, da han synes det er veldig viktig å trene og holde seg i form. I og med at han jobber mye blir treningen også en måte å være sammen med kompisene sine. Han liker å skrive og spiller i band på fritiden. Etter friåret har han lyst til å enten søke politihøgskolen eller psykologi.

Filip har vokst opp på indre østkant, men gikk på videregående på vestkanten. Filip spilte mye fotball mens han gikk på videregående. For øyeblikket er han i militæret hvor han trener ganske mye. I militæret tar han ulike kurs som gir han studiepoeng til når han skal ta videre

utdannelse. Han er allerede kommet inn på et universitet i Danmark hvor han skal studere fra høsten av.

Hjalmar er vokst på østkanten. Han er for tiden student på universitetet i Oslo. Gjennom ungdomsårene har han trent diverse organisert idrett. Hans mål med treningen er å bli sterkere. Har lyst til å jobbe innen utenrikstjenesten etter endt utdanning.

Johannes har vokst opp på vestkanten. Han har drevet med musikk hele livet og studerer for tiden på en musikkskole i Sverige. Han har drevet med amerikansk fotball og trener for å holde seg i form og ta vare på kroppen. I fremtiden har han lyst å bli profesjonell musiker som gjør det godt internasjonalt.

Lars har vokst opp på østkanten. Han drømte om å bli skuespiller, men har lagt planene på hylla. Nå vil han søke medisin. For tiden jobber han på et sykehus. Han har drevet aktivt med langrenn i de siste ti årene, men måtte slutte på grunn av en skade. Likevel er langrenn en stor del av livet hans. Lars synes det er viktig å holde seg i form og ta vare på kroppen.

Segment 1 Jenter

Aleksandra er vokst opp på ytre østkant. Foreldrene hennes er ikke opprinnelig fra Norge, men hun er født her. Hun drømmer om å bli skuespiller og reise mye. Under et år i Brasil oppdaget hun capoeira som hun driver aktivt med. I tillegg trener hun på treningsstudio. Begge deler for å holde seg i form og fordi det er gøy.

Astrid er vokst opp på ytre østkant. Hun jobbet tidligere som treningsveileder ved et treningssenter og er opptatt av at kroppen skal man ha hele livet og det derfor er viktig å holde den i god stand. Tidligere spilte hun basketball aktivt 4-5 ganger i uka. Hun er for tiden i militæret hvor hun trener masse. Hun vurderer å fortsette i militæret etter endt førstegangstjeneste.

Kristine er vokst opp på vestkanten. Hun jobber for tiden i en kiosk i sentrum. Jobben i kiosken er for at hun skal spare penger til å reise et år på backpacking. Trening var en stor del av livet hennes før hun fikk et utmattelsessyndrom. Tidligere har hun slitt med spiseforstyrrelser, men synes det er dumt å fokusere så mye på kroppen.

Linnea er vokst opp litt overalt i byen. Til sammen har hun flyttet 15 ganger. Nå har hun et friår for å finne ut av hva hun har lyst til å drive med. På fritiden driver hun med yoga når hun har mulighet. I tillegg er hun opptatt av kunst og litteratur.

Maja er vokst opp nord i Oslo. Hun jobber for tiden ved en servicebedrift hvor hun står på stand. Jobben er for å spare penger. Hun har spiller lacrosse og trener på treningssenter. Lacrossen er mest for gøy, mens treningssenteret er for å holde seg i form.

Marit er vokst opp på vestkanten. Hun trener ganske mye på treningssenter. Det viktigste er å holde seg i form, men også å ha en veltrent kropp. For tiden tar hun et friår hvor hun jobber. Friåret er for å finne ut hva hun vil studere og legge seg opp penger til en lengre reise.

Marte har vokst på vestkanten. Hun jobber for tiden for å spare penger til en lengre reise. Hun trener rytmisk sportsgymnastikk og synes det er viktig å være veltrent. Hun ønsker å søke seg til politiskolen etter friåret.

Silje er vokst opp på vestkanten. Hun er engasjert i politisk aktivisme og fremhever viktigheten av dette. Nå tar hun seg et friår hvor hun jobber deltid i den butikk. Etter friåret har hun lyst til å gå på folkehøyskole for å fordype seg i teater.

Zhara har vokst opp på østkanten. Hun startet et utdanningsprogram ved Universitetet i Oslo, men bestemte seg for å slutte. For tiden tar hun opp fag ved en privat skole for å komme inn på juss-studiet.

Segment 2 Gutter

Arild har vokst opp på østkanten. For tiden studerer han ved Universitetet i Oslo og trives med studiet. Ved siden av studiet trener han aktivt på treningssenter og har spilt fotball tidligere. Ellers liker han å spille sjakk, noe han også driver med profesjonelt

Even er vokst opp på østkanten. Han er ski- og sykkel-entusiast og har allerede vært ute på sin første skitur samme dag som snøen har lagt seg. Even har tidligere syklet Oslo-Trondheim, noe han klarte på andre forsøk. Han drømmer om å sykle Norge på langs en gang i fremtiden.

Jamal har vokst opp på østkanten. For tiden studerer han juss og har lyst til å bli advokat. Tidligere trente han aktivt styrke og fotball, men føler ikke det blir mye tid til trening nå når studiet tar så mye tid.

Olav er vokst opp på østkanten. Han studerer for tiden i Trondheim. Han har ikke tidligere vært spesielt opptatt av trening, men mener at han burde vært mer opptatt. Derfor har han i det siste latt seg overtale til å bli med i svømmehallen et par ganger i uka, med en kompis.

Petter er vokst opp på østkanten. Han er veldig interessert i musikk og spilte mye før da han gikk på videregående.. Nå er det mer en hobby. For tiden er han i militæret hvor han trener mye sammen med de andre i troppen. Militærtjenesten er nyttig da han lærer mye om kosthold og hvordan man skal trene riktig.

Pham har vokst opp på østkanten. For tiden studerer han til siviløkonom i Oslo. På fritiden liker han å løpe og trene styrke. Tidligere har han vært aktiv i diverse ungdomsorganisasjoner, men finner ikke tid til det nå.

Segment 2 Jenter

Andrea er vokst opp i sentrum øst. Hun går for tiden på frisørskole. Hun har slanket seg betraktelig mye i løpet av de siste årene. På fritiden trener hun aktivt på treningsstudio og målrettet mot å fortsette å gå ned i vekt.

Hanna er vokst opp på østkanten. Nå jobber hun som treningsinstruktør ved et treningssenter. Tidligere studerte hun ved høyskolen, men fant ut at det hun studerte ikke var noe for henne. Hun mener at det er viktig at folk lærer hvordan man kan ta vare på kroppen sin, og at det viktigste er ikke hvordan man ser ut, men at man er sunn.

Hilde har vokst opp på østkanten. På fritiden driver hun aktivt med hest, noe som koster mye tid og penger. Derfor har hun nå et friår hvor hun jobber på et sykehjem, både for å få penger til hesten, og for å se om arbeidsfeltet er noe hun kunne tenke seg å utdanne seg innenfor. Drømmen er likevel å kunne drive profesjonelt med hest.

Jenny er vokst opp på østkanten. For øyeblikket jobber hun med bryllupsplanlegging. Hennes store drøm er å bli bryllupsplanlegger og flytte til USA. Hun er veldig opptatt av trening og går på en streng diett som hun sier selv. Hun understreker at hun ikke er overopptatt av dette, men at hun prøver å holde seg innenfor.

Katarina er vokst opp på østkanten. Hun har startet å studere for å bli lærer. På fritiden spiller hun mye fotball, som er blitt en stor del av livet hennes. Andre treningsmetoder blir fort kjedelig, derfor er fotballen en fin mulighet til å trene og ha det gøy.

Line er vokst opp på vestkanten. For tiden søker hun jobb, da hun har veldig lyst til å flytte for seg selv. Hun trener regelmessig på treningssenter. Selv føler hun at det er mye press på å trene og spise riktig, og at dette er noe hun er opptatt av selv, men tillater seg å skeie litt ut engang i blant.

Lisa er vokst opp på østkanten. For tiden studerer hun på Ås. Hun trener en del på treningsstudio for å holde seg i form. Fordi hun har hatt en del venninner med spiseforstyrrelser passer hun på å ikke være for opptatt av trening og kosthold, men ha et sunt forhold til kropp og trening.

Nina har vokst opp på østkanten. Nå studerer hun for å bli sykepleier. Tidligere trente hun mye på ved en etablert treningskjede, men måtte si opp medlemskapet sitt fordi hun jobbet så mye. Nå tar hun seg heller en joggetur når hun føler for det.

Nora er vokst opp på østkanten. Hun har flyttet fra Oslo for å studere. Der hun bor nå forsøker hun å fortsette med treningen på treningsstudio som hun gjorde når hun bodde i Oslo. Hun trener stort sett for å unngå belastninger som hun føler at hun pådrar seg i forbindelse med mye stillesitting.

Rikke har vokst opp på østkanten. Hun tar seg et friår nå for å ta opp fag ved en privatskole og forhåpentligvis komme inn på juss. Ved siden av studiene jobber hun i barnehage. Hun trener på treningssenter når hun har mulighet. Motivasjonen for å trene er for å være sunn og se bra ut.

Selma har vokst opp på østkanten. For tiden tar hun opp fag ved en privatskole for å få flere muligheter når hun skal velge utdanning.

Vedlegg 2 Intervjuguide

Bakgrunnsinfo.

- Navn, alder, VGS, bosted, søsken

Nåtid

1. Hva gjør du nå?

Andre muligheter/alternativer. Påvirkning.

2. Hvilke tanker har du om stedet der du vokste opp?

Tilknytning (konkret/generelt). Tilbakeflytting?

3. Hva tror du er grunnen til at noen velger å flytte etter endt videregående, mens andre blir boende hjemme?

Forskjellige holdninger, bakgrunn, mål?

4. Hva gjør foreldrene dine?

Utdannelse, jobb, forventninger, besteforeldre

5. Hvordan føles det å være ferdig med skolen?

Ulikt fra overgangen fra ungdomsskolen, fordeler/bakdeler

Fremtid

6. Hvilke planer har du lagt for de neste årene?

7. Hvor ser du deg selv om 10 år?

Etablering, “voksenhet”, utdannelse, forventinger, oppnåelser.

8. Hvis du kunne få gjøre hva som helst, hva ville du da gjort?

Drømmejobb (karakteristikk, endringer), stabilitet vs fleksibilitet (jobb for livet?), “drømmeliv”, reiser.

9. Er det noen ting som gjør det vanskelig for deg å oppnå det du vil?

Fordeler, ulemper, like muligheter (ressurser/øst-vest, VGS, foreldres bakgrunn)?

10. Hva mener du er viktig for å oppnå sine mål?

11. Har du noen forbilder?

Hva er det med de du beundrer?

Fortid

12. Kan du fortelle litt om tidligere jobberfaringer du har?

Økonomisk uavhengighet, hvorfor, hva var bra/dårlig, CV (bevisst planlegging), organisasjoner

13. Hvordan opplevde du skolen?

Hva var bra/dårlig, Karakterer, tilbakemelding/ambisjoner fra andre, relasjon til lærere og andre ressurspersoner, foreldrenes innvolvering, venner og søsken.

Bilder:

-Man er sin egen lykkes smed

-Man må kjenne sine styrker og svakheter og holde seg til det man kan.

14. Er du på facebook?

Hva bruker du det mest til?

Blogger du?

Kropp og kroppsideal

Skolen

16. Synes du det var mye fokus på utseende da du gikk på skolen?

positive eller negative kommentarer, ungdomsskolen

Kroppsideal:

17 . hvordan vil du beskrive en fin mann og kvinnekropp?

kroppsideal, krav, konsekvenser av ikke å være opptatt av utseende i dag?

Normalkropp:

18. Hvordan vil du beskrive en normal gutt/jentekropp?

hva er normalt?

Egen kropp og utseende:

19. Har du noen gang prøvd å forandre ditt eget utseende ved for eksempel å slanke deg eller å forsøke å legge på deg?

motivasjon, måloppnåelse, selvfølelse

20. trener du?

motivasjon, konsekvenser av å slutte?

21. Hvilke morgenrutiner har du før du drar på skole eller jobb?

følelser rundt rutinene, konsekvenser dersom du ikke gjorde det?

22. Synes du det er viktig å være opptatt av utseende?

konsekvenser

23. Om du kunne forandre noe ved ditt utseende eller kropp, ville du gjort det?

hva, hvorfor

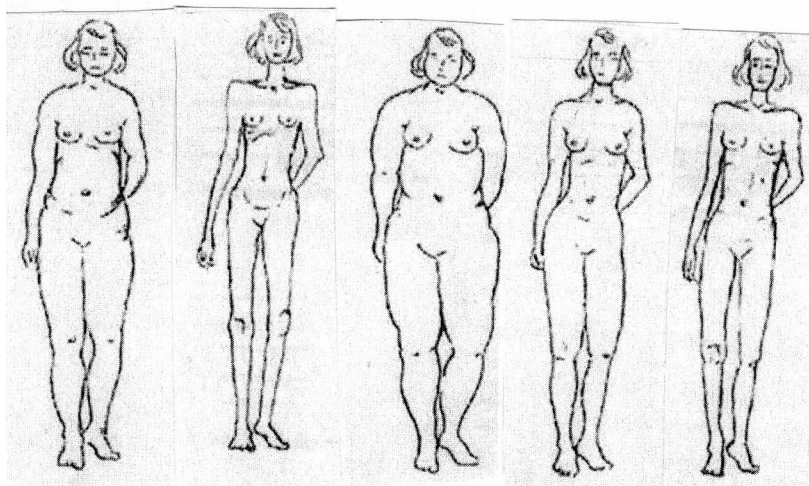
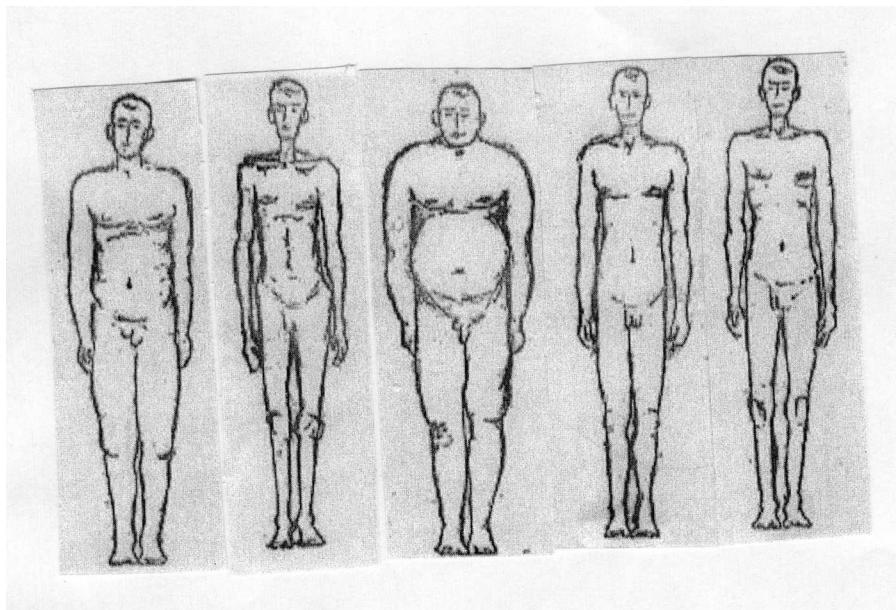
24. Tror du at utseende er like viktig for gutter og jenter

hvorfor?

25. Hvis du skulle lignet på en kjendis, hvem ville det ha vært?

Bilder som ble vist under intervjuet

“Hvilke av disse kroppene mener du er den mest normale/ideelle?”

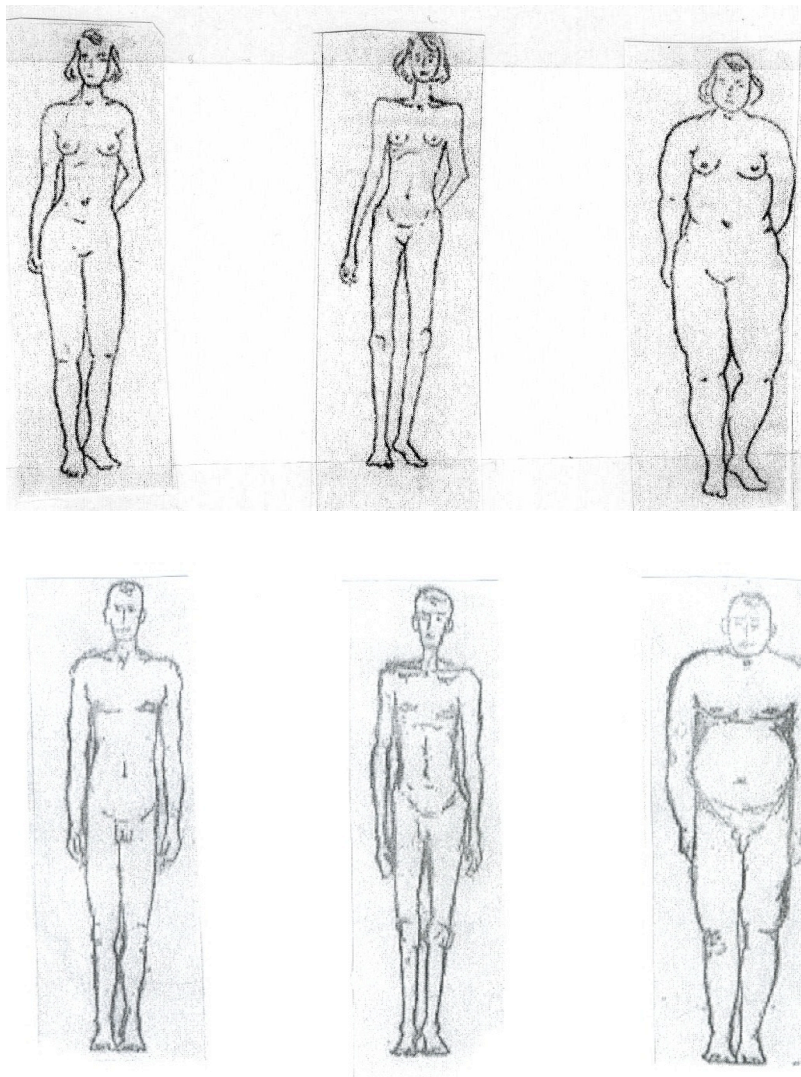

“Her kan du plassere de adjektiv du mener passer best til hver kropp.”

Adjektivene er som følger: målrettet, viljesterk, viljeløs, stygg, vakker, lat, aktiv, selvsikker, usikker, omsorgsfull, egoistisk, ideal, unormal, normal, grådig, bestemt, interessant, uinteressant, kjedelig, attraktiv, u-attraktiv, pålitelig, upålitelig, sexy, usexy.

Det blir tatt et bilde av resultatet.

Tilslutt bes informantene om å diskutere hvorfor hun satte adjektivene der hun gjorde.

26. Er det noe vi ikke har vært innom som jeg burde ha spurt om eller som du vil legge til?

Vedlegg 3 Informasjonsskriv

Forespørsel om deltakelse i LUNO – Young Perspectives

Hei!

Du har tidligere deltatt i spørreundersøkelsen LUNO (Longitudinell Ung i Oslo), i likhet med om lag 2500 andre Oslo-ungdommer født i 1992. I forbindelse med oppfølgingsprosjektet LUNO – Young Perspectives, ønsker vi nå å intervju 40 LUNO-deltakere som har takket ja til å bli kontaktet på nytt. Du er trukket ut blant dem vi gjerne vil snakke med!

Utvalget er basert på hvordan LUNO-deltakere svarte på spørsmål om preferanser om fremtidig arbeid og utenlandsreiser. Formålet med intervjuene er å få et innblikk i Oslo-ungdommers egne perspektiv på fremtiden og veien videre etter videregående skole. I tillegg til at du bidrar til å styrke kunnskap om ungdom i din situasjon, er et slikt intervju en fin anledning til å tenke høyt om hvilke ønsker, forventninger og planer du har fremover. Kanskje lærer du noe nytt om deg selv?

I løpet av den nærmeste tiden vil vi kontakte deg på telefon for å spørre om du kan tenke deg å bli med på et intervju. Intervjuet tar 45-90 minutter og finner sted ved UiO, eller et annet sted som passer deg bedre. Om du ikke bor i Oslo for tiden, kan vi gjøre intervjuet per telefon, eller vi kan avtale en tid du er hjemme på ferie.

Det er selvfølgelig frivillig å delta, og du har også rett til å trekke seg fra undersøkelsen både under og etter intervjuet uten forklaringsplikt. Intervjuerne er underlagt taushetsplikt og opplysninger fra intervjuet vil behandles konfidensielt. I fremtidige publikasjoner vil ingen deltakere navngis, og ingen opplysninger vil kunne spores tilbake til enkeltpersoner. Intervjuerne har heller ikke muligheten til å spore hva du har svart på enkeltspørsmål i spørreskjemaene.

LUNO – Young Perspectives gjennomføres av Institutt for sosiologi ved UiO, etter tillatelse fra NOVA, som gjennomførte spørreundersøkelsen. Hovedansvarlig er doktorgradsstipendiat Jens Lunnan Hjort, som tidligere har jobbet som forskningsassistent ved NOVA. Hjort samarbeider med masterstudentene Kine Paulsen, Linda Pettersen, Stian Mathisen og Margrethe Gustavsén. Veileder for dem alle er professor Torben Hviid Nielsen.

Ta gjerne kontakt med Jens Lunnan Hjort på j.l.hjort@sosgeo.uio.no eller 22 85 52 64 / 94 100 119 dersom du har spørsmål.

Med vennlig hilsen

Kristinn Hegna

Prosjektleder LUNO

NOVA

www.nova.no

Jens Lunnan Hjort

Ansvarlig LUNO – Young Perspectives

Universitetet i Oslo

www.sv.uio.no/iss

Vedlegg 4 Utvalgskriterier for kvalitativ undersøkelse i forlengelsen av LUNO

Jens Lunnan Hjort

Innledning

Longitudinell Ung i Oslo (LUNO) er en NOVA-undersøkelse der Oslo-ungdommer født i 1992 har svart på tre spørreskjemaer mellom 2006 og 2010. Spørreskjemaene dekker en rekke områder i de unges liv, med utdanning som det mest sentrale. 2470 ungdommer har vært med på minst en av de tre rundene. En kort presentasjon av LUNO finnes på NOVAs nettsider: <http://www.nova.no/id/10533.0>. Så langt har det ikke blitt publisert mye på bakgrunn av data fra LUNO. Ett unntak er en artikkel av prosjektleder Kristinn Hegna (2010) i *Tidsskrift for ungdomsforskning* om endringer i utdanningsaspirasjoner mellom T1 og T2.

Jeg var selv ansatt som forskningsassistent ved NOVA mellom 2008 og 2010, og jobbet store deler av høsten 2009 og våren 2010 med den tredje datainnsamlingen. Jeg var også med i prosessen med å utforme det tredje spørreskjemaet, som ungdommene altså svarte på i en alder av 17 år, mens de fleste av dem gikk i 2.trinn på videregående skole. I dette spørreskjemaet var det inkludert et spørsmål om de unge kunne tenke seg å bli kontaktet ved en senere anledning, med tanke på et kvalitativt intervju. Av 1865 ungdommer som var med i runde 3, svarte 965 ja til dette.

Jeg har fått anledning til å basere mitt doktorgradsprosjekt på en kombinasjon av datamaterialet fra LUNO og en kvalitativ undersøkelse som følger opp et mindre utvalg av respondentene. Hensikten med dette notatet er å finne frem til en fornuftig kobling mellom de kvantitative dataene og den kvalitative undersøkelsen. Eller med andre ord, å utvikle godt begrunnede utvalgskriterier for hvem vi skal intervjuer kvalitativt, basert på det kvantitative datamaterialet.

Den kvalitative undersøkelsen vil jeg gjøre sammen med masterstudentene Margrethe Gustavsen, Linda Pettersen, Stian Mathisen og Kine Paulsen. Professor Torben Hviid Nielsen

er veileder for oss alle fem. Det overordnede teoretiske temaet for doktorgradsprosjektet er spenningen mellom individualisering og sosial ulikhet. Det empiriske nedslagsfeltet er hvordan ungdommene orienterer seg mot fremtiden. På hvilke måter er ungdommene preget av individualisering og selvrealisering? Hva er sammenhengen mellom sosial bakgrunn og ulike måter å orientere seg på? Innenfor denne brede rammen er det også meningen at masteroppgavene kan fokusere på mer spesifikke temaer.

Vi ønsker å bruke repondentenes svar på spørsmål vi anser som spesielt interessante for vårt prosjekt, til å strukturere respondentmassen. Individualisering er en (langsom) historisk samfunnsprosess. Det er ikke denne vi her har data til å kunne spore. Men i litteraturen fremsettes det hypoteser om at denne samfunnsprosessen fremprovoserer og premierer bestemte tilbøyeligheter og orienteringer hos enkeltindividet. Typiske eksempler på slike tilbøyeligheter er høy verdsetting av selvrealisering, og en fleksibel og mobil fremtidsinnstilling. I LUNOs tredje runde var det med enkelte spørsmål som kan tjene som forsøksvise operasjonaliseringer av disse tilbøyelighetene.

I dette notatet presenterer jeg disse variablene, og slår dem sammen til en indeks. Denne blir således en grovkornet operasjonalisering av tilbøyelighetene som forbindes med individualiseringsprosessen. Jeg setter så et cut-off-punkt i hver ende av indeksen, slik at vi får et segment i hver ende. Den impliserte tolkningen blir da at segment 1 består av ungdommene som er mest opptatt av selvrealisering og fleksibilitet. De er dem individualiseringstesens presumptivt “passer best” på, mens det for segment 2 vil være motsatt. I neste omgang er planen å rekruttere intervjuobjekter blant disse to segmentene. Ungdommer som havner rundt medianen på en slik indeks havner utenfor målgruppen for den kvalitative undersøkelsen. Designet er dermed komparativt, og følger et “least similar design”. Det overordnede rasjonalet blir at surveymaterialet antyder en spredning i hvordan ungdommene orienterer seg med hensyn til slike dimensjoner (selvrealisering, fleksibilitet, mobilitet), en spredning som den kvalitative undersøkelsen tar sikte på å undersøke nærmere.

Variabler

Det er særlig to spørsmålsbatterier i LUNOs tredje runde som kan relateres til den type tilbøyelighet og orientering det her er snakk om: et spørsmålsbatteri om hva man vil verdsette

ved et fremtidig yrke (12 spørsmål), og et om hva slags planer man har frem til 25års-alderen (13 spørsmål). Ut fra disse igjen velger jeg 5 fra det første batteriet og 2 fra det andre.

Indeksen får slik to komponenter, som jeg velger å gi lik vekt når de slås sammen til en indeks. Høy score på den første komponenten indikerer en *orientering mot selvrealisering og fleksibilitet* i arbeidslivet, mens høy score på den andre komponenten indikerer en *orientering mot utlandet* (evt. “kosmopolittisk” orientering) i ens fremtidsplaner. Det kan argumenteres for at de to komponentene fanger opp ulike, men beslektede dimensjoner av ungdommenes fremtidsorienteringer. En orientering mot utlandet i ens fremtidsplaner kommer gjerne sammen med en orientering mot selvrealisering og fleksibilitet i arbeidslivet, men dette behøver ikke være tilfellet. Jeg kommer tilbake til implikasjonene av å slå sammen de to komponentene.

Variablene som inngår i indeksen er:

Hvor viktig er følgende for deg når det gjelder valg av yrke? (Svaralternativer: betyr ingenting – betyr nesten ingenting – betyr litt – betyr en god del – betyr veldig mye.)

1 At jeg hele tiden kan lære noe nytt

2 At arbeidsoppgavene er varierte slik at ingen dag er lik

3 At arbeidet er skapende og idérikt

4 At jeg får sjansen til å skape noe ut fra min egen fantasi og kreativitet

5 At yrket gir mulighet for ulike typer jobber i løpet av voksenlivet

Hvor sannsynlig er det at du vil komme til å gjøre noe av det følgende innen du er 25 år?

(Svaralternativer: helt usannsynlig – ganske usannsynlig – litt sannsynlig – ganske sannsynlig – svært sannsynlig.)

6 Dra på en lengre reise utenfor Europa (over 2 mnd)

7 Flytte for å studere eller jobbe i utlandet

Valget av variabler er i første instans teoretisk motivert. Til å begynne med vil jeg begrunne valget med utgangspunkt i litteraturen om individualisering. Videre vil jeg gjengi resultatene fra en faktoranalyse av hver av spørsmålsbatteriene, som kan understøtte valget. I tillegg har jeg gjort mange bivariate analyser av variablene, og av egenskaper ved de to segmentene, det vil si respondentene som havner henholdsvis øverst og nederst på indeksen. Sist men ikke minst har jeg hatt anledning til å undersøke hva respondenter i de to segmentene har svart på åpne spørsmål i LUNOs andre og tredje runde, om egne utdannings- og yrkesplaner, og om hva de oppfatter som egne fortrinn og hindringer. Slik har jeg kunnet etterprøve om forskjeller i hvordan respondentene krysser av på spørsmål om fleksibilitet, mobilitet og selvrealisering, svarer til forskjeller i hvordan de ordlegger seg om egne muligheter og valg.

Teoretisk bakgrunn

Det teoretiske bakteppet for dette prosjektet er sosiologiske debatter om klasse og individualisering. Begge begreper har fra tid til annen blitt trukket i tvil. Eksempler på skyttergravskrager om henholdsvis klasse og individualisering finner vi i Wrights forsvar av klassebegrepet (1996) mot Pakulski og Waters' angrep kjent som "the death of class" (1996), og i Becks forsvar av individualiseringsbegrepet (2007) mot Atkinsons innstendige kritikk (2007). Samtidig er det ikke mangel på bidrag som søker å integrere de to perspektivene (f. eks. Furlong og Cartmel 1997, Savage 2000, Adams 2006). Dette prosjektet tar som utgangspunkt at begge begreper fanger opp reelle samfunnsmessige prosesser, og retter fokus mot hvordan de kan forstås i sammenheng med hverandre.

Selv om vi kan lese klassiske sosiologiske teorier om overgangen fra tradisjonelle til moderne samfunn som teorier om individualisering, har klassebegrepet en lengre tradisjon enn individualiseringsbegrepet, i alle fall som omdreiningspunkt i empirisk arbeid. Mens vi er vant til operasjonaliseringer av klassebegrepet til bruk i empirisk forskning, kan vi ikke si det samme om individualiseringsbegrepet. Klasseperspektivet vil stå sentralt i prosjektet, selv om det ikke brukes som utvalgskriterium for den kvalitative undersøkelsen. Surveymaterialet blir analysert med hensyn til klassebakgrunn, og i den kvalitative undersøkelsen vil betydningen av sosial bakgrunn bli undersøkt i hvert enkelt tilfelle. Det legges som nevnt heller ikke opp til en direkte operasjonalisering av individualiseringsbegrepet, men en grovkornet

operasjonalisering av visse tilbøyeligheter hos enkeltindividet, som hevdes å bli mer sentrale i kjølvannet av de siste tiårs individualiseringsprosesser.

Beck, Bauman og Giddens hevder alle at det er nye egenskaper, kompetanser og ressurser som blir viktige i et individualisert samfunn. Slik det legges frem handler dette om å være fleksibel og refleksiv, og å kunne håndtere og mestre usikkerhet og risiko. Vi må regne med at noen får dette bedre til enn andre. Lash (1994) kontrasterer “reflexivity winners and losers”, slik Bauman (1997) kontrasterer “turister og vagabonder”. Individer som scorer høyt på en slik akse besitter kompetansen som skal til for å mestre risiko og kompleksitet i det individualiserte samfunnet, og utgjør samtidig den gruppen som teorier om individualisering “passer best på”. I tråd med litteraturen vil denne gruppen også være dem som er mest preget av selvrealiseringsideologi.

Selvrealisering, fleksibilitet og mobilitet

Teorier om individualisering tar gjerne utgangspunkt i institusjonelle og/eller kulturelle samfunnsendringer (Krange 2004, Aakvaag 2006), og går derfra videre med hypoteser om hvilke følger disse får for enkeltindividet. Beck anser endringer i arbeidsmarkedet som en sentral motor i de siste tiårs individualiseringsprosesser (Beck 1992: 92-5). Arbeidslivet har både gjennomgått betydelige institusjonelle omstruktureringer, og betydelig kulturell reorientering, siden etterkrigstidens industrisamfunn. På det institusjonelle planet har arbeidslivet blitt mer dynamisk, fleksibelt, kunnskapsintensivt og spesialisert. Den enkelte forventer ikke lenger å tjene karrieren ut i én jobb. På det kulturelle plan har den gjengse holdningen til arbeid gradvis blitt dreiet fra et syn på arbeid som plikt og som kilde til materiell overlevelse, over mot et syn på arbeid som kilde til selvrealisering. Grovt oppsummert har normen endret seg fra at man skal yte på jobben og nyte på fritiden, til at man også skal nyte jobben, som ideelt sett skal by på spennende, karakterutviklende utfordringer (Åkvik Nilsen 2007: 6-7, Sennett 1998; 2006, Boltanski og Chiapello 2007).

Sennett hevder at “idealmennesket for den nye kapitalismen” har fleksibilitet som sin fremste egenskap. Idealmennesket for den nye kapitalismen har evnen til å kunne håndtere usikkerhet og kortsiktighet, evnen til å improvisere og fokusere på potensielle ferdigheter (i motsetning til tålmodig innlærte håndverk), og evnen til ”gi slipp på fortiden” (Sennett 2006: 3-5). Kravene gjelder først og fremst innen ”the cutting edge” av dagens kapitalisme, men idealet har blitt

akseptert og overtatt innen store deler av arbeidslivet, og samtidens kultur generelt (2006: 12). Jeg har her behandlet endringene i arbeidslivet fra etterkrigstiden og frem til i dag svært overflatisk. Det sentrale er at det finnes betydelig grunnlag i litteraturen for en tese om at endringene har visse konsekvenser for enkeltindividers holdning til arbeid: endringene trekker i retning av en mer fleksibel orientering og et sterkere fokus på selvrealisering i arbeidslivet.

Det er ikke noe langt sprang fra en orientering mot selvrealisering og fleksibilitet, til det å være mobil, “kosmopolittisk”, og orientert mot utlandet. Ut fra litteraturen om individualisering kan vi forvente at ungdommene som er mest lystne på erfaring fra utlandet, enten det er i forbindelse med utdanning, arbeid eller “reising for reisingens skyld”, vil finnes blant dem som også er mest orientert mot selvrealisering og fleksibilitet. Sennets idealmenneske for den nye kapitalismen vil naturligvis ikke la geografiske avstander være et hinder for nye erfaringer som kan styrke ens CV og videreutvikle ens kompetanse. For Bauman (1997: kap. 6; 2000) er kjennetegn ved dem som mestrer den “flytende moderniteten” best at de er mobile, fleksible, holder muligheter åpne og ikke binder seg for fast til geografiske steder og langvarige prosjekter. Enten rasjonalet for å reise ut handler om å forsterke sin ressursbase eller å utsette seg for nye impulser og oppleve nye ting – i de fleste tilfeller vil det kanskje være en kombinasjon av de to – vil det harmonere godt med det individualiserte samfunnets idealer om fleksibilitet og selvrealisering.

Faktoranalyse

Faktoranalyse kan forenkle et datamateriale ved å redusere antall variabler til et mindre antall faktorer. Hensikten med faktoranalyse er å identifisere mønstre i korrelasjonene mellom et sett variabler, slik at man kan undersøke om indikatorene måler en eller flere dimensjoner av et fenomen (Johannessen 2007: kap. 11).

Det første spørsmålsbatteriet jeg benytter angår preferanser ved valg av yrke. Spørsmålet respondentene ble stilt lød *Hvor viktig er følgende for deg når det gjelder valg av yrke?* I tabell 1 er alle de foreslåtte forholdene ved en yrkessituasjon tatt med i en faktoranalyse. Koeffisienter under 0,4 er ekskludert.

Tabell 1. Faktoranalyse: orientering mot arbeidslivet.

Rotated Component Matrix^a

	Component		
	1	2	3
At jeg får sjansen til å skape noe ut fra min egen fantasi og kreativitet	.860		
At arbeidet er skapende og idérikt	.841		
At arbeidsoppgavene er varierte slik at ingen dag er lik	.609		
At jeg hele tiden kan lære noe nytt	.516	.505	
At jeg kan bruke mine spesielle evner	.496	.464	
At jeg kan gjøre noe for andre		.873	
At arbeidet er samfunnsnyttig		.760	
At jeg kan arbeide med mennesker		.668	

At arbeidet gir høy status og prestisje			.823
At arbeidet er godt betalt			.817
At det vil bli gode muligheter til å bli leder			.741
At yrket gir mulighet for ulike typer jobber i løpet av voksenlivet	.428		.490

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 5 iterations.

Av de tre faktorene har faktor 1 en tydelig sammenheng med litteraturen om individualisering. Felles for variablene som lader på faktor 1 er at de indikerer en orientering mot selvrealisering og fleksibilitet i arbeidslivet. Variablene som lader på faktor 2 indikerer en orientering mot å være til nytte for andre og for samfunnet (altruistiske verdier), mens variablene som lader på faktor 3 indikerer en orientering mot mer tradisjonelle tegn på individuell suksess i arbeidslivet.

Variablene jeg har valgt å ta med i indeksen er markert med uthevet skrift. Når variabelen “at jeg kan bruke mine spesielle evner” er tatt ut, er det med begrunnelse i at spørsmålet kan tolkes ulikt, ut fra hvilke “spesielle evner” respondentene opplever at de selv har.

Det andre spørsmålsbatteriet jeg benytter angår planer frem til 25års-alderen. Spørsmålet lød *Hvor sannsynlig er det at du vil komme til å gjøre noe av det følgende innen du er 25 år?* I tabell 2 er alle de foreslåtte fremtidsplanene tatt med i en faktoranalyse. Koeffisienter under 0,4 er ekskludert.

Tabell 2. Faktoranalyse: Fremtidsplaner. Rotated Component Matrix^a

	Component			
	1	2	3	4

Få fast jobb	.816			
Bli samboer eller gifte meg	.789			
Få barn	.741			
Tjene nok penger til å forsørge meg selv	.672			
Kjøpe bil	.672			
Dra på en lengre reise utenfor Europa (over 2 mnd)		.773		
Flytte for å studere eller jobbe i utlandet		.728		
Ta opp studielån		.703		
Flytte hjemmefra		.653		
Ha en jobb mens jeg tenker på hva jeg skal gjøre senere			.701	
Ta opp fag for å forbedre karakterer			.694	
Avtjene verneplikt eller ta utdanning i militæret			.641	
Etablere eget firma				.751

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

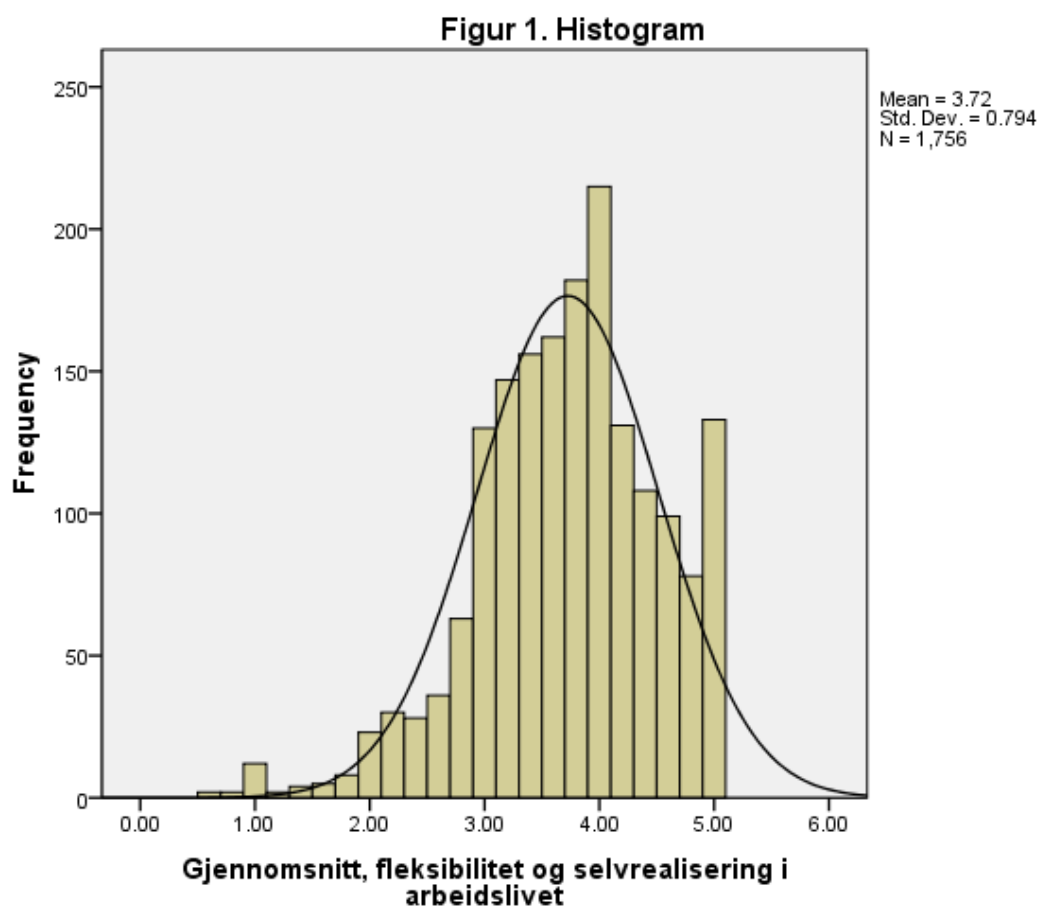
a. Rotation converged in 6 iterations.

Felles for variablene som lader på faktor 1 er at de er tradisjonelle markører for å bli voksen. Videre ser vi at de to variablene som indikerer en dragning mot utlandet lader på samme faktor. Å ta opp studielån og å flytte hjemmefra kan ses på som forutsetninger for å få til lengre utenlandsopphold i ung alder for de aller fleste. Jeg velger likevel å utelate dem fra indeksen, i og med at de ikke er direkte relevante for det rasjonalet jeg har lagt til grunn for

utvalgskriteriene. En tolkning av faktor 3 kan være at den fanger inn fremtidsplaner som innebærer å utsette og/eller forbedre grunnlaget for veivalg som uansett vil komme senere.

Fleksibilitet og selvrealisering i arbeidslivet: frekvensfordeling og klasseforskjeller

De fem variablene jeg har plukket ut fra det første spørsmålsbatteriet ligner nokså mye på hverandre i formuleringene, og det er således ikke overraskende at de korrelerer sterkt med hverandre innbyrdes. Videre er det generelt nokså stor oppslutning om disse verdiene. Figur 1 viser fordelingen av gjennomsnittlig score på de fem variablene. Vi ser at det er et nokså lite mindretall som samler seg rundt verdiene 1 til 2, som indikerer at fleksibilitet og selvrealisering betyr “ingenting” eller “nesten ingenting” for deres yrkespreferanse.

Videre er det et interessant funn at det er svært små forskjeller med hensyn til sosial bakgrunn på disse variablene (tabell 3). Klasseskjemaet som er tatt i bruk er utviklet ved NOVA, og bygger på Goldthorpes skjema.

Tabell 3

Gjennomsnitt, fleksibilitet og selvrealisering i arbeid.

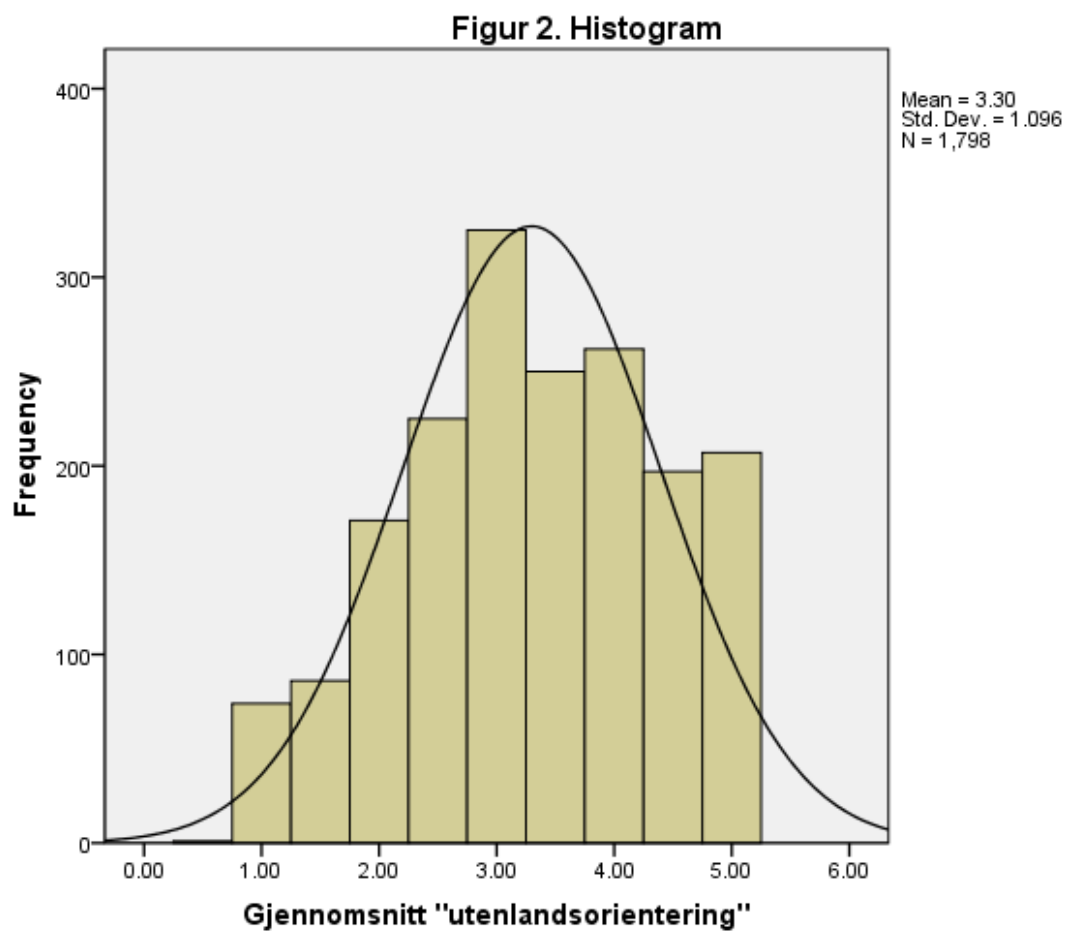
Sosial klasse basert på fars yrke, mors hvis missing. Etter Goldthorpe	Mean	N	Std. Deviation
1,00 Øvre serviceklasse	3.7816	532	.72421
2,00 Nedre serviceklasse	3.6972	533	.78084
3,00 Lavere funksjonærer	3.5959	98	.85143
8,00 Faglærte arbeidere	3.7327	107	.78713
9,00 Ufaglærte arbeidere	3.7424	118	.89140
99,00 Uoppgitt/ikke kodet	3.7064	171	.91221
Total	3.7265	1559	.79194

Dette tyder på at selvrealisering og fleksibilitet er noe som verdsettes av de fleste, uavhengig av sosial bakgrunn. På figur 1 ser vi at de fleste respondentene ligger mellom verdiene 3 (betyr litt) og 5 (betyr veldig mye). Videre kan disse funnene ses i sammenheng med Furlong og Cartmels (1997; 2007) hypotese, som de har kalt “the epistemological fallacy of late modernity”, om at det er stor oppslutning blant ungdom om individualistiske verdier, mens skjevt fordelte materiale og sosiale ressurser blir utslagsgivende, på et dypereliggende nivå. Når klasse som uavhengig variabel derimot byttes ut med kjønn eller studieprogram, blir forskjellene betydelig større. Jenter og elever ved Musikk, dans og drama scorer gjennomgående høyere enn sine jevnaldrende på dette målet.

Utenlandsorientering: frekvensfordeling og klasseforskjeller

Figur 2 viser fordelingen for de to spørsmålene om utenlandsorientering (variabel 6 og 7). Også her er tyngdepunktet til høyre for den midterste verdien (3: litt sannsynlig) , men spredningen er jevnere enn for variabel 1-5. Når vi undersøker fordelingen med hensyn til sosial bakgrunn (tabell 4), er det en slående forskjell til spørsmålene om arbeidsorientering. Her er klasseforskjellene tydelige. Ungdommer med en ressurssterk sosial bakgrunn anser det som mer sannsynlig at de kommer til å reise ut, enn ungdommer med en mindre ressurssterk bakgrunn.

Med andre ord, bakgrunn og ressursbase blir mer utslagsgivende når det er snakk om konkrete valg og planer, enn når det er snakk om abstrakte verdier om selvrealisering og fleksibilitet, som ser ut til å deles på tvers av sosiale skillelinjer. Igjen er dette et interessant funn i lys av Furlong og Cartmels tese.

Tabell 4.

Gjennomsnitt, utenlandsorientering.

Sosial klasse basert på fars yrke, mors hvis missing. Etter Goldthorpe	Mean	N	Std. Deviation
1,00 Øvre serviceklasse	3.5721	534	1.03229
2,00 Nedre serviceklasse	3.4339	552	1.03245
3,00 Lavere funksjonærer	2.8812	101	1.18142
8,00 Faglærte arbeidere	2.7902	112	.93635
9,00 Ufaglærte arbeidere	2.6870	123	1.09656
99,00 Uoppgitt/ikke kodet	3.0170	176	1.12998

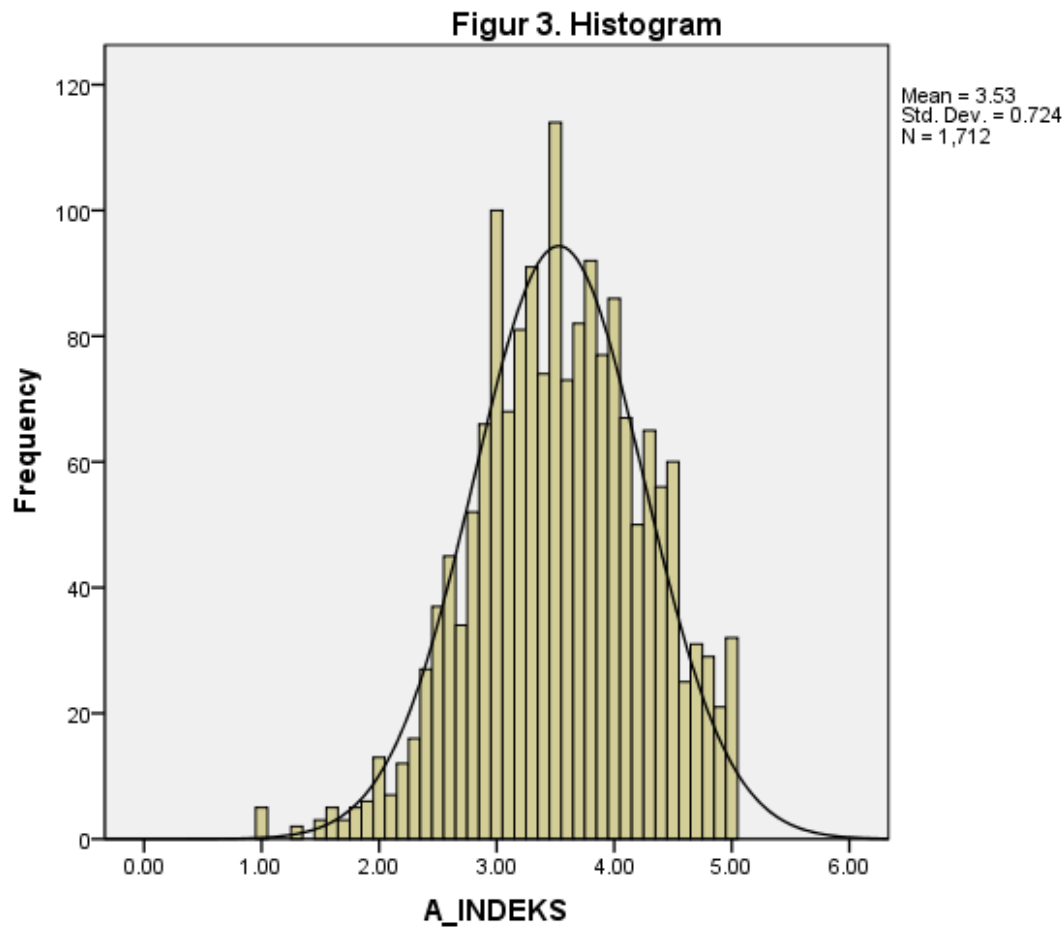
Tabell 4.

Gjennomsnitt, utenlandsorientering.

Sosial klasse basert på fars yrke, mors hvis missing. Etter Goldthorpe	Mean	N	Std. Deviation
1,00 Øvre serviceklasse	3.5721	534	1.03229
2,00 Nedre serviceklasse	3.4339	552	1.03245
3,00 Lavere funksjonærer	2.8812	101	1.18142
8,00 Faglærte arbeidere	2.7902	112	.93635
9,00 Ufaglærte arbeidere	2.6870	123	1.09656
99,00 Uoppgitt/ikke kodet	3.0170	176	1.12998
Total	3.2966	1598	1.09616

Indeks og segmenter

Når vi slår sammen variabel 1-5 og variabel 6-7 til en indeks, slår vi altså samtidig sammen variabler som ligger på litt forskjellige nivåer. Strategien innebærer at vi vil få respondenter som scorer høyt på både 1-5 og 6-7 i segment 1, og tilsvarende respondenter som scorer lavt på begge, i segment 2. Respondenter som scorer høyt på tilslutning til verdier om selvrealisering og fleksibilitet, men lavt på utenlandsorientering, eller vice versa, vil havne rundt midten av skalaen og dermed defineres ut av den kvalitative undersøkelsen. Tidligere i notatet har jeg argumentert for at det er en viss logisk sammenheng mellom de to aspektene av en orientering mot fremtiden. En kritikk kan imidlertid være at vi tar sammenhengen på forskudd, ved at ungdommer som scorer høyt på et aspekt og lavt på det andre, havner utenfor den kvalitative undersøkelsen. Det blir viktig å være obs på denne effekten av utvalgsstrategien. Analyser av surveymaterialet tyder dog på at sammenhengen er reell, i den forstand at de to målene er nokså sterkt korrelert med hverandre (Pearsons $r = 0,193^{**}$). Stilisert kan vi si at respondentene i segment 1 ikke bare slutter seg til verdiene, men også er klare til å sette dem ut i praksis ved å skaffe seg erfaring utenlands. Videre vil disse være dem individualiseringsteser passer best på, og nettopp derfor vil vi være interessert i å snakke nærmere med disse. Til slutt bygger som nevnt strategien på et komparativt “least similar design”, slik at vi bevisst går inn for å intervju respondenter som skiller seg fra dem i segment 1, både med hensyn til tilslutning til abstrakte verdier om fleksibilitet og selvrealisering, og med hensyn til mer konkrete planer og valg.

Indeksen beregnes ved å slå sammen de to gjennomsnittene (for henholdsvis variabel 1-5 og variabel 6-7). De to siste variablene teller dermed like mye som de fem første. Score på indeksen varierer fra 1 til 5. Jeg setter så et cut-off-punkt i hver ende, slik at jeg får ca. 180 respondenter i henholdsvis segment 1 og 2.

Tabell 5. Egenskaper ved segment 1 og 2.

	segment 1	segment 2
antall	180	185
score indeks 1-5	4,50-5	1-2,60

dikotom klassevariabel	62,4% "høy"	29,7% "høy"
kjønn	76,7% jenter	36,6% jenter
VGS-linje	Studiespesialisering 112, idrett 6, musikk dans drama 22, MK 17, elektro 2, teknikk 2, design 8, helse sosial 6	Studiespesialisering 93, idrett 11, musikk 3, MK 13, bygg 11, elektro 17, restaurant 6, teknikk 8, design 3, helse 11, service 8
andel yrkesfag	5,5 %	33,0 %
karaktersnitt	4,25	3,8
utd.aspirasjoner	56% lang høyere utdanning, 39% kort, 5% nei	34% lang høyere utdanning, 40% kort, 26% nei
delta i kvalitativt intervju?	63,3% ja	40,3% ja

Vi ser av tabell 5 at det er sterk overvekt av jenter i segment 1 og av gutter i segment 2. Den dikotome klassevariabelen er utarbeidet av Kristinn Hegna, og er basert på en kombinasjon av hva respondentene oppgir om foreldrenes yrke og utdanning. Det er tydelige klasseforskjeller, særlig er det overvekt av "lav" klassebakgrunn i segment 2. Som vi har sett bør vi huske på at det særlig er variabel 6 og 7 som skaper klasseforskjellene her. Det er også verdt å merke seg det betydelige innslaget av yrkesfagelever i segment 2.

Modifisering av segmentene

Neste steg er å luke ut respondenter som har takket nei til å være med på et kvalitativt intervju, samt å luke ut respondenter som går på yrkesfag. Det siste er et vilkår som NOVA stiller, i forbindelse med at de har søkt om midler til et prosjekt der de vil gjøre intervjuer med respondenter i LUNO som går på yrkesfag. Det er et begrenset antall av respondentene som

både har takket ja til å bli kontaktet for et intervju og som går på yrkesfag, og på de enkelte studieprogrammene blir antallet svært lavt. Om vi ikke skulle gjøre dette grepet, fryktet NOVA at vi kunne komme til å “bruke opp” disse respondentene som potensielle intervjuobjekter. Grepet har naturligvis visse implikasjoner for hva slags utvalg vi får til den kvalitative undersøkelsen. Jeg skal diskutere disse etter først å ha vist frem hvordan segmentene blir seende ut etter disse utlukingsgrepene.

Etter utlukning av yrkesfagelever og respondenter som har takket nei til å bli kontaktet for intervju, står jeg igjen med 103 respondenter i segment 1 og 57 respondenter i segment 2. Et antall rundt 100 anser jeg som passende til målet om å gjøre 20 intervjuer i hvert segment. Jeg utvider derfor segment 2 til å omfatte respondenter som har en score på indeksen mellom 1 og 2,85, slik at antallet i segment 2 blir 104.

Et tredje grep går ut på å luke ut respondenter som har avgitt “tullesvar” på de åpne spørsmålene, og/eller som virker å krysse av på spørreskjemaet på en utroverdig måte.

Jeg anser også et fjerde grep som nødvendig, nemlig kjønnskvoltering av gutter til segment 1. Etter de tre første grepene består segment 1 av 79,6 % jenter. Vi er også interessert i få snakket med gutter som er orientert mot fleksibilitet, mobilitet og selvrealisering, selv om jenter jevnt over scorer høyere på målene vi bruker (forskjellen i gjennomsnitt er omtrent 0,3 på fem-punkt-skalaen). Grepet gjøres ved at 18 jenter med score 4,5 lukes ut av segmentet, mens 27 gutter med score mellom 4,25 og 4,45 rekrutteres inn i segmentet.

Rasjonalet bak designet her er som nevnt å intervjuer ytterpunktene på indeksen. Derfor vil det være logisk å starte henholdsvis øverst og nederst på indeksen, når vi setter i gang rekrutteringen. Respondenter som havner helt i ytterpunktene på indeksen vil dermed ha større sjanse for å bli kontaktet, enn respondenter i segment 1 og 2 som havner nærmere midten.

Tabell 6. Egenskaper ved segmentene etter modifikasjon.

	segment 1	segment 2
antall	110	104

score indeks	gutter 4,25-5, jenter 4,55-5	1-2,85
dikotom klassevariabel	66,1% "høy"	38,5% "høy"
kjønn	57,3% jenter	50,0% jenter
VGS-linje	Studiespesialisering 73, idrett 4, musikk 13, MK 10, design 5, natur 1	Studiespesialisering 79, idrett 6, musikk 2, MK 10, design 5, natur 2

Når yrkesfagelevne defineres ut av den kvalitative undersøkelsen, betyr det naturligvis at vi ikke får intervjuet en del av populasjonen, som på mange måter skiller seg fra resten. Det er blant annet velkjent at de fleste yrkesfagene har betydelig lavere opptakskrav og betydelig høyere frafall, enn de andre studieprogrammene. Sammenlignende analyser basert på surveymaterialet viser også tydelige forskjeller i de aller fleste henseender. Det er all grunn til å tro at spørsmålet om man går på yrkesfag eller ikke, også spiller en rolle for hvordan ungdommene orienterer seg mot fremtiden. Etter alt å dømme får dette konsekvenser for designet i den forstand at variasjonen vil bli mindre. Yrkesfagelevne er potensielt et ytterpunkt, nesten uavhengig av hvordan vi definerer dimensjonene vi er mest opptatt av.

Det kan være nyttig å stille seg spørsmålet, hva er forholdet mellom denne “eksternt pålagte” begrensningen av utvalget for den kvalitative undersøkelsen, og andre seleksjonsmekanismer som fra før av er i spill? Fra T1 til T2 til T3 kan vi forvente visse seleksjonsmekanismer, som kan formuleres slik at sjansen for fortsatt deltakelse i undersøkelsen er større for “veltilpassede” ungdommer, elever med gode karakterer, lavt fravær og så videre. Tilsvarende kan vi forvente at ulike former for *marginalisering* gjør sjansen for fortsatt deltakelse mindre. Vi kan videre sammenligne dem som ved T3 svarer ja til å bli kontaktet for intervju, med dem som svarer nei. I den første gruppen er det blant annet en større andel av jenter, en større andel av ikke-yrkesfagelever og en større andel av ungdommer med en “høy” sosial bakgrunn, enn i den andre gruppen. I tabell 5 har vi sett at 63,3 % i det umodifiserte segment 1 svarte ja, mot 40,3 % i segment 2.

Kombinasjonen av seleksjonsmekanismer og utdefinering av yrkesfag gjør segment 2 mindre forskjellig fra resten av populasjonen. Fra tabell 5 til tabell 6 utvidet vi grensen for segment 2 til scoren 2,85 på indeksen, altså tett opptil midtverdien 3, som betyr at selvrealisering er “litt” viktig i arbeidslivet og at utenlandsopphold er “litt” sannsynlig. I tabell 6 blir fordelingen på studieprogram til slutt nokså lik i de to segmentene. Karaktersnittet går også litt opp, og fordelingen med hensyn til sosial bakgrunn blir litt jevnere.

Det kan argumenteres for at den “ekstern pålagte” begrensningen trekker i samme retning som seleksjonsmekanismer vi uansett hadde måttet regne med, slik at disse på et vis blir forsterket. Som et resultat av dette bør vi i liten grad forvente å få intervjuet ungdommer hvis liv er preget av marginalisering, kulturell motstand og risiko for frafall fra skolen. Vi bør heller forvente at segment 2 består av helt normale, veltilpassede ungdommer, som likevel knytter litt andre forventninger til arbeidslivet og eventuell utenlandserfaring. Sannsynligvis vil designet likevel få frem en viss variasjon i hvordan ungdom orienterer seg mot fremtiden – en variasjon som vil være enda større blant populasjonen “alle ungdommer født 1992 i Oslo” sett under ett. Når dette er sagt, må vi naturligvis være åpne for muligheten for at intervjuene ikke får frem noen særlig variasjon. Dette vil i så fall være et interessant funn i seg selv.

Svar på åpne spørsmål i spørreskjemaene

I spørreskjemaene er det åpne spørsmål om utdannings- og yrkesplaner (T2 og T3), samt om egenoppfattede fortrinn og hindringer (T3). Svarene varierer fra blankt, til 5-6 linjer.

Underveis med arbeidet med å utvikle designet, har disse svarene vært en nyttig ressurs. Arbeidet har involvert flere alternative varianter av indeksen og segmentene. Det har ikke vært noe skarpt skille mellom trinnene i arbeidet: teoretisk begrunnelse, faktoranalyser, analyser av frekvensfordelinger og krysstabuleringer, og analyser av de åpne svarene som korresponderer til fortløpende inkarnasjoner av segmentene.

Her vil jeg nøye meg med å gjengi noen hovedtrekk av hva som kjennetegner de åpne svarene i henholdsvis segment 1 og 2, og å legge ved et utsnitt av de åpne svarene som et appendiks. En fullstendig gjengivelse av hvordan drøye 200 respondenter har svart på 6 spørsmål, vil ta for mye plass, så jeg vil begrense appendikset til kun å omfatte de 30 som scorer henholdsvis høyest og lavest på indeksen, og hvordan disse har svart på de åpne spørsmålene ved T3.

Svarene på de åpne spørsmålene speiler ikke overraskende variablene som tas med i indeksen. I segment 1 nevner flere planer om å reise eller studere i utlandet, og verdsetting av selvrealisering og fleksibilitet skinner gjennom. Det er generelt et høyt ambisjonsnivå, og en høy representasjon både av typiske statusyrker som advokat og lege, så vel som mer artistiske ambisjoner. Respondentene i segment 1 svarer generelt mer villig og ekstensivt på disse spørsmålene, enn sine jevnaldrende.

I segment 2 er det færre som velger å svare på spørsmålene overhodet, og noen “køddesvar”. Noen nevner konkrete planer som er mer avdempet enn dem i segment 1, som for eksempel sykepleier eller førskolelærer. Flere uttrykker at de rett og slett ikke aner hva de har tenkt å gjøre. Samtidig er det mange som har høye ambisjoner også her.

Forskjellene mellom segment 1 og 2 blir mindre tydelige etter at yrkesfagelevne, og dem som ikke ønsker å bli kontaktet på nytt, lukes ut.

Bibliografi

- Adams, M. (2006). Hybridizing Habitus and Reflexivity: Towards an Understanding of Contemporary Identity? *Sociology* 40(3): 511-528.
- Atkinson, W. (2007). Beck, individualization and the death of class: a critique. *The British Journal of Sociology* 58(3): 349-366.
- Bauman, Z. (1997). *Postmodernity and its Discontents*. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Z. (2000). *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Beck, U. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: Sage.
- Beck, U. (2007). Beyond class and nation: reframing social inequalities in a globalizing world. *The British Journal of Sociology*, 58(4):679-705.
- Boltanski, L. og E. Chiapello (2007). *The New Spirit of Capitalism*. London: Verso.
- Furlong, A. og F. Cartmel (1997). *Young People and Social Change: Individualization and Risk in Late Modernity*. Buckingham: Open University Press.
- Furlong, A. og F. Cartmel (2007). *Young People and Social Change: New Perspectives*. Maidenhead: Open University Press.
- Hegna, K. (2010). Endringer i utdanningsaspirasjoner gjennom ungdomsskolen – kjønn, klasse og minoritetsbakgrunn. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 10(1), 89-104.
- Johannessen, A. (2007). *Introduksjon til SPSS*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Krange, O. (2004). *Grenser for individualisering: Ungdom mellom ny og gammel modernitet*. *NOVA Rapport* 8(4).
- Lash, S. (1994). Reflexivity and its Doubles: Structure, Aesthetics, Community, i Beck, U., Giddens, A. og S. Lash, *Reflexive Modernization*, 110–73. Cambridge: Polity Press.
- Pakulski, J. og M. Waters. (1996). *The Death of Class*. London: SAGE.

Savage, M. (2000). *Class Analysis and Social Transformation*. Buckingham: Open University Press.

Sennett, R. (1998). *The corrosion of character : the personal consequences of work in the new capitalism*. New York: W.W. Norton.

Sennett, R. (2006). *The Culture of the New Capitalism*. Yale: Yale University Press.

Wright, E.O. (1996). The Continuing Relevance of Class. *Theory and Society*, 25:693-716.

Åkvik Nilsen, R. (2007). Før var alt for fast, nå er alt for flytende: En kritikk av Zygmunt Baumans samtidsdiagnose. *Sosiologisk tidsskrift* 15(1): 3-28.

Aakvaag, G.C. (2006). Individualisering – en sosiologisk modell. *Sosiologisk tidsskrift* 14(4): 326-350.

Appendiks: svar på åpne spørsmål

Spørsmål:

Hvilke utdanningsplaner har du? Hvilket yrke ser du for deg at du vil ha når du blir voksen?

Hvilke ressurser gjelder deg? Mine ressurser er... (+)

Hvilke hindringer gjelder deg? Mine hindringer er... (-)

Segment 1

Utvalg: de 25 respondentene med høyest score på indeksen.

1 Har lyst til å bli politi. Å komme inn på politi høyskolen etter eventuelt å ha vært i militæret.

2 Jeg skal studere psykologi eller journalistikk eller jus. psykolog.

+Jeg har ambisjoner og innsatsvilje. Jeg vet at jeg kommer til å klare med bra

-Jeg vil for mye innimellom, og blir lett skuffet over meg selv

3 Generalsekretar i FN

+Jeg er smart.

-Jeg er lat.

4 Advokat.

+At jeg har høye ambisjoner. At jeg har talenter. At jeg er villig til å jobbe hardt. At jeg er flink i Norsk

-At jeg er ubeslutsom. At jeg tenker for mye på hvordan andre opplever meg

5 statsvitenskap. human resources

+ambisjoner. Samarbeidsvillig. gode karakterer. selvstendig og egenrådig

-norsk. Hijab

6 bli rik. Kunstner.

7 Jeg vil gå på universitet innenfor et spesielt felt, kanskje psykologi. Journalist eller psykolog.

8 Bli finansmegler! Askjemegler!

+ Kreativ, sosial og engasjert!

- Dårlig musikk smak!

9 advokat

10 Ganske uklart, men noe innenfor økonomi og markedsføring.

+ Gode kontakter mellom foreldrene mine. Jeg jobber hardt og får nokså gode karakterer. Jeg er i godt humør og liker mennesker.

- Jeg er ganske glemsk og kan være litt sjenert

11 jeg har planer om å begynne å studere i utlandet. gå på et universitet som har interiør. vet ikke så mye om forskjellige skoler, men jeg har lyst til å bli interiørarkitekt.

+ at jeg er en selvstendig persjon, jeg kan snakke godt norsk og engelsk. jeg er kreativ og sikker på meg selv.

- jeg har ikke topp karakterer. det kan kanskje være en hindring. jeg er ikke like flink i norsk skriftlig som i muntlig.

12 videregående skole

+ Jeg er ærlig og pålitelig, og kan påta meg ansvar.

- Hvordan kan man skaffe seg erfaring uten erfaring?

13 Enten se hvor skuespillerkarrieren fører meg, eller politihøyskolen. Skuespiller, Krimteknikker, En eller annen jobb som lar meg jobbe med ungdom

+ At jeg er utadvent og kommer lett i kontakt med mennesker. Jeg liker å jobbe med mennesker, og jobbe med ting som gjør at jeg må samarbeide. Jeg liker også veldig godt å bli utfordret, er skjelden redd for å prøve nye ting, og selv om jeg er det så gjør jeg det likevel.

- Jeg er ekstremt skolelei, og veldig perfeksjonistisk. Når jeg gjør noe gjør jeg det fult og helt! (Noe som kan være både en fordel og ulempe) Jeg kan også bli veldig stressa hvis jeg har mye å gjøre, og ta alt innvoer meg.

14 Jeg haaper jeg kan fortsette i 3. klasse naar jeg har fullfoort utvekslingsaaret, og dermed fortsette paa dramalinja. Etter dette har jeg oonsker om aa fortsette med aa studere teater/film/skuelspill/regisering o.l. gjerne i utlandet. Og aller helst faa jobb innen dette. Skuespiller, film-/teater-regissoor. (evt. turist-/reiseguide)snarest mulig.

+ Jeg har alltid hatt stoottende, motiverende og intelligente foreldre i hjemmet som hjalp/hjelper meg med skolearbeid, forstaaelse og valg. Etter utvekslingsaaret jeg tar naa, kommer jeg til aa ha vokst mye mentalt= ta med meg unike opplevelser videre og ha et annet syn paa samfunnet og verden. Ved hjelp av dette og at familien min er ungarsk, er jeg rik paa kultur og snakker 4 spraak flytende o.s.v.

- Familien min er ikke rik, og jeg har heller ingen gode kontakter gjennom den. Jeg bor paa oostkanten, i et miljoo grovt sagt dominert av invandrere. Jeg har ingen sikret fremtid paa dramalinjen naar det gjelder tilbakekomsten min (etter teaterfag-mangel

15 Dersom ting går som de bør gå, ønsker jeg med det første å studere medisin, etterfulgt av en doktorgrad i nevrologi, altså forske på synapsedannelse i hjernen til voksne mennesker, samt bruken av stamceller til å kurere nevrologiske lidelser. Deretter ønsker jeg å ta ett år i leger uten grenser, hvor jeg reiser til et u-land og jobber i et feltsykehus. Etter dèt vil jeg spesialisere meg nevrokirurgi. I skrivende stund skriver jeg en roman, og romanskriving er noe jeg for all del kunne ha tenkt å fortsette med videre. Både med tanke på karriere og fritid. Forsker, lege, nevrokirurg, gestaltterapeut og forfatter. Alt på samme tidspunkt. Ikke le. Det er lov å ha ambisjoner.

+ At jeg er en spontan person, som setter meget høye mål, og er vandt til å nå dem.

- Ingenting. Jeg er villig til å gå _langt_ for å nå målene mine...

16 psykolog, barn og ungdom, innen utviklingsland og fattigdom, barn, barnehjem, frivillig. psykolog eller annen form for terapaut, jobbe med mennesker og dyr, frivillig basis også

+ ambisiøs, modig, selvsikker, vet hva vil, tror på mennesker, bryr ikke om hva andre mener, positivt innstilt, "føler" eller ser hva andre føler, drømmer

- bryr ikke om hva andre mener, stoler for mye på mennesker, "naiv", emosjonelt engasjert, mange tanker, mye av meg, distre og drømmende

17 Jeg skal bli ferdig med utvekslingsåret (vg2) mitt i Berlin, deretter fullføre videregående skole. Så vil jeg gjerne studere noe samfunnsfaglig, kanskje senere journalistikk. kanskje journalist?

18 Kokk. Hotellfagskole

+ kreativ

- ukonsentrert

19 Fullføre IB-linjen med gode karakterer, ta friår og jobbe til jeg finner ut hva jeg vil bli (sannsynligvis noe innen internasjonalt hjelpearbeid) og så finne noen interessante kurs og studier som trengs for å oppnå det jeg vil. Tenker å ta PhD etterhvert. Mye forskjellig, interesserer meg for nesten alle fag, klarer ikke bestemme meg. Kanskje forsker av noe slag, eller noe internasjonalt hjelpearbeid. Verdens fremtid ligger i vår generasjons hender, heter det jo. Må vel gjøre noe stort.

+ Intelligens, ambisjoner, konkurranse-innstilt, kreativitet, humor, styrke, utseende,

- Sesongavhengig depresjon, abandonment- & commitment anxiety issues

20 ønsker å fullføre vgs, deretter søke meg inn på en mediarettet høyskole/universitet. Noe inn film/mediafaget.

+ kreativ, utadvent, engasjer

- kan til tider bli ukonsentrert

21 et utvekslings år i usa under vg2. fullføre vgs. fri år - jobbe, spare penger. dra til hellas eller kypros for å studere gresk for et år. språklærer og forfatter

+ kreativitet, god kontakt med foreldre, egne erfaringer, idèrik, at jeg tenker godt gjennom valg jeg tar, jeg har god husk, flink i språk.

- jeg har vanskelig heter med teoretiske fag, ikke så flink med faglige begreper. må lese lenge og ofte få enkle forklaringer for å kunne forstå ting.

22 sivil ingeniør

23 Jeg har lyst til å gå inn i forsvaret, men vet ikke helt. Har en liten drøm om å bli journalist, eller noe innenfor tv...men er veldig veldig usikker.

+ Har bra karakterer, utadvendt, glad i mennesker

- Kan være litt lat

24 noe kreativt,skapende, eller forskning på mennesker i forskjellige miljø...

+ at jeg har en støttende mor. At jeg er målbevisst. At jeg er sosial, og ambisiøs.

- usikkerhet

25 Jeg vil ta en liten pause og kanskje ta enkeltfag som Religionshistorie, språk og filosofo, så vil jeg ta sivilingeniør master i bygg eller produktdesign. Jeg er usikker, men jeg vil skape noe og være kreativ.

+ Gode Karakterer, Selvstendig, Høye ambisjoner, lærer fort

- Utolmodighet, Dårlig kontaktnett, for mange valgmuligheter

26 Markedsfører eller politi

27 ta en lang utdanning og få en bra jobb. Lege, arkitekt eller noe innen business

+ foreldre som støtter meg og hjelper meg med skolearbeidet

- jeg er ikke veldig selvstendig

28 noe innenfor naturfag, ingeniør eller liknende

29 jeg vil studere historie og kultur, muligens også filosofi, i utlandet (london). deretter vil jeg arbeide for å bli journalist, kanskje for en avis eller et magasin

+ jeg har høye ambisjoner. jeg er målbevisst. jeg har foreldre som støtter meg . jeg planlegger fremtiden

- jeg kan være ukonsentrert

30 Jeg vil ta master i utøvende musikk på norges musikkhøgskole. Musiker

+ Jeg jobber hardt, og målrettet. Jeg oppfører meg. Jeg er opptatt av disiplin og jobbe best mulig sammen med andre.

- Jeg overdriver. Er ikke alltid hyggelig mot andre.

Segment 2

Utvalg: de 25 respondentene med lavest score på indeksen.

1 bli sykepleier

+ vet ikke

- vet ikke

2 Kanskje bli lærer, tannlege, veterinær. Kanskje lærer

+ Jobber mye. Har god orden. Er ærlig.

- At jeg ikke må bekymre meg så mye over småting. Få en bedre balanse mellom fritid og skole.

3 Jeg vil studere på universitet fordi jeg vil først bli sykepleier, deretter har jeg tenkt å utdype meg til operasjonssykepleier. Operasjonssykepler

+ støtter meg

- kan snakke norsk, men ikke flytende som meg

4

5 Spesialjeger

6

7 jeg skal ta ferdig videregående så skal jeg ta svennebrevet i frisør, og senere i livet starte min egen frisør salong hvis jeg har pengene til det. Frisør

+ jeg er en bli og arbeidvillig persjon.

- jeg kan bli lei meg når jeg får kritikk.

8 Å ta utdanning som Dataingeniør i HiO, Høgskolen i Oslo. Dataningeniør, kanskje vaktmester eller securitas/vakt.

+ Arbeidsvillig, utholdende, har spesielle kunnskaper om ting som andre ikke kan, kunne fremmedspråk

- Har innvandrereforeldre, er Muslim (kan være hindring i noen tilfeller, hvis arbeidsgiver/lærer osv. er rasist o.l.), snakker ikke 100% flytende norsk, har en del feil med å snakke norsk muntlig

9 politihøgskolen

+ er godt fysisk trent

- kjeder meg når det blir mye ensformig papirarbeid

10 Psykologi. Juss

+ Støtter i valg

- Vanskelig med jobb

11 Nå går jeg på Videregående skole og har Studiespesialering i retningen Språk, samfunnsfag og økonomi. Planlegger å avslutte vgs og studere videre, tenker enten innen revisjon eller siviløkonom. Revisor eller siviløkonom

+ Fordelen min er at jeg er "naturlig" smart, at jeg ikke trenger å jobbe stort for å oppnå det jeg ønsker. Jeg har høye ambisjoner. Jeg er selvstendig. Har gode karakterer og er god i norsk.

- At jeg har innvandrereforeldre som ikke er særlige gode i norsk og som verken vet så mye om skolesystemet her i Norge. At foreldrene mine ikke har norsk utdanning

12 Juss, UIO

13 Kjøre varebil

14 jeg aner ikke

+ støtte og hjelp fra mamma og pappa

- vet ikke

15 Jeg aner ikke hva jeg vil, men jeg har lyst til å jobbe med mennesker, og har tenkt litt på psykologiutdanning på universitetet. IT-rådgiver, psykolog, barnehageassistent, sykepleier. Egentlig så aner jeg ikke.

+ familien støtter meg uansett,

16 Ta eksamen som interiørkonsulent våren 2011. Påbygg ett år. arkitektøyskolen i 3-4 år.
Sanger

+ pen

- bitch

17 Har tenkt å studere økonomi, mest sannsynlig samfunnsøkonomi eller noe innenfor ingeniørstudiet. Satser å ta master i det jeg skal ta studere. Samfunnsøkonom eller ingeniør.

+ Jeg jobber hardt, oppnår gode karakterer, har foreldre som støtter og hjelper meg med å fullføre utdanningen jeg vil ta,

- Har, Innvandrereforeldre, foreldre som ikke har høy utdanning som kan hjelpe meg med leksene,

18 jeg skal gå et år i militæret eller folkehøyskole etter vgs, etter det skal jeg gå 3 år på politihøyskolen. Politi

+ om jeg skal inn i rytterkorpset er det en fordel at jeg kan ri

19 Fotograff

20 Fullføre vgs... jeg vet ikke mer. Vet ikke.. noe innen mediefag eller politi

21 operasjonssykepleie, eller bare sykepleie

22 Studiespesialisering, realfag. Noe innenfor helse, som Bioingeniør, 5 års farmasi osv...

23 Informatikk. Programmerer

24 vet ikke... kanskje interiørarkitekt

+ sosial.. lett for å snakke og forklare

- vet ikke.. liker ikke å skrive

25 Jeg har tenkt å ta sykepleieutdanningen. Deretter jobbe i praksis 1-2år og så ta jordmorutdanningen. Intensivsykepleie eller jordmor.

+ At pappa har vært mattelærer og han har hjulpet meg mye i forhold til de fagene som jeg har, som omhandler mye matematikk.

- At foreldrene mine snakker dårlig norsk og da får jeg veldig lite hjelp i dette området.

26 Studere økonomi etter videregående, eller studere førskolelærer. Lærer på ungdomsskolen, konsulent, finansrådgiver..

+ Sankekr god norsk, står på og satser, tar utfordringer

- Har innvandrereforeldre, er selv utenlandsk bakgrunn kanvære hindringer.

27 Har ikke peiling, man blir det man blir til slutt. Det er ikke alltid man blir det man har bestemt seg for å bli så jeg velger å holde dette åpent.

+ Tålmodig, stresser ikke.

- Kan være litt treg.

28 Bli IKT lærling. IKT arbeider

+ kan norsk.

- ingenting kan stoppe meg.

29 Universitetet frister. Spesielt Informasjonsteknologi eller medisin. Har også sett på kiropraktikk, dog det ikke er mulig å ta en slik utdannelse i Norge. Ingeniørvitenskap og IKT ved NTNU 5årig master program for å bli siv-ing. Sivilingeniør med hovedfelt innen ingeniørvitenskap innenfor petroleum eller marin teknikk, kirurg eller forsker

+ Jeg er sosial, snill, smart, omtenksom, liker å slite litt. Målbevisst

- Utsetter ting, tenker ikke alltid like godt i gjennom ting. litt slapp med fagene til tider

30 Skal ta sykepleierutdanning, eller førskole lærer

- At jeg ikke viser mitt potensiale

